

Monestir de Santa Maria de Mijaran (Vielha-Mijaran, Val D'Aran)

Pere Cots e Casanha

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

INDEX

<u>Relació de la Val d'Aran amb els primers bisbats del Pirineu Central</u>	2
El bisbat de Pallars, Ribagorça i Sobrarbe	4
El bisbat de Ribagorça i Sobrarbe (més tad de Roda)	5
El bisbat d'Urgell	8
El bisbat de Comenges	11
<u>El Capítol de Sant bertrand de Comenges i l'església aranesa</u>	13
<u>Els monestirs i l'origen de les canòniques agustinianes</u>	21
<u>Església i posterior canònica agustiniana de Santa Maria de Mijaran</u>	26
<u>L'església</u>	42
<u>Llegendes vinculades amb l'església i el monestir</u>	44
<u>Situació i descripció</u>	46
<u>El sòl</u>	47
<u>Justificació de la campanya d'urgència</u>	50
<u>L'excavació</u>	51
<u>El material arqueològic</u>	52
Ceràmica de colors verd i manganès	54
Ceràmica decorada de color manganès	68
Ceràmica vidriada groga interior amb melat	70
Ceràmica de vernís melat interior	75
Ceràmica comuna	79
Ceràmica vidriada groga pel interior	82
Ceràmica vidriada groga amb incisions decoratives	85
Ceràmica de reflexos metàl·lics	88
Ceràmica amb vernís verd (òxid de coure)	90
Ceràmica blanca amb decoració blava	92
Ceràmica amb vernís blanc	94
Peça esculpurada	98
<u>Conclusions</u>	99
<u>Bibliografia</u>	103
<u>Recull de premsa</u>	105

Amb el present estudi intentem donar una visió de conjunt dels primers resultats obtinguts en la campanya d'excavació d'urgència al jaciment "Monastir de Santa Maria de Mijaran".

Cal pensar que les conclusions que ara presentem son preliminars i en qualsevol cas subjectes de modificacions en el futur, degut a que ens falten en aquest moment les informacions documentals i d'arxiu i també la total obertura del jaciment, el qual observa encara 800 m² en reserva arqueològica.

Relació de la Val d'Aran amb els primers bisbats del Pirineu central:

La implantació del cristianisme a la Val d'Aran deu ésser força antiga, segons el testimoni de les restes arqueològiques de les plaques funeràries (Sant Esteue de Montcorbau) i necròpolis paleocristianes (Eth Harò de Garòs) que es consideren d'època Baix Imperial.

El cristianisme fou aportat molt aviat a la regió de Comenges per Sant *Sernilh*¹. *Lugdunum* era llavors la brillant capital dels *Convenae* que, feu penetrar l'influència i la civilització romana vers les muntanyes. Ja l'any 475, el poeta *Sidoni Apolinar (Cayo Solio)*, en una carta cita Comenges com un dels bisbats del Midi de la Gal.lia, que han patit els efectes de les invasions².

Per la seva vinculació i proximitat a la *Lugdunum Convenarum* com a bisbat de la Novempopulania, el cristianisme devia haver penetrat a la Val d'Aran i les altres valls de l'Alt Comenges en els temps de la baixa romanitat. L'any 506, al Concili d'Agde, apareix el nom del primer Bisbe de Comenges, *Suavis*³.

La Seu està destruïda i sense bisbe des de la revolta i repressió del Rei merovingi *Gontrà* el 585⁴.

La documentació conciliar aporta la prova del manteniment del bisbat de Comenges entre els segles VI i el X, encara que hi ha una interrupció de 120 anys entre els segles VII i VIII. Que passa en aquest moment ? Es una total incògnita per a nosaltres, encara que sembla segur que la ciutat no s'hauria recuperat i que possiblement aquests pocs bisbes que coneixem no hi residirien i per lo tant la seva influència sobre el nostre territori segurament seria poc important o inclús inexistent.

Les parròquies, cap al final del segle IX apareixen encara agrupades per *pagi*, valls i contrades, sense precisar els lligams que les unien, a part de llur situació topogràfica, la qual cosa permet de suposar que no existien encara aleshores unes circumscripcions eclesiàstiques determinades. Fou sobre aquesta distribució anterior que es constituïren posteriorment els ardiaconats.

Es aquest un moment força fosc degut a que la Seu episcopal de *Lugdunum* sembla ésser destruïda, però al mateix temps tenim referència de que hi varen existir una sèrie de bisbes que tan sols coneixem d'una forma dispersa e inconnexa, cosa que no ens ajuda gaire en la interpretació d'aquest moment en quan a la seva divisió eclesiàstica i per lo tant a la vinculació o falta de la mateixa de la Val d'Aran amb l'antiga Seu.

Aquests bisbes son els següents:

Any 585, Concili de Màcon, apareix *Rufinus*, Bisbe de Comenges, que havia escapat del setge⁵.

Any 673, *Sesemundus*, bisbe de Comenges i *Maureolenus*, bisbe de Còserans assisteixen al Concili de Castres-sur-Gironde⁶.

¹ COMET, R. *L'enclave espagnole du Val d'Aran. Son passé. Ses anciens privilèges, coutumes et relations pastorales dans les Pyrénées centrales*. Tolosa: L'Adret, 1985 (Reedició de la de 1929). Pàg. 114

² MUSART, Ch. *Lettres de Sidoine Apollinaire*. Paris: s.e., 1887. Pàg. 150. COMET, R. 1929, Pàg. 115

³ *Gallia Christiana. Tomo II*. Roma: s.e., 1870. Pàg. 547. COMET, R. 1929, Pàg. 114

⁴ GREGOIRE DE TOURS, *Historia Francorum*. Traducció LATOUCHE, R. Paris: Ed. Denoël-Gonthier, 1963. T. II, llibre VII. Pàg. 112-119

⁵ MAY, R. *Saint-Bertrand-de-Comminges (Antique Lugdunum Convenarum). Le point sur les connaissances*. Paris, Tolosa: Ministère de la Culture, Direction des Antiquités Historiques, Midi Pyrénées, 1986. Pàg. 147, n. 15

⁶ COUTURE, L. "Un concile inédit de Bordeaux et neuf évêques inconnus de la province d'Eauze au VII siècle". *Revue de*

Any 790, Concili de Narbona, apareix *Abraham*, Bisbe de Comenges (*Commenense*). Pot correspondre a una restauració per *Carlemany* de la seu episcopal després del període de les devastacions sarraïnes i a l'organització de l'alta Garona⁷.

Any 812, *Maxime*, Bisbe de Comenges⁸ i al 879, *Involat*⁹.

Des de l'any 950 al 12 de novembre de 978, trobem a *Oriol* d'Aure, com a Bisbe de Comenges.

Any 980, *Bernat*, Bisbe de Comenges¹⁰.

El seu substitut fins a l'any 1025, es *Pèir* de Comenges¹¹.

Des de l'any 1025 al 1036, *Arnau*, Bisbe de Comenges.

De 1036 a 1055, *Guilhem I de l'Isle*.

Des de l'any 1055 al 1063, *Bernat Roger*¹² de Comenges, Bisbe de Comenges.

De 1063 a 1078, *Guilhem II*.

Des de l'any 1079 al 1083, *Auger*, bisbe de Comenges.

La constitució d'una parròquia és cosa reservada al bisbe, al qual correspon exclusivament consagrar l'edifici destinat al culte. Entre les obligacions que el mantenen unit a la seu episcopal i a la seva autoritat, hom esmenta, l'assistència als sínodes diocesans, la recepció dels sants olis i el pagament del cens prescrit per la legislació canònica.

gascogne, T. X (1869). Pàg. 455

⁷ CASTILLON D'ASPET. *Histoire des populations pyrénéennes du Nébouzan et du pays de Comminges. I Vol.* Tolosa-Paris: s.e., 1842. Pàg. 167

⁸ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 50

⁹ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 50

¹⁰ OURLIAC, Paul, A. M. MAGNOU. *Cartulaire de l'abbaye de Lézat. Tomo II*. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques, 1987. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Vol. 18). Carta 1713, Pàg. 495-496

¹¹ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 51

¹² Fill de Roger I, Comte de Comenges

El bisbat de Pallars, Ribagorça i Sobrarbe:

Quan els francs alliberaren els territoris del Pallars i de la Ribagorça, foren atribuïts a la diòcesi d'Urgell. Sembla que la seu urgellesa només s'ocupà de les zones més pròximes, especialment de l'Alt Pallars. Aquest fet creà dins del comtat un moviment secessionista que desembocà, l'any 886, en la formació d'una anticanònica essent el Pallars i la Ribagorça segregats de la urgellesa i cedits al bisbe *Adulf*. Aquésta no fou mai reconeguda per la metròpoli de Narbona, i encara que en el sínode de Fontcoberta es concedí a aquest el dret a intitular-se bisbe mentre visqués (el bisbe *Adulf* va morir l'any 920), els territoris foren restituïts a la Seu d'Urgell¹³. La seva autoritat era poc efectiva i abastava una àrea molt restringida del Pallars. Un nou intent separatista es produí el 920, aquest cop protagonitzat per *Ató*, el qual es féu consagrar bisbe a la Gasconha. A la seva mort, el Pallars retornà a la jurisdicció d'Urgell però la Ribagorça, en restà separada definitivament. Al *Cronicon II d'Alaó* tenim la constància escrita de que la Val d'Aran va dependre tan políticament com eclesiàsticament del Bisbat de Pallars, Ribagorça i Sobrarbe:

*"In temporibus Bernardi supradicti, comitis, Ato frater eius, tenuit episcopatum in Ripacurcia, et in Aran et Paliaris et Superarbi, atque desierant esse episcopi in Ilerda"*¹⁴.

El dia 27 de juny de l'any 949, *Gisad II*, bisbe d'Urgell, ja exerceix el seu càrrec en el comtat de Pallars, consagrant l'església de Sant Pere de Sestui -situada al pla de Corts- en presència de l'abat de Gerri (Baix Pallars, Pallars Sobirà) *Ató*, dit *Bonfill*, que l'havia edificat i dotat amb ornaments litúrgics llibres i uns aous, a instàncies del qual es fa. El Comte *Guillem I* la dotà amb l'església de Sant Cristòfol situada "*in terminum de Chastro Ermedi* -situat al terme de Peramea (Baix Pallars, Pallars Sobirà)-, *et est fundata ipsa ecclesia in villa Sarnui*" i el vilar de Pujol (Baix Pallars, Pallars Sobirà); el bisbe li concedeix la parròquia amb els delmes i les primícies, fixant-ne el terme¹⁵.

¹³ 911. Concili dels bisbes de Gotia que es reuní al lloc de Fontcoberta (Corbières), prop de Narbona, presidit pel metropolità *Arnust*, on hi assistí *Nantigis*, bisbe d'Urgell reclamant la devolució dels territoris del Pallars i Ribagorça, il·legalment segregats del bisbat d'Urgell vint-i-cinc anys enrera; es concedia a *Adulf* el dret a intitular-se bisbe mentre visqués. (ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. *Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1955. (Catalunya Carolíngia, Vol. III). Diplomatarium n° 117).

¹⁴ VALLS I TABERNER, Ferràn. "Una antiga relació històrica Ribagorçana". *Estudis Universitaris Catalans*, Volum XII (1927). Pàg. 458-460.

¹⁵ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. *Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1955. (Catalunya Carolíngia, Vol. III). Diplomatarium núm. 164

El bisbat de Ribagorça i Sobrarbe (més tard de Roda):

Sembla ser que a la mort d'Ató, es va triar un nou bisbe per la Ribagorça, el nom del qual surt especificat primerament al "*Cronicon II d'Alaó*" i posteriorment a la "*Crònica renovada*": "*Post eum, Oriulfus, sicut antecessor ejus, tenuit similiter*". Sembla que aquest text deixa entendre que aquest nou bisbe continuaria tenint jurisdicció eclesiàstica sobre Aran¹⁶.

La Ribagorça passà a dependre de la nova seu episcopal de Roda (La Pobla de Roda, Baixa Ribagorça), creada el 956¹⁷, com un bisbat marginal i sufragani, essent *Odesind*¹⁸, el seu primer titular. L'any 977, els desigs de restablir la diòcesi de Lleida es consolidaren, en l'establiment d'una jurisdicció a Roda. A principis de l'any 1003, les tropes sarraïnes es varen començar a aproximar a les terres pallareses i ribagorçanes i es llavors quan mor *Isarn I*, Comte associat de la Ribagorça, en campanya preventiva segurament al mes de febrer¹⁹. La vida de la Seu fou força agitada a causa de les incursions musulmanes i de la destrucció de la ciutat, l'any 1006, quan *Abd al-Malek*²⁰ personalment envaïa, saquejava i destruïa tota la part baixa del comtat de Ribagorça²¹, obligant als seus bisbes a refugiar-se temporalment a Llesp (El Pont de Suert, Alta Ribagorça).

La dependència del bisbat de Ribagorça respecte al d'Urgell és clarament afirmada en la consagració del nou bisbe *Borrell* de Roda (La Pobla de Roda, Baixa Ribagorça), a la mort del bisbe *Aimeric* (977 a 1017), feta a la Seu per *Sant Ermengol*, l'any 1017, "*ut per divina manu Salvatoris protegente vel donante, ad honorem et benedictionem atque ordinationem sui presulatus accedat et susceptione perveniat sub tuitione alme Marie sedis (Urgellensis) et sub dominatione domno Ermengaudo episcopo et successore ejus*", on el document que dóna fe de l'acte diu que aquell bisbat "*está sota la cura i la dominació de la Seu Urgel.litana*", la qual és "*el cap de totes les esglésies*" del comtat de Ribagorça²². Es en aquestes dates que també mort *Guillem Isarn II*, possiblement al desembre de l'any 1017, segons la "*Crònica d'Alaó renovada*" a mans dels aranesos, encara que possiblement es més creïble pensà que si aquest personatge i el seu exèrcit varen intentar passar el Pòrt de Vielha en aquestes dates, sigués més aviat el fred i el mal temps que no pas un presunte exèrcit aranès: "*quem occiderunt homines in Aran eo quod terram illam vendicabat, quia pater et ayus ejus, et precipue Atho episcopus, frater Bernardi comitis, possederant, et pro eo quod jure hereditario eam terram expetebat dixerunt intra se: Ille est heres, venite, occidamus eum et habebimus hereditatem ejus. Qui adhuc, heu proh dolor, suat sine domino*".²³.

Ja el dia 17 de setembre de l'any 1040, el Rei *Ramiro I* d'Aragón, després de l'assassinat del seu germà *Gonzalo I*, havia heretat els Comtats de Sobrarbe i Ribagorça, i a requeriment del bisbe *Eribau*, al castell de Llaguarres (Baixa Ribagorça), reconeixia la pertinença a l'església d'Urgell dels territoris de Ribagorça, Gistaú i Roda (Baixa Ribagorça), que havien estat sostrets del domini d'aquesta injustament pel seu pare el Rei *Sancho Garcés III el Mayor*, i ordenava que li fossin retornats: "*Notum sit omnibus hominibus qualiter venit*

¹⁶ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V (1952). Pàg. 30

¹⁷ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 33-35

¹⁸ Fill de *Ramon III* i *Garsenda* de Fesenzac, Comtes associats de la Ribagorça

¹⁹ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 41

²⁰ Fill d'Almansur

²¹ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. *Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1955. (Catalunya Carolíngia, Vol. III).

²² VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario a las iglesias de España. Tomo X*. Madrid: Imp. de Fontanet, 1821. Ap. 26. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 45

²³ VALLS I TABERNER, Ferran. *Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: s.e., 1918. (Estudis Universitaris Catalans, IX). ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 47

Eribaldus Urgellensis episcopus ante dominum Ranimirum regem in locum castrum de Laquez et ibi querelavit se prefatus episcopus ante jamdictum regem de episcopatu Ripacurcense, eo quod injuste abstulerat pater ejus Sancius rex predictum episcopatum Ripacurcensem atque Iestabiensem de jure et dominatione atque diocesi ecclesie Sancte Marie sedis Urgellensis... Preterea ego Ranimirus rex dono atque concedo et trado in jus et diocesim predictae sedis ecclesie perpetue virginis Marie terram illam que a paganis diu fuit detenta, postea, Deo juvante, a Christianis est in diebus patris mei domni Sancii regis recuperata, illam scilicet terram que dicitur Rota, cum omnibus sibi pertinentibus que nunc habet et deinceps habitura est, denique sub jugo trado predicto episcopo atque successoribus suis in sede jamdicte sedis Sancte Marie matris ecclesie degentibus et jure eorum in perpetuum accipio atque trado, ut pleniter ordinent atque disponant, et cum Dei adjutorio sit illis detinendum et possidentum et Dei cum timore dispensandum atque regendum sine cujuspiam inquietatione aut contradictione; ita ut nec ego nec ullus successorum meorum atque nullus princeps, nullus comes, nullus iudex, neque ulla magna parvaque persona, aliquam vim aut invasionem facere auderet aut unquam in eodem episcopio facere presumat...²⁴. Això no impedí que el bisbe Arnulf de Ribagorça fos mantingut en el càrrec, fins al 1064/5, en què el nou monarca, Sancho Ramírez²⁵, Sobirà d'Aragón i Comte de Ribagorça, el substituï per Salomó²⁶.

Fins el 1068 no s'aconseguí de restaurar novament la seu de Roda (La Pobla de Roda, Baixa Ribagorça) per Sancho Ramírez, "que sedes, occulto Dei iudicio olim a paganis invasa et pene destructa suoque penitus honore nudata, nomen solummodo dignitatis retinebat sed privilegio pontificalis apicis omnino carebat"²⁷. Entre els anys 1074/5, Salomó, bisbe de Ribagorça, fou deposat i es retirà al seu antic monestir de Ripoll²⁸.

Ramon Dalmau (1076-94), fou el primer a anomenar-se bisbe de Roda en comptes de bisbe de Ribagorça, i obtingué a Roma dos documents: el primer un privilegi papal per la seva seu de Roda i el segon una carta de Gregori VII al Rei Sancho Ramírez, d'Aragón, Navarra i Alava, Comte de Ribagorça, plena de lloances i d'aprovacions per la seva conducta i recomanant-li al bisbe, de qui elogia la seva fidelitat al Rei²⁹.

Només a partir del segle XII la separació de Roda i d'Urgell fou un fet consumat i irreversible, després que Pedro I³⁰ el de Huesca, Rei d'Aragón i Navarra, Comte de Ribagorça, dona dos decrets, fen l'història del trasllat de la Seu de Roda (La Pobla de Roda, Baixa Ribagorça) a Barbastro (Huesca) i de l'adjudicació dels termes de Lleida (1101), malgrat de que es trobin encara a mans dels àrabs; dota la seu, regula els seus drets i l'administració eclesiàstica³¹.

L'any 1140, se resol t d'una forma definitiva el tema dels límits entre les dues diòcesis amb la signatura de la concòrdia entre els bisbes Gaufred de Roda-Basbastro i Pere Berenguer d'Urgell, sota l'autoritat de Guillem, arquebisbe d'Arlès i legat apostòlic, amb el

²⁴ A.C.U. MARCA, Petrus de *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedició 1972. Ap. 219. PUJOL I TUBAU. "De paleografia visigòtica a Catalunya. El còdex de l'Apocalipsi, de Beatus, de la catedral d'Urgell". *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, IV (1917). Pàg. 16-18. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V (1952). Pàg. 63-64

²⁵ Fill de Ramiro I, Rei d'Aragón, i Gilberga Ermessenda de Bigorra

²⁶ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 68

²⁷ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 69-70

²⁸ VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario a las iglesias de España. Tomo XV*. Madrid: Imp. de Fontanet, 1821. Pàg. 191. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 72

²⁹ KEHR, Paul. *El Papado y los reinos de Navarra y Aragón*. Zaragoza: s.e., 1945. (Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón, I). Pàg. 114-116. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 73

³⁰ Fill de Sancho Ramírez, Rei d'Aragón i Navarra, i Elisabet d'Urgell

³¹ VILLANUEVA, Jaime. 1821, Ap. 70, 71. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. 1952, Pàg. 78

consell d'*Arnau Mir I*³², Comte de Pallars Jussà, *Artau III*³³, Comte de Pallars Sobirà, de *Pere Ramon II* d'Erill, dels abats de Tavèrnoles (Les Valls de Valira, Alt Urgell) i de Lavaix (El Pont de Suert, Alta Ribagorça), i en presència dels ardiaques d'Urgell i Roda i molts altres, en virtut de la qual foren atribuïdes a Urgell les esglésies de Senet (Vilaller, Alta Ribagorça) i de Boí (Vall de Boí, Alta Ribagorça), les de Sant Martí d'Areny (Alta Ribagorça), Sant Esteve de la Sarga (Pallars Jussà) i de Giberta, i totes les altres dependents del comtat de Pallars que es trobaven a l'altra banda de la Noguera (Esplugafreda (El Pont de Montanyana), Alta Ribagorça)³⁴.

³² Fill d'Arnau Ramon I, Comte associat de Pallars Jussà, i Almodis

³³ Fill d'Artau II, Comte de Pallars Sobirà, i Eslonça Martínez

³⁴ PASQUAL, Jaime. *El antiguo obispado de Pallás, en Cataluña, sacado de la obscuridad y tinieblas en que estuvo embuelto*. Tremp: s.e., 1785. Pàg. 62. VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario a las iglesias de España. Tomo XI*. Madrid: Imp. de Fontanet, 1821. Ap. 9

El bisbat d'Urgell:

La reforma iniciada per *Carlemany* i impulsada pels seus successors després de la incorporació de la comarca al regne franc i del bisbat d'Urgell, a la seu metropolitana de Narbona pogué, limitar-se a refer les velles estructures preexistents i a crear nous llocs de culte i centres comunitaris allà on feien falta. Reorganitzat per un precepte, el qual li atribuïa ultra els territoris d'Urgell-Pallars-Cerdanya, amb els seus annexos del Berguedà i de les valls de Lillet i de Ribes, el *pagus* de Ribagorça segregat de la diòcesi de Lleida. Aquests límits li foren més tard reconeguts i confirmats pels Emperadors *Louis le Pieux*³⁵ i *Charles II le Chauve*³⁶. El territori diocesà abastava aleshores tot el Pirineu català nord-occidental, des de la vall de Ribes a la Val d'Aran (no sabem si dependent aleshores dels Bisbat de Comenges), i una part del Pirineu aragonès. Al sud, la ratlla divisòria entre les terres cristianes alliberades i les sotmeses al poder dels sarraïns passava més avall dels monestirs de Taverna i Alaó (Sopeira, Alta Ribagorça), i de Tremp (Pallars Jussà), Rialb (Noguera), Oliana (Alt Urgell) i la Clua al comtat d'Urgell, Madrona i Solsona (Solsonès), Joval a la vall del Cardener, i Merola a la vall del Llobregat³⁷. Pel cantó oriental, feia partió la frontera que separa el Berguedà, de les comarques del Lluçanès, del Ripollès, i del comtat de Besalú.

Entre els anys 885/6, es produí la usurpació d'*Esclua*, que es va fer consagrar a Gasconha per dos Bisbes de la metròpoli Narbonense i, tot seguit, amb el suport d'alguns Bisbes i segurament ajudat per *Guifré Ier el Pelós*, Comte d'Urgell, Cerdanya, Barcelona, Girona, Besalú i Osona, començà a actuar com a metròpolità dintre dels comtats catalans o antiga Tarraconense, apoderant-se de la seu d'Urgell arravatant-se-la al bisbe *Ingobert* que es trobava llavors malalt, anunciant l'eliminació del clergat estranger. Entre els anys 887/8 i explotant la crisi que la mort de l'Emperador *Charles III le Gros* portà en la successió del regne franc, amb el canvi de dinastia i amb les apassionades lluites entre partidaris i contraris d'*Odón I*, i aprofitant el que l'arquebisbe de Narbona es mantenia fidel a la legitimitat carolíngia, *Esclua* es declarà partidari d'aquest últim i es va proposar, d'acord amb els bisbes *Frodoïno* de Barcelona i *Godmaro* d'Ausona i amb el Comte *Sunyer II* d'Empúries i Rosselló, exercí les atribucions metropolitanas en aquesta part dels Pirineus, usurpant-les a l'arquebisbe narbonenc. Consagrà amb els seus companys, al bisbe *Ermemir* per la diòcesi de Girona, malgrat de trobar-se aquesta proveïda en la persona de *Servus-Dei* ordenat des de Narbona (Corbières). El Pallars i la Ribagorça foren segregats d'Urgell i cedits al Bisbe *Adulf*³⁹.

Punt de trobada de cobejances i de frustracions diverses, tant més que els Comtes d'Urgell, pel fet de menar una política de poder que els empenyia fora de Catalunya, creaven una mena de buit polític. Conflueixen les ambicions dels Comtes de Cerdanya, dels Vescomtes de Cardona, dels Vescomtes del Conflent i dels Comtes de Pallars. De 914 a

³⁵ **835, març 12.** Precepte de *Louis le Pieux*, expedit a Thionville, a petició del bisbe Sisebut d'Urgell, en el qual mana que ningú no gosi usurpar a la seva església els drets sobre les parròquies que el bisbat, per autoritat del seu pare, l'emperador *Charles*, i seva, posseïa de feia temps a les comarques d'Urgell, Berga, Cerdanya, Pallars, Aneu, Cardós, Tirvia, Gistau i Ribagorça, i que cap Comte no pugui retenir en beneficiu seu la parròquia de Llivia. (*Liber Dotularum Ecclesiae Urgellensis*, Cartulari de la Seu d'Urgell, vol. I, doc 16, foli 12. BOHMER - MULBACHER. *Die Regesten des Kaiserreich unter den Karolingern*. S.l.: s.e., s.d. VALLS I TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de les valls pirinenques: Vall d'Aneu, Vallferrera i Vall de Querol*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias S.A., 1988. (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 17). Pàg. V

³⁶ **860, novembre 19.** *Guisad I*, bisbe d'Urgell, recaptà del Rei *Charles II le Chauve* a Ponthion, un precepte a favor de la seva església, en ocasió d'assistir al concili de Thusi, a la diòcesi de Toul, segons el qual restaven confirmades les possessions dels diferents *pagi* que formaven el bisbat d'Urgell; entre aquestes hi havia la percepció dels delmes del ferro i de la pega procedents d'Andorra, així com la del teloneu dels mercats de totes les parròquies del bisbat d'Urgell. (A.C.U., Cartulari I, doc. núm. 19, fol. 14. DEVIC, Ch.,J. VAISSETTE. *Histoire Générale du Languedoc*. II Vol. Toulouse: Privat, 1872-1892, proves, col. 318)

³⁷ BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "El Bisbat d'Urgell (segles IX - XIII)". *Catalunya Romànica*. Vol. VI (L'Alt Urgell. Andorra). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992. Pàg. 43.

³⁸ Fill de Sunifred I i Ermessenda

³⁹ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V (1952). Pàg. 19

1122, cap bisbe d'Urgell no prové d'una família de nivell inferior al Vescomtat tot i que, dels deu titulars del bisbat, un de sol és urgellès⁴⁰.

A la fi del segle X, el bisbat d'Urgell arribava fins a Sanaüja; per la banda dreta del Segre fins als darrers contraforts de la serra de Comiols, a la baronia de Rialb, on el 949, el bisbe *Guisad II* consagrava l'església de Sant Cristòfol de Salinoves, i pel sud-oest s'estenia fins a la comarca del Bages. Al desembre de l'any 951, *Gisad II*, bisbe d'Urgell, anà a Roma amb altres magnats catalans i obtingué del papa *Agapet II* una butlla de confirmació dels béns i límits del bisbat, posat sota la tuïció de la Seu romana⁴¹. Entre l'any 1001 i 1005, *Sal.la del Conflent*, bisbe d'Urgell, acompanyà a *Ermengol I² el de Córdoba*, Comte d'Urgell a Roma, on obtingué del papa *Silvestre II* una butlla per instaurar la reforma aquisgranesa i també la immunitat i confirmació dels drets sobre el patrimoni privat de l'església, prescindint dels drets específicament episcopals per a la Seu, on s'inclou la possessió de Sant Esteve d'Alàs (Alt Urgell). En el cas concret de la Vall d'Andorra confirma tots els alous Comtals⁴³.

Amb la represa de la reconquesta de les terres meridionals del comtat d'Urgell al segle XI, la diòcesi va experimentar un augment considerable en aquell sector, amb la recuperació de Ponts (Noguera), Cubells (Noguera) i Camarasa (Noguera); per la banda occidental l'ampliació es féu vers les valls de Meià i Ager (Noguera), la Baixa Ribagorça i la Llitera. El mes de desembre de l'any 1012, *Sant Ermengol*, bisbe d'Urgell, fou a Roma acompanyat dels bisbes *Borrell* d'Osona i *Aimeric* de Ribagorça; obté del papa *Benet VIII*, una butlla que confirmava totes les seves possessions i pertinences, entre les quals hi ha els alous de la Vall d'Andorra, que havien estat del Comte Sunifred, i en lloc de basar el seu contingut en l'anterior butlla de *Silvestre II*, que guardava silenci sobre els drets específicament episcopals, copiava l'antiga butlla d'*Agapet II* de 951, fen referència a ella i als preceptes de *Carlemany*, *Louis le Pieux* i *Charles le Chauve*, els títols originaris del domini episcopal d'Urgell sobre el territori de Ribagorça. Al mateix temps el Papa confirma al bisbe el dret de percebre els delmes i les primícies de tot el bisbat⁴⁴.

El dia 6 d'abril de l'any 1099, la butlla atorgada per *Urbà II* a l'església d'Urgell, a petició de *Sant Ot*, inclou encara entre les seves pertinences la Ribagorça i la vall de Gistau, en els mateixos termes en què ho havien fet abans els seus predecessors *Agapet II*, *Silvestre II* i *Benet VIII*⁴⁵.

Fins el 23 de febrer de 1803 la Val d'Aran no fou adjudicada al bisbe de la Seu d'Urgell, com a compensació de la pèrdua de mitja Cerdanya, soferta per aquesta diòcesi amb motiu de la Revolució Francesa i del concordat de *Pius VII* del juliol de 1801 pactat amb

⁴⁰ ZIMMERMANN, Michel. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Llibres a l'abast, 248). Pàg. 152

⁴¹ MARCA, Petrus de. *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedicció 1972. Ap. 88, Col. 866. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V (1952). Pàg. 27-28

⁴² Fill segón de Borrell II i Ledgarda de Roergue

⁴³ Papyrus al Museu Diocesà d'Urgell. A.C.U., Butlles papals, núm. 3. A.C.U., Cartulari I, doc. 21, fol. 15. MARCA, Petrus de. *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedicció 1972. Doc. 149, Col. 957-958.

⁴⁴ A.C.U., Butlles papals, pergami núm. 4. A.C.U., Butlles papals, núm. 5. A.C.U., Cartulari I, doc. 22, fol. 15. MARCA, Petrus de. *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedicció 1972. Ap. 169, cols. 992-994. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. "Origen y proceso de consolidación de la sede Ribagorzana de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. V (1952). Pàg. 44

⁴⁵ A.C.U., Memorial de danys, doc. VII G. MARCA, Petrus de. *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedicció 1972. Ap. 320, Col. 1027

Napoleon⁴⁶. El dia 14 de juliol de 1805, comença la dependència a la diòcesi del Bisbat d'Urgell⁴⁷.

El traspàs de la Val d'Aran suposava en certa forma la fi d'una situació poc normal, però bé que la Val, mai hagués plantejat problemes ni actituds d'enfrontament irreversible amb la jerarquia francesa. Era inqüestionable però que la transferència responia a una secular aspiració que el clero de l'Aran havia reiteradament mantingut. El posicionament en aquest respecte no deixava de constituir una contradicció. El fet d'integrar-se a la diòcesi d'Urgell representava, el compliment d'un desig que posava els interessos espirituals i materials de la Val vers una mateixa direcció.

Indiquem aquí que el pas d'una jurisdicció eclesiàstica a l'altra no va suposar, la renúncia als Privilegis o franqueses que l'Església de l'Aran tenia reconeguts pels bisbes de Comenges.

Els aranesos continuaren tenint la prerrogativa d'elegir-se ells mateixos els rectors, cosa a la qual l'any 1853 el bisbe *Caixal* s'oposà. Portaren la qüestió a Roma i aquesta fallà a favor de la prerrogativa tradicional de la Val, però després, davant les pressions de la Seu d'Urgell, Aran renuncià a la seva concessió.

El prelat però continuà pressionant els aranesos, amb demostracions tan extemporànies, com fou l'expulsió que decretà dels estudiants de la Val d'Aran del Seminari de la Seu d'Urgell.

El dia 26 de juliol de 1860, tingué lloc la última de les concòrdies de la Val celebrada amb el bisbe d'Urgell *Caixal*, el qual, hagué de reconèixer a l'arxiprest de Vielha totes les atribucions d'un superior ordinari, estan aprovada pel Consell d'Estat⁴⁸.

Des de mitjans del segle XIX als primers anys de l'actual, va funcionar a Vielha una mena de Seminari Menor.

⁴⁶ BERTRAN Y MUSITU, José. *El Derecho especial del Valle de Aran*. Barcelona: Tipografía de José España, 1901. Pàg. 93. PLADEVALL I FONT, Antoni. "L'organització religiosa", "Santa Maria de Mijaran" *Catalunya Romànica*. Vol. XIII (El Solsonès. La Vall d'Aran). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987. Pàg. 325

⁴⁷ ROCAFORT, Ceferi. *Geografía general de Catalunya. Provincia de Lleida*. Dirigida per Fr. Carreras y Candi. Barcelona: Albert Martín S.A., 1906 Pàg. 896. SOLER I SANTALO, Juli. *La Vall d'Aran* Barcelona: s.e., 1906. 2ª ed. Barcelona: Corregida per A. Oliveras i L. Estasen, 1933. Pàg. 100

⁴⁸ BROCA Y AMELL. *Instituciones del Derecho Civil Catalán*. Barcelona: s.e., 1886. Pàg. 63. BERTRAN Y MUSITU, José. 1901, Pàg. 94

El bisbat de Comenges:

El Capítol que existia possiblement abans del segle XI, no se sap quan va ésser instituit, no coneixem els seus poders, les seves rendes. No es pas segur que *Bertrand* sigui el fundador, ja que possiblement tan sols va ésser reformat.

Una vegada iniciada la crisi de l'any 1017 a la Ribagorça, podem suposar que la vinculació d'Aran amb Comenges s'aniria estretint, encara que no tenim ni una sola dada fiable sobre aquest període, ja que la mateixa demarcació de Comenges no es veu del tot afermada i encara menys consolidada, per lo tant tenim un període que oscil·laria entre el 1017 i aproximadament el bisbat d'*Arnulf* de Ribagorça que moria aproximadament el 1064/5, on se reflectiria el canvi d'administració eclesiàstica per part de la Val d'Aran.

La Seu de Comenges la restaurà *Bertrand* de l'Isle (1083 - 1123), que fou canonitzat el 1222. Durant aquests cinc-cents anys, el territori de l'antiga diòcesi de *Lugdunum*, depenia del bisbat d'Aush.

Hem vist però que la població va sobreviure a la ruïna del 585. D'altra banda, si la ciutat va conèixer una veritable renaixença a partir de mitjans del segle XI, *Bertrand* de l'Isle, no va estar l'únic arquitecte. Un estudi més acurat a mostrat que també hi va haver un moviment de transformació marcat igualment per la personalitat d'altres Bisbes com *Arnau Roger* de Comenges i els seus successors.

La presència de la Catedral a la *civitas Convenarum* abans de l'arribada de *Bertrand* permet de preguntar-se si hi havia igualment un Capítol a aquesta ciutat. La primera menció de Canonges a la urbs data del 15 d'octubre de 1105⁴⁹.

Al principi, dins la diòcesi del Midi, sols i havia un sol Arxidiaca, segon personatge i Vicari del Bisbe, que controlava als Canonges i presidia el Capítol⁵⁰. Seguidament, aquest càrrec va ésser adquirit sobre tot per l'Oficial del Bisbe.

Els Ardiaques no se acontentaven sols de defensar els seus interessos, ells representaven igualment al Capítol. Eren sovint àrbitres en els conflictes entre el Capítol i els Senyors o altres establiments eclesiàstics per qüestions de possessions. L'Arxidiaca podia ésser també testimoni de donacions o de compres i donar en feu terres en nom del Capítol.

Els Ardiaques són tan nombrosos entre els bisbes seculars que la funció sembla una etapa necessària de la carrera episcopal⁵¹. A partir del moment que el Capítol va obtenir el dret d'elegir als Bisbes de la ciutat, el seu poder degué créixer encara que actualment no es poden mesurar, les condicions d'aquesta evolució. Els Arxidiaques no estaven exclosos, de la política d'acumulació de funcions i dels beneficis. Pel poder i les rendes que conferia, aquesta dignitat era força buscada. Responsable de la defensa dels interessos temporals de l'Església, col·laborador i sovint rival del bisbe en la col·locació dels beneficis, l'Arxidiaca és, apte per a exercir la funció episcopal. També pot passar que sigui elegit per a una seu diferent d'aquella on resideix.

Dins la jerarquia capitular, els Canonges ocupen el primer rang. El nombre de 20 fins al 1304, fou reduït a 13 de comú acord entre ells i el Bisbe aquell mateix any⁵².

⁴⁹ OURLIAC, Paul, A. M. MAGNOU. *Cartulaire de l'abbaye de Lézat. Tomo I*. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques, 1984. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Vol. 17). Pàg. 336, Acta n° 439

⁵⁰ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 167-168

⁵¹ ZIMMERMANN, Michel. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Llibres a l'abast, 248). Pàg. 147-148

⁵² MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 166.

El Bisbe manifesta la seva voluntat de facilitar l'allotjament dels Canonges acordant un aniversari a tots els que reparessin o construïssin cases capitulars per un montant de 50 lliures per torn. Això devia concernir a més als estatges del ceptre i a altres dins les muralles de la vila alta ja que en aquest moment els treballs de la catedral havien començat sense facilitar el allotjament dins del clos.

Un nombre important de dignataris del Capítol als segles XIII - XIV porten els noms que corresponen a llocs de la regió. Aquestes designacions son també les dels senyors locals més o menys importants. En revenja al XV, se troben menys denominacions semblants a indrets veïns i certes famílies no figuren més a les llistes de Canonges⁵³. Els càrrecs capitulars eren atractius, ja que podien acumular beneficis sense residir-hi.

Hi havia d'antuvi nou dignataris: els 6 Arxidiaques dins d'aquest ordre, Gran Ardiaca o Ardiaca de Comenges (o d'Izaut), el de Rivière (o de Nébozan), el de Bourjac (o de Sant Gaudens), el de Frontinhac, el d'Aure i el d'Aran, després el Sagristà, el Gran Obrero i el Precepte⁵⁴. Venien després el Canonges restants.

Al costat de les seves activitats espirituals estrictament lligades a la seva funció capitular, com assistir a les hores canòniques nit i dia, els Arxidiaques tenien altres coses en que ocupar el seu temps. En els conflictes entre el Bisbe i el Capítol, se percebis que sovint son problemes lligats amb els delmes. On no trobem veritables oposicions es en el pla dels senyorijs entre els tres poders de la ciutat⁵⁵. El Bisbe era la figura que defensava al Capítol i a la Comunitat. El Bisbe podia ser conduït a defensar el Capítol quan els seus drets eren atacats per altres que no siguin ell.

Aquesta situació continuà fins a la Revolució Francesa, moment en què desaparegué la diòcesi de Sant Bertrand de Comenges (1790). Fins al 1801 la Val d'Aran va pertànyer al bisbat de Sant Bertrand de Comenges. Per donar una aparença de legalitat a tot aquest tripijoc polític, el darrer bisbe, *Osmond*, renuncià a la seu de Comenges. En quan a l'administració eclesiàstica, depengué fins al 1802 de la metròpolis d'Aush, representada per un Oficial.

⁵³ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 167

⁵⁴ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 167

⁵⁵ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 204

El Capítol de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) i l'església aranesa:

Del segle XII sols coneixem dues dades concretes:

De l'any 1163 i la Butlla atorgada pel papa *Alexandre III* a favor de Gerri (Baix Pallars, Pallars Sobirà) confirmant a aquest monestir, entre altres coses, les "*decimas de toto Anau et de Aran, [et] omnibus redditibus quos comes ibi abet et mansos et alodia in eodem territorio, villam de Alos sicut Palearensis comes eam noscitur habuisse*"⁵⁶.

19 d'agost de 1165, quan *Alexandre III*, papa, mana des de Montpeller (Pays Montpellerain) a *Hug*, Arquebisbe de Tarragona, que obligui el bisbe de Lleida o els clergues que sortiren fiadors per ell a retornar certa quantitat de diners a un sesterçó de la parròquia d'Arties (Naut Aran, Val d'Aran)⁵⁷.

Res no podem assegurar de com devia ésser la vida religiosa de la Val d'Aran durant aquests segles, puix que no n'ha restat cap testimoni clar, ni històric, ni arqueològic conegut. La derrota càtara de l'any 1213 i les campanyes religioso-polítiques empreses a partir del 1215 netejaren aquestes regions pirinenques.

Des de maig de l'any 1238 fins al novembre de 1257, *P. de Fita*, es el primer Arxidiaca d'Aran conegut⁵⁸. Al 1263 sabem que *Raimon Besins* es també Canonge de Sant Bertrand de Comenges i Arxidiaca d'Aran; al mes de novembre de 1264, mort el seu substitut, *Vital Baxos* o *V. de Baissos*, també Canonge i Sagristà⁵⁹.

Vers l'any 1270, havia estat ja totalment liquidada l'etapa càtara. Des de 1270 fins a l'abril 1298 tenim constància que el arxidiaca d'Aran era *Guillaume* d'Aset essent també Canonge de Sant Bertrand de Comenges⁶⁰.

Els arxius de la diòcesi de Sant Bertrand, ara conservats als Archives Departamentales de l'Haute Garonne, de Tolosa de Llenguadòc, no conserven documents anteriors al 1284 relatius a la Val d'Aran i encara aquests i altres que segueixen del començament del segle XIV només fan referència a qüestions de delmes. No hi ha arxius parroquials a la Val d'Aran amb documentació de l'època medieval, cosa que fa que només puguem exposar algunes generalitats. No disposem ni d'una sola acta de consagració d'església, ni de cap cens religiós, etc. Sabem que des de 1292 al maig de 1304, *Guillaume Testa*, Canonge, fou Arxidiaca i Rebooster⁶¹.

El bisbe *Boson* de Salinhac i el seu Capítol, el dia 20 de maig de 1304, decideixen de comú acord reduir de 20 a 13 el nombre de canonges a Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan)⁶², i el dia 19 de juny del mateix any, augmentar de 5 a 9 els prebendes. El bisbe manifesta la seva voluntat de facilitar l'allotjament dels canonges acordant un aniversari (missa) a tots els que reparessin o construïssin cases capitulars per un montant de 50 lliures torneses.⁶³

⁵⁶ SERRANO Y SANZ. *Noticias y documentos históricos del condado de Ribagorça*. S.l.: s.e., s.d. Pàg. 109. VALLS I TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de les valls pirinenques: Vall d'Aneu, Vallferrera i Vall de Querol*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias S.A., 1988. (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 17). Pàg. XV

⁵⁷ A.H.N., Còd. 992 B, fol. 7 r. ALTISENT, Agustí. *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. Volum I. Anys 960 - 1177*. Barcelona: Abadia de Poblet, Departament de Cultura, 1993. (Col.lecció Fonts i Estudis, núm. 2). Doc. 273, Pàg. 215-216

⁵⁸ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 293

⁵⁹ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 293.

⁶⁰ MAHOT, Patrick. 1994. Pàg. 168, 293

⁶¹ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 294

⁶² A.D.G.H., serie 3 G. MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 177

⁶³ A.D.G.H., serie 3 G11. MAHOT, Patrick. 1994. Pàg. 177

L'ardiaca residia normalment a Vielha i tenia una cúria en la qual hom solucionava tots el afers normals de jurisdicció civil, penal i eclesiàstica, i, quan es tractava de causes majors, les remetia a la del bisbat. Era d'exclusiva competència del bisbe de Comenges les informacions d'aquelles causes per motiu de faltes o accions de criminalitat. Del dia 5 de novembre de 1298, tenim la relació de costums de la Val d'Aran confirmades per Arnau de Sant Marsal, Lloctinent del Rei Jaume II de Mallorca, a petició dels homes de la Val (Pèir d'Arró, Pèir Nere, Martí de Pui, Bernat d'Arró, Bernat i Pèir Isarn) expressant les seves obligacions, on tenim que al capítol X s'expressa la prohibició de que els aranesos puguin ser encausats fora de la Val:

*X. Item, nullus homo de Aranno, sive sit clericus vel secularis, debet conveniri vel citari, coram ecclesiastico vel iudice seculari, extra dictam terram de Aranno, sed coram iudice ordinario dicte terre, et hoc infra dictam terram de Aranno; et si, ex quacumque causa, aliqua controversia oriatur taliter quod bellum sit inter duos vel plures firmatum, infra dictam vallem debet pugnari et in dicta terra esse campus.*⁶⁴

En cas d'haver-hi conflictes amb la seu, cosa que s'esdevenia tot sovint, apel·lava directament al metropolità d'Aush.

La del segle XIV permet d'endevinar que de molt abans Aran tenia una organització peculiar, la qual té un clar paral·lelisme amb la que trobem en altres valls pirinenques. Segons l'informe fet per la comissió investigadora tramesa pel rei Philippe IV de France l'any 1308, aquesta era un ardiaconat de l'església de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) i una part integrant de la seva diòcesi.

Els rectors de les parròquies, que en total eren vint-i-sis, eren escollits pels caps de casa i presidits pel batlle de la parròquia i amb la presència de l'arxiprest, i després presentats al bisbe perquè els donés la cura d'ànimes. Tots el capellans eren naturals de la Val i formaven un cos compacte, molt impermeable a les disposicions del seu prelat. Fou també norma consuetudinària la de repartir-se per igual els sacerdots d'una mateixa església els fruits de la mateixa, llevat de les parròquies de Les, Canejan i Bausen.

L'any 1313 hi havia l'ardiaca o *archidiaconus* i dos arxiprests més. El de Vilac es deia Pere d'Escunhau i s'intitulava *archipresbiter Vallis inferioris*⁶⁵, i el de Gessa era Guilhem Tron, que es deia *archipresbiter Vallis superioris*⁶⁶. L'any 1313 eren seixanta-cinc *domini presbiteri*.

Greus mals causà als aranesos i a la política dels Reis d'Aragón la dependència eclesiàstica de la Val de la seu de Comenges. Reiterades foren les intervencions dels Monarques per a sortir al pas de vexacions i d'abusos de la Seu, que podien identificar-se en el seu origen amb l'hostilitat que les actituds dels pobles de la Val denotaven contra determinades polítiques de France, en les seves relacions, amb el regne d'Aragón.

Segons antiga costum, el Capítol de Canonges de Sant Bertrand de Comenges, cobrava el quart dels delmes sobre les parròquies de Garòs, Laspan, Arties, Gessa, Unha,

⁶⁴ A.C.A. Perg 1154, de Jaume II. VALLS TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1987 (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15) (Reedició de la de 1915). Pàg. 11-15.

⁶⁵ A.C.A. Perg. 3160 Jaume II. REGLA CAMPISTOL, Joan. "El Valle de Arán en la Edad Media. Contribución al estudio de su organización eclesiástica". *Analecta Sacra Tarraconensia*, 21 (1948), Pàg. 36. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV). Tomo II* Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 14). Pàg. 421-422

⁶⁶ A.C.A. Perg. 3141 Jaume II. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 36. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II, 1951, Pàg. 405-407

Bagergue, Pujo i Tredòs, percivint "*a quolibet procuracione ecclesiarum predictarum*" cinc sous de moneda corrent. No contents amb això i, davant certes exigències noves que els volien imposar en els pagaments, els homes d'aquestes parròquies es varen adreçar al rei *Jaume II*⁶⁷, el qual des de Lleida el 28 de setembre de 1314 adreça una carta als Canonges protegint els seus súbdits contra les excessives exigències del Capítol de Sant Bertrand requerint que s'atenguin a les costums en la percepció de tributs⁶⁸. Així mateix ordena a *Guillem de Castellnou*, Governador de la Val d'Aran, que si els canonges de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) no desisteixen de les seves pretensions sobre la percepció, adopti les mesures necessàries a fi de impedir que els aranesos siguin vexats injustament⁶⁹.

Al setembre de 1315, document de *Jaume II*, repetint els seus requeriments i ordres que fa referència a una antiga ordenació convinguda entre els canonges de l'església de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) i els homes de la Val d'Aran, sobre els delmes⁷⁰.

Uns anys després, el bisbe de Comenges, imposà un tribut d'un sexterci de blat i un formatge a cada casa de la Val. Al negar-se els aranesos a satisfer aquest caprici, que mai havia estat reclamat pels prelats anteriors, aquell dictà sentència d'excomunió contra aquells⁷¹. El fet motivà una reclamació de la "*universitas*" d'Aran a *Jaume II*, en la qual, se informava al Rei de que, "*quicumque presbiter qui defera litteras gravationis contra clericos sive plebem condempnatur in LX solidis iaccencibus, castellano dandis*". El dia 6 d'abril de 1322, *Jaume II* escriu des de Tortosa a *Jaume Torroella*, Governador d'Aran, ja que al negar-se els aranesos a satisfer el tribut arbitrari imposat pel bisbe de Comenges, aquest els excomunicà. Segons antiga costum de la Val, qualsevol prevere que fes injustes postulacions, devia ésser condemnat a una multa de 60 sous jaquesos. Davant la petició feta pels aranesos al Rei, *Jaume II* demana amplis detalls per decidir el cas⁷². També escriu al prelat de Comenges. L'únic tribut de la Val d'Aran que percebia el bisbe de Comenges consistia en els rèdits "*tam reconciliationibus ecclesiarum et cimiteriorum, tam legibus clericorum quam procuracionibus et legatis mortuorum*". Encara que, li prega el Rei a dit pastor que lliuri al cavaller *Guilhem Arnau* de Montcorbau l'onzena part dels rèdits que li correspon, segons privilegi⁷³.

L'any 1325, el bisbe de Comenges nomenà un representant permanent en la Val d'Aran, amb l'objecte de ventilar les causes eclesiàstiques. Això era una novetat que disgustà a *Jaume II*, doncs l'oficial del bisbat, vexava als aranesos i al mateix temps s'entremetia en assumptes privatis de la jurisdicció reial. Per altra part, tot lo referent a les causes clericals, en aquelles qüestions d'ordre judicial i de policia que poguessin afectar a l'Església, corresponia la instrucció de judici i sentència de qualsevol clergue, sotmés a procés, devia ventilar-se a Sant Bertrand de Comenges, sense que la potestat dels Reis d'Aragón els hi fos reconeguda en aquest camp. El 13 de juny del mateix any, des de Daroca *Jaume II* l'escriu sobre els excessos d'aquest en la potestat eclesiàstica sobre la Val d'Aran, requerint perquè

⁶⁷ Jaume II *el Just* d'Aragó, Sicília, Mallorca i València, Comte de Barcelona (1291 a 1327)

⁶⁸ A.C.A. Reg. 155, fols. 82 vº - 83 rº. REGLA CAMPISTOL, Joan. "El Valle de Arán en la Edad Media. Contribución al estudio de su organización eclesiástica". *Analecta Sacra Tarraconensia*, 21 (1948), Pàg. 44-45. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV).Tomo II*. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13). Pàg. 363

⁶⁹ A.C.A. Reg. 155, fol. 83 rº. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 44. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II, 1951, Pàg. 362

⁷⁰ A.C.A., Reg. 156, fol. 237. VALLS TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1987 (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15) (Reedició de la de 1915). Pàg. XXVI

⁷¹ REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 40

⁷² A.C.A. Reg. 174, fol. 199 vº. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II, 1951, Pàg. 379

⁷³ A.C.A. Reg. 174, fol. 200 rº. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II, 1951, Pàg. 380

cessés en les seves pretensions de tenir un oficial, doncs, en cas contrari, el Rei estava disposat a obrar amb la màxima energia en defensa dels seus drets.⁷⁴

El dia 1 de maig de l'any 1330, *Alfons el Benigne* va col·locar sota la seva especial protecció a l'església i al prevere de Vilamòs (Val d'Aran)⁷⁵. Pendent els mateix mes *Philippe VI*, Rei de France, acorda des de Vincennes (Paris) la salvaguarda reial a l'Església de Comenges⁷⁶

Trobem que el 16 de setembre de l'any 1331, *Bernat de Loubens*, Arxidiaca de Frontinhes, s'oposà al Capítol pels delmes d'Aran. En Capítol General s'aprovà la sentència pronunciada per un auditor apostòlic, *Pere de Bereseto*, que decidí que *Bernat* retria al Capítol les cartes que li conferien aquests delmes de per vida i que el Capítol les hi conferia de nou mitjançant una pensió anual⁷⁷.

El dia 18 de maig de l'any 1338, davant les reiterades vexacions que el Capítol de canonges de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) inferia als eclesiàstics de la Val d'Aran, *Pere el Cerimoniós* des de Lleida ordenà als seus oficials que, sota cap concepte, toleressin que aquells percebessin més de lo que "*consuetum fuit temporibus retroactis*"⁷⁸.

L'any 1345, el titular de la capella de Castèth Leon (Es Bòrdes, Val d'Aran), *Romeu Fabre*, es queixà al Rei pels seus escassos ingressos⁷⁹. El dia 20 d'octubre del mateix any, *Pere el Cerimoniós* des de Perpinyà ordenà al castellà de la Val d'Aran que dels rédits de la Val, augmentés l'assignació del capellà en 56 sous jaquesos anuals, o sigui 200 en total⁸⁰.

Gràcies a un document datat el dia 14 de març de 1353, coneixem el Fur eclesiàstic del bisbe de Comenges a la Val d'Aran: a) A la cúria de Sant Bertrand de Comenges (Barbazan, Nébozan) corresponia l'expedició de les "*litteras monitorias, citatorias et excommunicationum*" dirigides als eclesiàstics de la Val, sense que els oficials aragonesos poguessin intervenir per a res. b) Els eclesiàstics aranesos devien acudir al "*forum ecclesiasticum*" i al "*sinodum*", sense que ho poguessin impedir les autoritats aragoneses. c) Al bisbe de Comenges competien exclusivament les informacions de "*clericis ac sacerdotibus delinquentibus*". Els oficials del Rei d'Aragón no podien sota cap concepte "*cognoscere de causis clericorum et sacerdotum*".⁸¹

L'any 1375, per causes que es desconeixen, més sospitant que alguna cosa tenia que veure amb la negativa de la Val d'Aran a satisfer els injustos tributs, *Guilhaume d'Espagne Montespan* bisbe de Comenges excomunicà als aranesos⁸². Poc després un oficial del bisbat estigué a la Val i aixecà la sentència, però no va voler fer lliurament de la carta d'absolució

⁷⁴ A.C.A. Reg. 249, fols. 1 vº - 2 rº. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV).Tomo II*. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13). Pág. 384

⁷⁵ A.C.A., Reg. 481, fols. 166 r-v. REGLA CAMPISTOL, Joan. "El Valle de Arán en la Edad Media. Contribución al estudio de su organización eclesiástica". *Analecta Sacra Tarraconensis*, 21 (1948), Pág. 43. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV).Tomo I*. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13). Pág. 316.

⁷⁶ A.N.P., JJ 66, fol. 58 rº, peça 152. Arch. dép. Haute-Garonne, 3 G 12. LARCHER, J. B. *Cartulaire de Comminges*. S.I.: s.e., 1770. Pág. 316-318. HIGOUNET, Charles. *Le Comté de Comminges. De ses origines a son annexion a la couronne*. Saint Gaudens: L'Adret, 1984 (Reedició de E. Privat, Tolosa-Paris, 1949). Pág. 170

⁷⁷ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pág. 203

⁷⁸ A.C.A., Reg. 1.111, fol. 127 v. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948 , Pág. 48. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I , 1951, Pág.

314

REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pág. 315

⁸⁰ A.C.A., Reg. 878, fol. 238 v. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pág. 48-49. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I , 1951, Pág.

315

⁸¹ A.C.A. Reg. 678, fol. 159 vº. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pág. 39. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II , 1951, Pág.

390-391

⁸² REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pág. 314

que el dit prelat havia fet si no se li pagava certa quantitat de diners. El dia 13 de juny de 1376, *Pere el Cerimoniós* ordenà a *Francesc de Santcliment*, castellà d'Aran, que impedís aquest nou abús, afegint que, si l'oficial del bisbe es negava a fer cessió del document acreditatiu de l'aixecament de l'excomunicació, el Rei ho reclamaria directament a *Guilhaume d'Espagne Montesperan*, prelat de Comenges⁸³.

Aquesta antinòmia entre la potestat espiritual que exercien els bisbes de Comenges i l'autoritat i el poder dels Reis d'Aragón, provocà situacions de vertader dilema, com per exemple, quan es produí el 1378 l'escissió del papat, amb les dues seus de Roma i d'Avinhò, allò que coneixem pel "Cisma d'Occident". La diòcesi de Comenges, s'inclinà d'immediat, per *Climent VII*.

Poc temps després, sorgiren greus disensions entre el pastor de Comenges i la "universitas" aranesa. Al maig de 1379, el bisbe *Guilhaume d'Espagne Montesperan*, pren partit pel Capítol en el conflicte que l'oposà als Rectors i Porcioners de la Val d'Aran a propòsit dels delmes. Els prohoms de la Val enviaren una ambaixada al papa⁸⁴.

El dia 16 d'abril de 1380, hi va haver la ratificació per l'Oficial de Comenges al cementiri de Bauron, de la convenció entre el Capítol de Comenges i els rectors d'Arres, Arròs i de Begòs, segons la qual aquests últims transfereixen al Capítol els drets que ells tenien sobre els delmes de les seves parròquies, a fi de que dit Capítol pogués reivindicar aquests delmes del rector de Vilamòs (Val d'Aran) que en gaudia, deixant tan sols les primícies, convenció feta a condició que dels delmes recuperats els rectors que els concedien tindrien les dos terceres parts. Promesa feta pel Síndic del Capítol de sostenir en les seves despeses i en el seu nom el dret de "dixme" que el rector de Vilamòs tenia a Arres, "Aveu" i Begòs; confirmat per Joan de Belloloco, Oficial de Comenges⁸⁵.

Amb el "Cisma d'Occident" s'originà immediatament una greu qüestió a la Val d'Aran⁸⁶. *Pere el Cerimoniós*, estigué de moment a l'expectativa. Tenint en compte que els aranesos, per dependre de la jurisdicció eclesiàstica del bisbe de Comenges, prengueren en seguida partit pel papa d'Avinhò, lo que motivà que el Rei el dia 17 d'abril de l'any 1381, manés des de Zaragoza als seus representants de la Val que restessin en suspens les disposicions que poguessin dictar o haver dictat el papa *Climent VII* o el de Roma fins que el Monarca no hagi decidit sobre el particular⁸⁷.

El dia 17 de setembre de 1382, setembre 17, l'Oficial pronuncia una sentència per la qual denega al bisbe de Comenges el dret que ell pretén tenir de percebre els delmes de la Val d'Aran, que corresponien al capítol.

L'any 1387 es fa el *Censuale Beneficium diocesis convenarum vulgo*, enquesta feta per *Berenguer Guilloti*, Vicari General de Comenges, sobre la porció de delmes que els rectors, escolis amb cabals i altres Beneficiaris de la Diòcesi percebien, i el valor i taxa dels seus Beneficis⁸⁸. Ens enumera, les divisions de la diòcesi, que compren vint arxiprestats, o

⁸³ A.C.A., Reg. 788, fol. 128 r. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV).Tomo I* Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13). Pàg. 314

⁸⁴ A.C.A., Reg. 1.264, fol. 49 r. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I , 1951, Pàg. 314-315

⁸⁵ A.D.H.G., 3G21. LARCHER, Jean-Baptiste. *Inventaire des titres du vénérable chapitre de l'église de Comminges*. S.l.: s.e., 1763 (Copia dactilografada de 1932). Inv. E, lligall 6, nº 9, Pàg. 348. MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 274

⁸⁶ REGLA CAMPISTOL, Joan. El Valle de Arán en la Edad Media. Contribución al estudio de su organización eclesiástica". *Analecta Sacra Tarraconensia*, 21 (1948), Pàg. 42

⁸⁷ A.C.A., Reg. 1.269, fol. 25 v. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 50. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pàg. 315

⁸⁸ A.D.H.G., Registre 3G66. LARCHER, Jean-Baptiste. 1763, Inv. E, lligall 1, nº 2, Pàg. 273-318. MOREL, J. P. M. "La diocèse de Comminges en 1387". *Revue de Comminges* (1888).

sigui divuit a France i dos a la Val d'Aran. L'arxiprest de la Val Superior continuava residint a Geysa (Gessa), però el de la Val Inferior, residia a Leys (Les).

El dia 30 de març de 1404, *Martí l'Humà*, davant una súplica de la Val d'Aran, pregà al bisbe de Comenges que s'atengués a les costums⁸⁹.

En algun cas excepcional, el capellà podia no ésser oriünd del lloc. Consta que l'any 1407, *Martí l'Humà* autoritzà a un clergue, que havia estat capellà seu, "*licet a nostro dominio fueritis extraneus nationis*" per poder ser presentat com rector d'una església de la Val d'Aran⁹⁰.

Un altra vegada a l'any 1408, el Rei *Martí l'Humà* ordenà al castellà d'Aran que defensés als habitants contra les vexacions dels oficials del bisbe⁹¹.

En alguna ocasió els bisbes de Comenges, no ratificaren la proposta dels prohoms, nomenant un altre capellà. Això va succeir a l'església de Salardú, a principis del segle XV⁹². Davant la protesta dels aranesos, es va fer una investigació, a rel de la qual va quedar desautoritzat el bisbe de Comenges.

Des de l'any 1391 al 1408, coneixem a *Guilhaume Arnaud Fabrica* com a Canonge de Sant Bertrand de Comenges i Arxidiaca d'Aran⁹³. A partir de l'any 1426 fins al 1439, era *Pere Visitonis*⁹⁴. *Pere* de Circeato es documentat a partir de 1461 fins al 1478. Des de l'any 1487 fins al 1501, sabem de l'existència de *Pere Dirigaray*. Entre 1473 i 1527, tenim notícia de *Pere Capdevila*⁹⁵.

El dia 1 de maig de 1414, *Ferran I* comunica al papa els miracles del Crist de l'església de Sant Andreu de Salardú (Naut Aran, Val d'Aran) i demana se li concedeixin indulgències⁹⁶.

Sobretot al llarg dels diversos períodes que l'Aran va romandre sota el domini i govern de France, la Cúria de Comenges s'esforçà a consolidar una consciència que pogués influir el corrent polític de la gent de la Val, de sempre majoritàriament inclinada vers el regne d'Aragó i d'Espanya.

Existeix sentència amb data 7 de febrer de 1514 que disposa que els acords entre el Bisbe i la Val d'Aran, siguin complits, i si el Bisbe no els vol observar, que es recorri a la justícia secular per obligar-li a observar-los

El 31 de desembre de l'any 1565, trobem una carta escrita des de Benasc (Alta Ribagorça) per Don *Gaspar Mur*, Governador de la Val d'Aran, en la que participa, haver rebut un despatx del Papa *Pio IV* i ordre del Rei *Felipe II* perquè la Val fos separada del bisbat de Comenges i agregada al d'Urgell⁹⁷. Cinc anys després, el 5 febrer, altra carta des de Benasc de Don *Gaspar de Mur*, enviada als consellers, en la que els recomana que manin un

⁸⁹ A.C.A., Reg. 2.177, fol. 67 r. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pàg. 315

⁹⁰ A.C.A., Reg. T. 204, fol. 108 v. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 37. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pàg.

310

⁹¹ A.C.A., Reg. 2.186, fols. 104 v - 105 r. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pàg. 315

⁹² A.C.A., Reg. 3117, fol. 129 v°. REGLA CAMPISTOL, Joan. 1948, Pàg. 37.

⁹³ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 296

⁹⁴ MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. , Pàg. 300

⁹⁵ MAHOT, Patrick. 1994, Pàg. 298

⁹⁶ REGLA CAMPISTOL, Joan. "El Valle de Arán en la Edad Media. Contribución al estudio de su organización eclesiástica".

Analecta Sacra Tarraconensia, 21 (1948), Pàg. 50-51

⁹⁷ A.I.V.A. Foli 20, n° 53. ABIZANDA Y BROTO, Manuel. *El Índice de Privilegios del Valle d'Aran. Comentarios preliminares y transcripción*. Balaguer: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1944. Pàg. 39

Síndic davant del Rei per exposar-li les raons per no ser separats de Comenges i agregats al d'Urgell⁹⁸.

El dia 14 d'abril de 1594, el reverend, *Joan Malheo*, jura en l'església parroquial de Sant Miquèu de Vielha (Vielha-Mijaran, Val d'Aran) observar els privilegis i costums i especialment els capítols pactats i convinguts pel nom vulgar d'*Acordados* entre els bisbes de Comenges d'un part i els Oficials reials de dita Val d'altra⁹⁹.

L'autoritat del bisbe de Comenges sobre el clergat i sobre els fidels d'Aran no fou mai massa forta. Visitaven molt rarament Aran, però sovint hi trametien visitadors i aquests, eren obligats per l'oficial o ardiaca a jurar que respectarien els privilegis dels clergues de la Val, cosa que l'obligava a presentar les disposicions i correccions que proposava a l'assemblea d'eclesiàstics, la qual, sempre trobava subterfugis per evitar les intromissions episcopals. Aquest es el cas succeït a meitat del segle XVII, quan *Labatut* invità als habitants de la Val d'Aran a sotmetre's amb més docilitat a les instruccions del seu bisbe i el dia 8 de juny de 1642, els envià un zelós missioner, el Pare *Forcaud* que devia preparar una visita del bisbe a la Val d'Aran¹⁰⁰.

Altrament val a dir que no s'ha insistit prou en el paper rellevant que assolí l'Església aranesa en la defensa dels drets, privilegis, costums i franqueses dels pobles de l'Aran, davant la Cúria de Comenges, sempre propensa a compaginar les seves obligacions i autoritat pastoral, amb una política de clara tendència francòfona i en tot cas influïda del caràcter regalista que condicionà en certa forma l'Església a France, a partir de *Louis XIV* (1643 a 1715).

Aran es dividia en dos arxiprestats, que eren el de Les i de Gessa, amb vint-i-cinc capellans, alguns agregats o auxiliars dels susdits rectors i vuitanta beneficiaris, denominats "porcioners"¹⁰¹.

Al capdavant de tot el clergat de la Val hi actuava un Vicari General, un Oficial i un Promotor.

El dia 26 d'agost de 1646, *Choiseul du Plessis Praslin*, nou bisbe de Comenges, substituït del bisbe *Labatut*, aprofitant la seva visita per Aran, publicà les ordenances pel clergat aranès: es qüestiona l'hàbit eclesiàstic; es prohibís als rectors d'anar a les tavernes, de beure a les esglésies, de portar armes, d'assistir als dinars de noces, d'acceptar funcions públiques o d'exercir oficis. Els hi recomana de fer sermons als fidels, A més a més, la percepció dels delmes es reglamenta¹⁰².

El dia 4 d'agost de 1685, trobem una súplica lliurada per Mossèn *Andrèu Bernadets* d'Arró, al Conselh de la Val d'Aran, en la que manifestava que *Antoni Cao*, havia portat unes disposicions del Parlament de Tolosa, i les havia presentat sense haver estat primerament aprovades pels ministres reials de la Val, lo que anava en perjudici dels privilegis Reials concedits, no podent-se posar en execució. A més a més havia una carta del reverend *Joan*

⁹⁸ A.I.V.A. Foli 27, n.º 87. ABIZANDA Y BROTO, Manuel. *El Índice de Privilegios del Valle d'Aran. Comentarios preliminares y transcripción*. Balaguer: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1944, Pàg. 39

⁹⁹ BERTRAN Y MUSITU, José. *El Derecho especial del Valle de Aran*. Barcelona: Tipografia de José España, 1901. Pàg. 94

¹⁰⁰ Archives de la ville d'Aush, lligall 72, n.º 11. BERNARD, B. "Relation de la mission faite en Aran en 1642". *Revue de Comminges*. (1892). COMET, R. *L'enclave espagnole du Val d'Aran. Son passé. Ses anciens privilèges, coutumes et relations pastorales dans les Pyrénées centrales*. Tolosa: L'Adret, 1985 (Reedició de la de 1929). Pàg. 117-118

¹⁰¹ SANCHEZ I VILANOVA, Llorenç. *La Vall d'Aran. Aproximació a la vicissitud i trajectòria històrica que ha influït la singularitat del poble aranès*. Barcelona: Forces Elèctriques de Catalunya, S.A. (F.E.C.S.A.), 1995. Pàg. 221

¹⁰² BERNARD, B. "Mandement de Monseigneur Gabriel-Olivier de Lubièrre du Bouchet". *Bulletin de la Société Ramond*, (1895). COMET, R. 1929, Pàg. 124

Arnè, oficial eclesiàstic d'Aran, escrita al Governador, en la que deia, no permetés que entressin ordres forasteres en la Val d'Aran, dictades per eclesiàstics¹⁰³.

Les ordenances de l'any 1646 però no foren posades en pràctica fins l'any 1724 a l'arribada de *Gabriel Olivier de Lubièrre du Bouchet*, com a nou bisbe de Comenges.

Felipe V i *Carlos III* s'ocuparen també a través de l'expedició de Cèdules Reials de les relacions dels clergues aranesos amb la seu episcopal de Comenges. En la Compilació de Privilegis, Furs i Franqueses, estan les còpies dels pactes celebrats entre els bisbes de Comenges, els oficials reials i els de la Val, confirmats pel Bisbe de Comenges, *Malvet* de Navarra¹⁰⁴. Tenien que jurar observar els privilegis de la Val d'Aran, a més a més d'altres capítols o furs denominats *Acordados*.

Aquesta Prerrogativa, es referia a la presentació dels rectors, pels habitants del lloc. Al sínode que havia de convocar-se a Vielha per l'examen i qualificació dels clergues; a les facultats de l'arxiprest de la Val i a les dispenses de parentiu.

Aquest mantenia a l'Aran un oficial eclesiàstic, poden ésser apel·lades les resolucions que expedia aquest davant del bisbe d'Aush a France, mes, al produir-se l'agregació a la Diòcesi d'Urgell, els recursos es traslladaren a la cúria de Tarragona.

¹⁰³ A.I.G.A., Foli 34, nº 111. ABIZANDA Y BROTO, Manuel. 1944, Pàg. 40

¹⁰⁴ ABIZANDA Y BROTO, Manuel. 1944, Pàg. 41

Els monestirs i l'origen de les canòniques agustinianes:

La vida comunitària dels clergues és una pràctica que remunta fins als primers segles de l'Església, i de la seva existència n'hi ha testimonis en diferents llocs, com per exemple a Vercelli, Itàlia. La pràctica de la vida canònica comunitària a l'Espanya visigòtica està ben documentada per diverses fonts, però no tenia com a objecte l'organització del servei diví.

Els Carolingis, van dur a terme un seriós intent de renovació que afectà els diversos estaments de la societat. Vers l'any 755 el bisbe *Crodegang* de Metz escriu una regla *Regula vitae comunis*. La reforma dels canonges fou realitzada per l'Emperador *Louis I le Pieux* de resultes d'una visita que li féu el papa *Esteve V*. A la tardor de l'any 816, al concili d'Aquisgrà es publicaren una sèrie de mesures disciplinàries i jurídiques relatives al clergat i als monestirs, basant-se en els escrits de l'abans esmentat bisbe *Crodegang*¹⁰⁵.

El sobirà envià la regla, anomenada aquisgranenca, amb l'ordre de donar-la a conèixer als seus coprovincials i fixant el terme d'un any per fer-la complir. La norma s'instaurà en els bisbats, a través de la metròpoli de Narbona. L'any 839, després de "l'alliberament" s'introdueix la vida canonical segons el model carolingi de la regla d'Aquisgrà a Urgell¹⁰⁶. El paper de l'episcopat es redueix a assegurar la difusió de la regla benedictina, a vegades al preu d'un compromís; les fundacions episcopals són molt rares.

El bisbe de Roda es reparteix amb el seu Capítol el dret d'elegir l'abat d'Alaó (Sopeira, Alta Ribagorça), el qual es compromet a restar-li sotmès ("*semper sit subditus*").

A partir de 950 comencen a acostumar-se a sol·licitar la protecció de la Santa Seu; els tres primers decennis del segle XI es caracteritzen per una veritable onada de privilegis pontificals que sovint acaba en una exempció total.

El dia 18 de novembre de 1010, es realitzà la reforma de la canònica de Santa Maria de la Seu, que té com a objecte únic la restauració del patrimoni per permetre als clergues de portar la vida en comunitat, comportant la separació de les menses i l'autonomia del Capítol, que el seu oncle i antecessor, *Sal·la* del Conflent, havia preparat i que *Ermengol*, bisbe d'Urgell, dugué a terme, amb l'aprovació del papa *Sergi IV*, dels Comtes d'Urgell, Barcelona, Cerdanya i Pallars; i els bisbes de la província eclesiàstica de Narbona, d'un i altre vessant dels Pirineus; a l'acte assistiren, donant la seva conformitat, el Comte de Barcelona, Girona i Osona, *Ramon Borrell I* amb la seva esposa *Ermessenda*, el Comte *Guifré II* de Cerdanya, Conflent i Berga i esposa *Guisla Ermengarda*, i finalment el Comte *Sunyer I* de Pallars i Ribagorça amb els seus fills i el seu nebot *Ermengol I*, també Comte associat de Pallars; per la part eclesiàstica estava l'arquebisbe *Ermengol* de Narbona amb els seus sufraganis de l'altre costat dels Pirineus: *Pere* de Girona, *Borrell* d'Osona, *Oliba* d'Elna, *Deusdedit* de Barcelona, "*necnon et Aimericus Rupercurcensis*". La canònica establerta fou la regla dita Aquisgranenca, molt protegida per *Ludovic Pio*¹⁰⁷. L'administració del Capítol havia restat tan fermament a les mans del bisbe que els canonges com a tals no apareixien pas enlloc.

¹⁰⁵ VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario a las iglesias de España*. IX. Madrid: Imp. de Fontanet, 1821. Pàg. 179

¹⁰⁶ ZIMMERMANN, Michel. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Llibres a l'abast, 248). Pàg. 162

¹⁰⁷ MARCA, Petrus de. *Marca Hispanica*. París: s.e., 1688. Barcelona: Ed. Base, Reedició 1972. Doc. 163. ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'. *L'abat Oliba, bisbe de Vic i la seva època*. Barcelona: Aymà, 1948. Pàg. 109

El mot *canonicus* és pràcticament absent i els membres del Capítol es reparteixen entre *sacerdotes*, *diaconi*, *subdiaconi* i *levitae*. L'any 1039, el nombre dels canonges d'Urgell es fixa en quaranta, el dels "altres membres" del Capítol és deixat lliure¹⁰⁸.

A mitjan segle XI els monestirs benedictins iniciaven una etapa de replegament, i d'estancament espiritual a causa de les intromissions senyorials o feudals, mentre que, s'iniciava l'expansió del moviment canonical, inicialment aquisgranès, però molt aviat el reformat agustinian i premostratenc. Sota aquest model es van constituir, al territori de l'antic bisbat d'Urgell les canòniques de Cardona, Solsona, Sant Jaume de Frontanyà, Sant Joan de Mondarn, Santa Maria de Lillet, Sant Pere de Grau d'Escaldes, Sant Pere de Ger, Santa Maria de Tremp, Sant Pere d'Ager, Santa Maria de Mur i Santa Maria de Talló¹⁰⁹.

La concessió de privilegis pontificals cessa i les abadies es giren cap als bisbes, els quals tenen un paper pacificador en aquests anys alterats. Quan s'escauen sínodes diocesans o concilis provincials, o bé també en les consagracions d'esglésies, els abats es fan confirmar béns i privilegis. Hom assisteix a un enfortiment molt clar de la influència episcopal sobre les abadies; als documents redactats, els prelats hi evoquen l'antiga protecció reial, però no hi mencionen mai l'exempció.

Al costat de nombroses fundacions noves, els prelats encoratgen, estimulen freqüentment la transformació d'abadies en col·legiates que responguin millor a les necessitats pastorals. El dia 7 d'octubre de 1042, *Guillem Guifré* de Cerdanya, bisbe d'Urgell, consagra l'església del monestir de Santa Maria de Senterada o Santa Grata (Pallars Jussà) al lloc anomenat Tramesaigües, Comtat del Pallars, i se li restituïren les possessions, després que se n'evacuessin els cavallers *Bernat* i el seu germà *Guillem* que el tenien en feu del Comte *Ramon III* del Pallars Jussà (signe de la decadència de la casa), a Santa Maria de la Seu la qual estableix la casa a favor de quatre preveres: "*Barone, presbytero de Anases, et subtus illum Sanlla, clerico de Capitella, et Arnaldo presbytero, et Atone presbytero. Per istos clericos stabilivit episcopus ipsum monasterio*"¹¹⁰; Lavaix (El Pont de Suert, Alta Ribagorça) esdevé col·legiata el 1064.

El projecte grandios de reforma dels costums de la clerecia i de la societat laica, havia començat a concretar-se a Roma l'any 1049, amb l'elecció del papa *Lleó IX*, directament inspirat pel monjo cluniacenc *Hildebrand*. Des d'aquell moment s'inicià una lluita aferrissada contra els dos abusos més greus i més profundament arrelats a l'Església d'aquell temps: la simonia i el nicolaisme. La reforma fou introduïda en primer lloc a Itàlia, a France i a Alemanya, i és possiblement conseqüència d'un nou estat d'esperit inspirat per Cluny i Roma. El moviment anà creixent, amb els papes següents: *Victor II*, *Esteve IX*, *Nicolau II* i *Alexandre II*, sempre aconsellats pel mateix *Hildebrand*, i per un monjo de gran prestigi com *Sant Pere Damià*.

El segle XI va veure nombrosos reagrupaments de preveres en capítols regulars sota aquesta regla. L'iniciador d'aquesta reforma sembla haver estat *Pere Damià* que invità als sacerdots a meditar sobre un sermó de *Sant Agustí* exaltant la vida comunal i la reforma moral (*Sant Agustí*¹¹¹, Bisbe d'Hipona, al Nord de l'Àfrica, sistematitzà diverses experiències

¹⁰⁸ ZIMMERMANN, Michel. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Llibres a l'abast, 248). Pàg. 163

¹⁰⁹ BARAUT, Cebrià. "La fundació de la canònica augustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090)" *LX Centenari de la fundació de la canònica augustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090 - 1990)*. Lleida: Ajuntament d'Organyà, Societat Cultural Urgel.litana, 1994. Pàg. 29

¹¹⁰ A.C.U., 54. BARAUT, Cebrià. "Els documents dels anys 1036-1050, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell". *Urgellia*, 5 (1982).

¹¹¹ *Aureli Agustí* nasqué el 13 de novembre de 354 a Tagasta (avui Souk-Ahras, a Algèria); morí el 28 d'agost de 430 en la seva ciutat episcopal d'Hipona, assetjada pels vàndals. Contemporani dels esforços de Roma per frenar les repetides incursions dels bàrbars

anteriors i disposà que els seus sacerdots fessin vida en comú. Una de les seves epístoles, la 211, havia de constituir a l'Edat Mitjana, juntament amb altres textos patristics i monàstics, la base de l'observança canonical). El seu programa, adoptat per *Nicolás II* al Concili de Roma al 1059 es devia començar a difondre a partir d'aquesta data¹¹². Aquests eclesiàstics, que vivien en comunitat, eren anomenats "clergues canònics" *-clerici canonici-*, i d'aquí ve el nom de canonges.

A la segona meitat dels segle XI les canòniques aquisgraneses havien entrat en un període de decadència que feia necessària una renovació; la introducció de la reforma a les terres occitanes coincidiria amb l'elecció del monjo *Hildebrand*, esdevingut *Gregori VII*, i l'orde dels canonges agustinians en fou el principal propagador. Al bisbat d'Urgell les condicions eren particularment favorables, ja que el bisbe *Bernat Guillem*, era un fervent partidari de les seves idees reformistes. Moltes de les antigues canòniques d'origen carolíngi van abraçar la nova observança que posava l'accent en la imitació de la vida apostòlica i la pràctica de la pobresa. Les reformades o fundades de nou des d'ara es digueren augustinianes. Comença aleshores la distinció entre canonges seculars (aquisgranesos) i regulars (augustinians)¹¹³.

El gran centre difusor del moviment reformador augustinianà fou la canònica de Sant Ruf d'Avinyò de Provença. Al 1077, el bisbe de Tolosa, la imposà al seu capítol de la Catedral de Sant Etienne. Llavors, *Bertrand* era canonge en aquest lloc i imità possiblement al seu mestre instituint aquesta regla dins del Capítol de Comenges.

Al menys a *Bertrand* li podem atribuir l'adopció de la regla de Sant Agustí. Tots els seus dignataris, devien tenir la seva residència al interior del clos canonical, ja que la regla de Sant Agustí imposava la vida comunal i l'estricta obediència, i sembla que les coses se varen mantenir així fins a principis del XIV quan nous estatuts foren promulgats.

El moviment adquirí una gran expansió arreu de Catalunya. Es difícil deduir la substitució de la regla aquisgranesa per l'agustiniana. El fet que no n'hagi quedat cap rastre documental sembla indicar que el canvi no significà cap conflicte intern. Entre les canòniques que abraçaren la nova forma de vida cal incloure-hi les de la Seu, Solsona i Cardona. Un indici és que el 1090, quan s'introduí el model agustinianà a la d'Organyà (Alt Urgell), fundada pels senyors de Caboet *Guítard Isarn* i *Gebel.lina*, amb el consentiment del bisbe *Bernat Guillem* de la Seu, hi acudiren els Canonges de Solsona, amb els d'Urgell i Cardona¹¹⁴. Aquesta fou, doncs, instituïda segons el model avinyonès de Sant Ruf i segons els ideals evangèlics de pobresa i d'imitació de la vida apostòlica. L'acta de fundació, ho expressa ben clarament en dir que els qui hi visquin d'ara endavant hauran de servir Déu "segons la vida dels apòstols i segons els preceptes de sant Agustí i dels sants pares".

En aquestes darreres dècades del segle XI es degué introduir la regla agustiniana de manera pacífica, dins del moviment renovador d'aquest moment. Així, l'any 1096, Sant Miquel de la Seu d'Urgell (Alt Urgell), fou objecte d'una important deixa testamentària amb

conegué la presa de Roma del 410, i morí vint anys més tard, davant dels vàndals vinguts de Silèsia. Sota la influència de sant *Ambrós* es convertí al catolicisme el 386 i rebé el baptisme el 387. L'any 388 a Tagasta, agrupà amb ell els amics més fidels i organitzà una mena de comunitat monàstica, al si de la qual havia pensat de passar la resta dels seus dies en el recolliment, l'asceti i l'aprofundiment de la seva vocació, filosòfica més que no pas religiosa. Aquest període no va arribar a durar tres anys. Fou ordenat prevere (391) i el 395 esdevingué coadjutor del vell bisbe d'Hipona, al qual succeí el 396.

¹¹² MAHOT, Patrick. *La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age*. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994. Pàg. 65

¹¹³ BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "La fundació de la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090)" *IX Centenari de la fundació de la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090 - 1990)*. Lleida: Ajuntament d'Organyà, Societat Cultural Urgel.litana, 1994. Pàg. 30

¹¹⁴ A.C.U., Pergamí consagracions d'esglésies n° 31. BARAUT I OBIOLS, Cebrià. *Les actes de consagracions d'esglésies de l'antic bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel.litana, 1986. N° 78, Pàg. 168-173

la condició que els clergues que servien l'església havien de viure sempre sota el precepte de Sant Agustí¹¹⁵. L'any 1122, la canònica de Sant Miquel (Seu d'Urgell, Alt Urgell) era reorganitzada sota la regla agustiniana i amb la direcció d'un prior¹¹⁶.

El moviment d'intervenció de l'ordinari sobre les col·legiates ha començat a Catalunya molt abans de la reforma canonical.; pot prendre diverses formes:

a) La més antiga consisteix en l'associació amb el Capítol catedralici: L'any 1030, la de Sant Miquel (La Seu d'Urgell, Alt Urgell) va ser erigida tot al llarg del claustre del Capítol¹¹⁷.

b) La intervenció del bisbe s'estenia a les col·legiates rurals, on podia reposar damunt tres bases:

1. L'estatut patrimonial: una església erigida sobre el patrimoni del bisbe li resta sotmesa. El prior de Lavaix (El Pont de Suert, Alta Ribagorça) és nomenat pel Capítol d'Urgell; tots els canonges participen en l'elecció del bisbe.
2. L'observança d'una regla.
3. El bisbe imposa el seu control sols en nom dels drets de l'ordinari. Durant el segle XII, exigeix el seu acord per a qualsevol fundació nova i designa el primer prior o abat; com que aquest sovint és un dignatari del Capítol, roman l'habitud d'unir ambdues funcions. No és pas que el bisbe hagi considerat l'activitat pastoral de les col·legiates com a competidora. El desenvolupament de la jurisdicció episcopal ha suscitat l'activitat pastoral d'organismes la vocació primitiva dels quals no era pas aquesta.

Quan el segle XII arreu de Catalunya es va escampar el moviment canonical de la reforma agustiniana, el bisbat d'Urgell, se'n feu un dels protectors. L'església de Mur (Castell de Mur, Pallars Jussà), fou consagrada i àmpliament dotada el 1069¹¹⁸. Però no és fins als primers anys del segle XII que el Comte *Pere Ramon I* hi introdueix una comunitat d'agustins¹¹⁹. Gaudí sempre de la protecció dels Comtes i fins i tot un fill del Comte *Arnau Mir I*, figura entre els pabordes de la casa.

Al començament del segle XII, Sant Miquel de Cellers (Castell de Mur, Pallars Jussà), figura ja com a Priorat de Mur. Fou edificada pel comte *Ramon IV* i tingué un privilegi d'exempció i protecció del Rei *Pere*¹²⁰. Sembla que acollia una congregació mixta d'homes i dones sota la regla de Sant Agustí¹²¹.

Bé que inspirades en el model de Sant Ruf d'Avinyó, les canòniques catalanes conservaren, la seva independència. Això els va permetre de mantenir la seva personalitat i les seves peculiaritats. Tenien, a part de la regla, alguns elements bàsics en comú. Aquests podríem reduir-los a quatre: la celebració solemne de l'ofici diví, la cura d'ànimes, l'hospitalitat i l'ensenyament¹²².

¹¹⁵ CASES I LOSCOS, Maria Lluïsa. "Esglésies de l'Alt Urgell anteriors al 1300". *Catalunya Romànica*. Vol. VI (L'Alt Urgell. Andorra). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992. Pàg. 69

¹¹⁶ CASES I LOSCOS, Maria Lluïsa. 1992, Pàg. 69

¹¹⁷ ZIMMERMANN, Michel. *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62, 1989. (Llibres a l'abast, 248). Pàg. 164

¹¹⁸ A.C.U., 68. BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "Els documents dels anys 1050-1075, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell". *Urgellia*, 6 (1983).

¹¹⁹ MARTINEZ I TEIXIDO, Lydia. *Les famílies nobles del Pallars en els segles XI i XII*. Lleida: Centre d'Estudis del Pallars, 1991. (Estudis, 3). Pàg. 54

¹²⁰ Pere El Catòlic, II d'Aragó, I de Catalunya, Comte de Barcelona i Senyor de Motpeller (1196 - 1213).

¹²¹ MARTINEZ TEXIDO, Lydia. 1991, Pàg. 54-55

¹²² BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "La fundació de la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090)" *IX Centenari de la*

La primera comprenia les hores canòniques i la missa conventual. Aquesta dedicació al culte va fer que tinguessin una part important en la formació i evolució de la litúrgia, en la seva doble vessant oficial i popular.

La cura d'ànimes comportava l'administració dels sagraments i la predicació. De la canònica d'Organyà s'han conservat unes homilies o prèdiques en català de la fi del segle XII, que donen fe de l'exercici d'aquest ministeri i permeten de fer-se una idea del conjunt de la predicació i del mètode emprat en l'exposició dels temes. Per sobre del sentit literal i al·legòric predomina, una finalitat parenètica i moralitzant, amb una insistència especial, en la necessitat de conservar la fe i practicar les bones obres. Entre aquestes són sobretot recomanades la pregària assídua, l'almoïna, la penitència i els pelegrinatges. L'exposició és feta en un estil senzill i planer. Moltes canòniques, tenien també sovint cura d'altres esglésies, cosa que els permetia d'estendre la seva influència a àrees a vegades força allunyades del lloc on s'esqueien.

L'hospitalitat es manifesta sobretot en la creació de centres d'acolliment i d'hospitals, on eren atesos els pobres. L'any 1156, a Organyà (Alt Urgell) hi fou fundat un hospital al costat de la canònica de Santa Maria i sota la seva protecció¹²³.

Respecte a l'ensenyament, de la mateixa manera que els monestirs, disposaven en general d'un escriptori per a la còpia de llibres, i d'una escola, on s'ensenyaven els coneixements propis del temps, especialment la gramàtica, l'aritmètica i la música. Entre els anys 1080/90, apareix el primer document conegut escrit majorment en llengua catalana a Organyà (Alt Urgell)¹²⁴. Apareix a la llum d'aquests testimonis com un dels centres primerencs on es manifesta la vitalitat de la llengua catalana.

Es sabut que les canòniques de Barbastro i de Lleida adoptaren el model agustinianà. Però això no va esdevenir fins al 1244 quan, molts grups d'ermitans prengueren el patró i l'hàbit de Sant Agustí, els quals, donaren origen a la rama dels *Ermitans del Nostre Gran Pare Sant Agustí*. A la segona meitat del segle XIII, els van incloure dins la disciplina dels Ordes mendicants.

Les disputes sobre l'origen de l'ordre venien de tan lluny i promogueren tantes disputes entre els ermitans i els canonges regulars de Sant Agustí, que l'auster pontífex *Sixte IV*, fulminà una excomunió per fer emmudir les dues rames agustinianes sobre la qüestió, de l'origen dels seus instituts.

L'any 1539, la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà (Alt Urgell) fou unida pel papa *Pau III*, amb tots els seus béns, a la mensa capitular de la Seu d'Urgell, i es convertí aleshores en col·legiata secular¹²⁵.

A l'any 1592, les canòniques catalanes foren secularitzades

fundació de la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà (1090 - 1990). Lleida: Ajuntament d'Organyà, Societat Cultural Urgel.litana, 1994. Pàg. 31

¹²³ BARAUT I OBIOLS, Cebrià. 1994, Pàg. 32

¹²⁴ BARAUT I OBIOLS, Cebrià. 1994, Pàg. 32

¹²⁵ BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "El Bisbat d'Urgell (segles IX - XIII)". *Catalunya Romànica*. Vol. VI (L'Alt Urgell. Andorra). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992. Pàg. 74

Església i posterior canònica agustiniana de Santa Maria de Mijaran:

A la Val d'Aran, partir de finals del XI principis del XII foren edificades ja algunes esglésies importants, com les de Cap d'Aran (Naut Aran) i Mijaran.

Amb *Alfons II d'Aragón i I de Catalunya*¹²⁶ i un document estès al Monestir de Sant Andreu de Barravés (Vilaller, Alta Ribagorça) un dijous 2 de març de l'any 1175, apareix la funció preeminent de Santa Maria a la vida política i religiosa de la Val, ja que li va cedí el delme de tot el que li corresponia a Aran, ordenant a tots els seus fidels i als barons que respectessin i fessin complir aquesta donació seva (concedeix el delme de la Val d'Aran a *Calbetus*, sacerdot de Santa Maria de Mijaran¹²⁷). Aquest document apareix signat el mateix dia en que es feu el Tractat d'*Emparança* entre el Rei i els aranesos, pel qual, en el successiu, el Rei els dispensava protecció directa¹²⁸.

No hi ha constància, que hi hagués cap convent agregat al santuari, ni tampoc monjos. Es parla, d'una església amb delmes i rendes pròpies, al servei de la qual hi havia un capellà, tal com es feia, a Santa Maria de Cap d'Aran (Naut Aran).

Entre els anys 1220 i 1239, *Jaume I* fa donació de la Val d'Aran al noble *Guillem d'Entença*¹²⁹. Es entre aquestes dates que ens apareix un altre cop citada aquesta església, ja que els nobles *G. d'Entença* i *G. Bernat d'Entença*, es presentaren a Santa Maria de Mijaran, i, congregats allí els homes de la Val, *G. d'Entença* els mostrà les ordres del Rei, en virtut de les quals li era concedit el territori aranès en senyoriu.

El dia 23 de juliol de l'any 1265, es documenta la Visita de *Jaume I* a la Val d'Aran. A Santa Maria de Mijaran rebé el homenatge dels terçons (es cita ja Marcatosa) jurant els privilegis i llibertats d'Aran. Demanà 15.000 sous morlanesos per la guerra contra els moros, repartint-se el tribut a raó de "*X solidos morlanorum pro quolibet hospicio*". Concessió del privilegi de pas lliure per totes les terres de la Corona d'Aragón i la promesa formal que Aran mai no seria separada *de natione regis Aragonum*¹³⁰. També concedeix als homes de la Val d'Aran, entre altres coses, l'ús de la moneda jaquesa¹³¹. Així mateix ordena al Sobrejunter, *Joan de Setcastella*, i als homes dels llocs de la junta de Ribagorça i de Pallars que admetin als homes de la Val d'Aran en la dita junta¹³². També accedint al prec del homes de la Val i davant la multitud allí congregada, va córrer amb el seu cavall blanc¹³³.

Els orígens del convent són tan obscurs com el dels ermitans que l'habitaren; són confusos, a causa de la manca de documentació. Les relacions literàries d'un sant amb el seu mestre, són el punt de partida on es forjà la llegenda de l'ascendència, afavorida pels frares agustinians que hi vivien l'any 1314, dient que el monestir fou fundat per Sant Paulí el segle

¹²⁶ Alfons II d'Aragón, I de Catalunya, Comte de Barcelona i Marqués de Provença (1162 - 1196)

¹²⁷ A.C.A., ER. P. Núm. 66, fol. 3r. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV). Tomo II* Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 14). Ap. II, Doc. 119, Pàg. 205-206

¹²⁸ A.C.A., ER. P., Núm. 66, fol. 3r. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo II, Doc. 120, Pàg. 206

¹²⁹ A.C.A., ER., núm. 64, fol. 3 v - 4 r. REGLA CAMPISTOL, Joan. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV). Tomo I* Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13). Pàg. 45

¹³⁰ A.C.A., Perg 1.818 de Jaume I. A.C.A., ER., núm. 62, fol. 8ov. VALLS TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1987 (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15) (Reedició de la de 1915). Pàg. 3-5

¹³¹ A.C.A. Perg. 1.322 de Jaume II. VALLS TABERNER, Ferran. 1915, Pàg. 5-6

¹³² A.C.A. Perg. 1.816 de Jaume I. VALLS TABERNER, Ferran. 1915, Pàg. 6-8

¹³³ A.C.A., ER., núm. 62, fol. 48. REGLA CAMPISTOL, Joan. Tomo I, 1951, Pàg. 50

VIII. Les referències més antigues només es troben a la ploma d'uns pocs religiosos agustins del segle XVII.

"En el Monasterio de Enserall habitaron los Monges Agustinos por muchos años, hasta tanto que los Moros se hizieron Señores de los Montes Pirineos de Cataluña, que por temor de ellos lo dexaron, y se passaron à vivir, à los Monasterios de Santa Maria de Esterri, y Valle de Aran, fundados por S. Paulino, como se dirá"¹³⁴.

Si hagués existit una tradició ferma, hi hauria a la Val advocacions al Sant bisbe de Nola a les parròquies, car bon nombre n'hi ha hagut i n'hi ha encara dedicades a sants francesos o gals, com Sant Martin de Tours, Sant Sernilh de Tolosa, Sant Nicolau des Pontelhs, Sant Ròc, Sant Orenç de Comenges i Sant Lhiser de Coserans.

"Pasando San Paulino los Montes Pirineos, habiendo ya fundado el Monasterio de Santa Maria de Esterri en el Termino de San Vicente, Condado de Pallàs; donde lo mas alto del puerto llamado Piedra Blanca, reconocido un valle muy aproposito para fundar Monasterio de Monges Agustinos. Baxado el llano la fundó à poco trecho de la Villa de Viella en dicha valle en medio de un llano, con invocacion de Maria Santissima. Pertenece el Espiritual de dicha Valle al Obispado de Comenja, y el tempor al à los Reyes de España. A tres horas rio abaxo ay un fortisimo Castillo sercado de dos muros, nombrado Castell Lleo, dicen averlo fundado Annibal Cartaginés, ay guarnicion Española: passa à ray del Convento el celebre Rio Garona. Dize el Reverendo Padre Maestro Fray Pedro del Campo en "La Historia de la Orden de San Agustin" fol. 316. Mer refirió un Religioso de mucha edad por cosa prodigiosa, y es aver alçado en dicho Monasterio un braço de la figura de Christo Nuestro Señor, que tenia serca de 20 palmos de largo, que à la cuenta tendria el cuerpo mas de 60. El mismo Autor dize ser fundacion de San Paulino, y lo mismo afirma el Padre Maestro Riera en su "Foyel de perfeccion"¹³⁵.

La història crítica moderna no pot acceptar les fabules dels cronistes del segle XVII, que, cauen per la mateixa base.

Aquesta de 1304 sembla una data clau ja que a mitjan segle XIV, residia una comunitat de frares agustinians, vinguts de France a Santa Maria de Mijaran. Lladonosa té per molt probable que la data de la vinguda a Mijaran fou després de la concessió del privilegi de la *Querimònia*¹³⁶ més nosaltres pensem que la reforma duta a terme a Sant Bertrand propiciaria la vinguda d'alguns canonges a un territori, que no em d'oblidar que en aquest moment era en mans franceses, per tal de instituir una nova canònica agustiniana, desvinculada en part de la de la seu episcopal.

Un altre element que no em d'oblidar es la referència que trobem en el "*Llibre de les Ordinacions*" que féu l'any 1616 *Juan Francisco de Gracia*, el seu prologador, al·ludeix a reunions durant el segrest de *Jaume II*, Rei de Mallorca i del seu fill *Sanç*. El dia 27 de gener de l'any 1310, en tot ésser formalment francesa, més baix el segrest o administració de *Jaume II* de Mallorca, antic aliat de France durant la lluita contra *Pere II* el Gran, se reunís el Conselh Generau d'Aran en Santa Maria de Mijaran per sancionar les ordenacions fetes per *Pere* de Castell i *Julian Gasanyola* juristes delegats pel Rei de Mallorca¹³⁷.

¹³⁴ MASSOT, Joseph. *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre San Agustín*. Barcelona: Juan Jolis, 1699. Pàg. 328

¹³⁵ MASSOT, Fra Joseph. 1699, Pàg. 346

¹³⁶ El 23 d'agost de 1313, Jaume II d'Aragó el Just confirma o modifique respectivament diversos capítuls de costums de la Val d'Aran, presentats pels homes de la mateixa demanant-li l'aprobació (Privilegi denominat generalment, la *Querimonia*) (A.C.A., reg. 210, f. 83. VALLS TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1987 (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15) (Reedició de la de 1915). Pàg. 23-34).

¹³⁷ A.C.A. Perg. 2.706 de Jaume II. VALLS TABERNER, Ferran. 1915, Pàg. 15-22

"Por la perturbacion de los Pleytos, y por las malas costumbres, y abusos del Valle, fucedieron diversas muertes, y otros excessos, y delictos, de que viendose afligidos fus Moradores, recurrieron al Rey de Mallorca, el qual hallandose en Perpiñán en el mes de Octubre del año de 1309, embió con poderes (n)¹³⁸ cumplidos à Julián Gafayoles, Juez de fu Corte, para que tratasse de la Reformacion del Valle, y vifitasse, y inquirieffe, affi à los Oficiales, como à las privadas Personas. Y habiendose presentado con fu comiffion en el **Convento de Nuestra Señora de Medio-Arán**, ante la Univerfidad, Prohombres, y Hombres del dicho Valle, en 18. dias del mes de Octubre del mismo año, en presençia del Noble Pedro de Ainaba, Lugarteniente del Rey de Mallorca, les interrogó, fi querian guardar por Leyes, en los tiempos venidéros, los Capítulos infraçriptos, y figuientes, facados letra por letra de un Registro antiguo, que fe ha hallado en el dicho Valle."¹³⁹

Potser Francisco de Gracia dona el nom de monestir a Santa Maria perquè ja ho trobà així en els documents antics que ell diu que consultà, afirmant segurament la implantació d'aquesta comunitat amb anterioritat al 1309 i per lo tant aquesta podria coincidir amb la reforma duta a terme l'any 1304 a Sant Bertrand. El cert és que en el segle XIV ja s'havien establert a l'antic Santuari de Mijaran els *Ermitans de Sant Agustí*. Així, s'anomenaven aquests religiosos.

Sabem que el dia 12 de juliol de 1336, Pere el Cerimoniós¹⁴⁰ estableix que el procurador reial de la Val d'Aran, o el seu lloctinent al entrar en el exercici del seu càrrec tinguin que assegurar, en Santa Maria de Mijaran davant dels procuradors dels llocs de dita Val, de tenir taula de justícia de tres en tres anys, segons les Constitucions de Catalunya¹⁴¹.

Els pares agustins al monestir hi assegurarien els estudis superiors (trivium i quadrivium) als joves aranesos (21 estudiants al 1387) els quals podien posteriorment seguir a Sant Gaudens (Nébozan)¹⁴²

El dia 17 de maig de 1399, des de Zaragoza s'expedís un diploma concedint als aranesos autorització de poder-se reunir sempre que els convingués i de la manera que tinguessin per les costums, en lloc de consuetud pel nomenament del Síndic de la Val (Santa Miquèu de Vielha) o procuradors (Santa Maria de Mijaran) en defensa dels privilegis¹⁴³.

¹³⁸ (n) Conftat de poteftate, feu commiffione dicti Juliani, per quafdam Regias Litteras, tenoris fequentis. PATEAT univerfis: Quòd Nec Jacobus, Dei gratiá, Rex Majoricarum, Comes Rofilionis, et Certaniæ, et Dominus Montis Pefulani, tenens in fequeftro Vallem de Arano, deftinamus ad dictam Vallem, fidelem Judicem noftrum Julianum Gafayole, ad inquirendum veritatem fuper quibusdam, de quibus delatus eft Nobilis Petrus Bernardus de Afanaba, Miles, Tenens locum noftrum in dicta Valle, et fui domeftici per hæredes dictæ Vallis, et fuper omnibus aliis, quæ objcientur, et proponentur adverfus ipfum Nobilem, et familiares, feu domefticos fuos, et quofcumque Officiales noftros, et fuos in dicta Valle, et alios quofcumque homines dictæ Vallis, et fuper omnibus aliis, ad reformationem, et bonum ftatum dictæ Vallis pertinentibus, et debentibus pertinere; fuber quibus omnibus, et ad capertinentibus, damus, et concedimus dicto Judici plenam, et liberam poteftatem, et auctoritatem (diffinitivis nobis fententiis refervatis) præcipientes dicto Nobili Petro Bernardo, et omnibus Officialibus noftris in dicta Valle, ac univerfitati hominum dictæ Vallis, ut dicto Judici noftro, et ejus Ordinationibus, Proceffibus, et Præceptis circa pramiffa, et eorum occasione faciendis obediant, pareant efficaciter, et attendant. Dat. Perpiniani iv. Idus Octobris, anno Domini M. CCC. IX.

¹³⁹ GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Ordinaciones, pragmática y edictos reales del Valle de Arán hechos en 1616*. Barcelona: Imprenta de Francisco Surià, 1752. Pág. 4-5

¹⁴⁰ Pere el Cerimoniós, IV d'Aragó, III de Catalunya, Comte de Barcelona, Rei de València, Cerdanya i Còrsega (1336 a 1387).

¹⁴¹ A.I.G.A. nº 16. A.C.A. Reg. 949, fol. 6. VALLS TABERNER, Ferran. *Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1987 (Serie Bibliográfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15) (Reedició de la de 1915). Pág. 75-77

¹⁴² AYMARD, R. *Regard sur l'Aran Chretien. Hagiotopeponymie du Val d'Aran*. Jurançon: Aymard Pyrenaica, 1985. Pág. 30

¹⁴³ A.I.G.A. nº 31. A.C.A. Reg. 2191, fol. 230. VALLS TABERNER, Ferran. 1915, Pág. 140-142

Tanmateix, els primers agustins depenien de France; sabem que a l'any 1439, al monestir de Mijaran hi va haver la celebració de un Capítol General dels ermitans agustins de la província de Tolosa ("*Por muchos centenares de años fue dicho Monasterio de la Provincia de Tolosa, donde en el año de 1439, se celebró Capitulo Provincial*")¹⁴⁴.

La guerra contra Joan II d'Aragó¹⁴⁵ fou catastròfica per al santuari i comunitat agustina de Santa Maria¹⁴⁶. La Val d'Aran, estigué de part del Principat i col·laborà a subvenir les necessitats de la mateixa amb els seus homes i també amb la seva economia agropecuària. Però, mentre el Duc Joan de Lorena s'apoderava de Girona, unes altres tropes de l'exercit francès s'apoderaven de la Val. El monestir o convent fou destruït al final de la guerra entre Joan II i el Comte de Pallars i els frares tornaren a Tolosa. Els desordres d'aquell envaïment, provocaren també la pèrdua de l'antiga imatge de Santa Maria.

Mentrestant, el Monestir es trobava sense religiosos. El dia 6 de febrer de l'any 1506 el rei Ferran II¹⁴⁷ restaurà el convent, que es poblà de nou amb frares agustinians procedents del cenobi de Santa Maria de Gràcia de Lleida. Segons el P. Fra Josep Massot, el priorat de Mijaran fou restaurat pel mateix Orde. Així constava en els llibres de la Cúria Episcopal de Tortosa.

*"Despues por ciertas causas, y lo mas cierto, por ser el templo sugeto à los Reyes de España, antes del año de 1506, ya estava agregado, y sugeto al Provincial de la Corona de Aragon, y pertenece à la parcialidad de Cataluña; y lo han habitado, y habitan Religiosos Catalanes, como consta en la Curia Episcopal del Obispado de Tortosa à 6 de Febrero de 1506 como dize el Padre Maestro Herrera en su "Alphabeto Agustiniiano" litt. M. fol. 122 y 123 de una licencia que el Señor Vicario General Juan Fanegua dió al Convento para hazer una llega para reedificar el Convento, que los Franceses avian derribado"*¹⁴⁸.

Es reparà l'edifici, aixecant-se un claustre nou, peça que envoltava el fossar, el lloc de reunions generals davant les sepultures de les famílies principals. Es construí a l'ensem una nova imatge.

La Comunitat catalana, assolí una gran notorietat. Els Priors gaudiren de les mateixes prerrogatives que els antics capellans de Santa Maria i els qui regiren la comunitat francesa; venien immediatament després de l'"Oficial" de la Val, dins de l'ordre de les presidències, prenent el jurament als governadors i dignataris reials a l'Aran, tenint un lloc preeminent entre el clergat aranès.

*"Tiene por su antigüidad una grande, y particular preeminencia, que todas las veces se congregan los Reverendos Clerigos de la Valle de Aran, ó por Processiones, funerarias, ó otras cualquier funcion, precede à todos el Paetre Prior de Santa Maria de Medio Aran; menos al Señor Oficial nombrado por el Ilustrissimo Señor Obispo de Comenja; el qual tiene autoridad quasi Episcopal en todo el Espiritual en mas de 200 Clerigos repartidos en 32 Lugares de que consta la Valle de Aran. El Señor Oficial à de ser nombrado de los Clerigos de dicha Valle: y sino està el Señor Oficial precede à tales el Padre Prior de Santa Maria de Medio Aran"*¹⁴⁹.

¹⁴⁴ MASSOT, Fra Joseph. *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre San Agustín*. Barcelona: Juan Jolis, 1699. Pàg. 346

¹⁴⁵ Joan II, Rei d'Aragó, Navarra, Sicília, València, Mallorca, Cerdanya i Córcega, Comte de Barcelona, Duc d'Atenes i Neopatria i Comte del Rosselló i Cerdanya (1458 - 1479)

¹⁴⁶ LLADONOSA I PUJOL, Josep. *Santa Maria de Mig Aran (Segons la història, la tradició i la llegenda)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984. (Càtedra de cultura catalana "Samuel Gili i Gaya", LIX). Pàg. 59

¹⁴⁷ Ferran II d'Aragó i V de Castella e Isabel I (1479 - 1516)

¹⁴⁸ MASSOT, Fra Joseph. 1699, Pàg. 347

¹⁴⁹ MASSOT, Fra Joseph. 1699, Pàg. 347

Segons *Abizanda*¹⁵⁰ el dia 7 d'agost de 1613 el monestir rebé una Butlla Pontificia de Lleó X per la qual foren concedits, als frailes i convent de Sant Agustí de la Val d'Aran, i confirmats tots els Privilegis e indults pontificis, que fins el present tenien concedits i que no se podien revocar sense fer menció expressa de cadascun d'aquells. Aquest document citat amb el nº. 19 del Archiu Istòric Generau d'Aran, avui en dia es desaparegut. Sembla que en la transcripció de la data es va equivocar ja que el Papa Lleó X va ostentar la mitra papal entre el 1513 i el 1521, per lo tant aquesta Butlla pot datar-se del dia 7 d'agost de 1513.

Tenim algunes referències biogràfiques d'alguns dels més insignes religiosos que floriren en el monestir de Mijaran, i mencionats en el "Compendio Historial" de fra Josep Massot.

Alguns eren naturals de la Val d'Aran, i un bon nombre eren de les diferents províncies d'Espanya.

"El Venerable siervo de Dios Padre Fray Juan de Vilamós fue natural del lugar de Vilamós, en la Valle de Aran, Obispado de Comenja, de habito del Convento de San Agustín de Barcelona, y profession: hombre senzillo y virtuosos, y tenido assi por los Seglares, como por los Religiosos por Varon Santo, y amigo de Dios. Fue Prior de nuestra Señora de Vall de Aneo, y dió el habito al Padre Maestro Fray Juan Andreu, y la profession.

Todo los demás de su vida fue Conventual del Convento de San Agustín de Barcelona, fue mucho tiempo Sacristan assi de la Iglesia mayor, como de nuestra Señora de la Piedad, y en estos oficios dió muestras de grande Religioso, y perfecto con mucho exemplo; y hizo muchos aumentos en dichas Sacristias, y en particular hizo el Caliz mayor de nuestra Señora de la Piedad. Era muy continuo al Coro a los Divinos Oficios, no faltando nunca a ellos sino es, que le llamasen para dezir Missa, ò para Confessar, y siempre se quedava en el Coro à dezir el Oficio con los Hermanos Professos, y Novicios. Ordinariamente assistia à los Maytines, que dezian à prima noche los padres Anzianos, y los que no podian yr à media noche (porque en aquel tiempo sin dispensacion todo el año se levantavan à media noche) y no por esso faltava à media noche con el Convento, y Comunidad; bolviendo à dezir los Maytines: y algunas noches, que por llover, ó hazer mal tiempo no se levantavan la Comunidad à media noche (por estar entonces el Claustro descubierto) el dicho Venerable Padre se levantava, y yva al Coro, y algunas veces (como el mismo Venerable Padre dixo al Padre Fray Antonio Jayme testigo) hallava el Coro lleno de Religiosos, y con ellos dezian los Maytines, y como por la mañana à las 5 horas el Convento acudia al Coro, y empeçava à dezir los Maytines, el dicho Venerable Padre algunas vezes dezia, Padres yà estàn dichos los Maytines, y todos los Religiosos los hemos dicho à media noche, y vuestras Reverencias han estado en ellos; y como los demas le dejessen que se engañava y que no se vian levantado por el mal tiempo, él no respondia palabra, sino que bolvia à dezirlas con los demás. Señal infallible, que los Santos Angeles en forma de Religiosos baxavan del Cielo para dezir Maytines con el Venerable Padre Vilamos.

Fue tan grande la continuacion deste Religioso en assistir à las alabanças de Dios con la Comunidad, que siendo yà de edad decrepita, no dexava de yr al Coro, tanto que fue necessario mandarle al Padre Prior en Obediencia no fuesse à media noche à los Maytines; empero nunca faltó à los demás del Oficio: y en la enfermedad de la qual murió, no pudiendo à los ultimos dias abrir la boca para tomar los caldos, le dezia al Enfermero, Padre Vilamos digamos Maytines, y en diciendo: "Domine labia mea aperies", él abria la

¹⁵⁰ ABIZANDA Y BROTO, Manuel. *El Índice de Privilegios del Valle d'Aran. Comentarios preliminares y transcripción.* Balaguer: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1944. Pàg. 39

boca para responder, y entonces le davan los caldos, tanta era la devocion que tenia al Oficio Divino, que sacava fuerças de donde no las avia. Fue apassibilissimo de condicion, y muy amable, nunca se vió ocioso, ô dezia Oficio, ô leya, ô estava en oracion en el Coro, y en particular à la mañana despues de Primo; y los dias. Por quales venian muchos à confessar baxava al Confessionario, y si acaso dexa algun intervalo en las confessions, se entrava en el huertecillo de la Sacristia, y alli se entretenia en regar las yerbas, y arboles, que alli tenia plantados (y un dia atestigua el Padre Fray Antonio Jayme) vino un Religiosos mancebo, y le dió un palillo de laurel seco de muchos dias, para que lo plantase entre las yerbas, y el buen viejo le tomó sonriendose, y puesto de rodillas le hincó en tierra entre algunos arbolillos, y diziendo un Pater noster, y un Ave Maria hizo el señal de la Cruz sobre el palillo, y al cabo de 15 dias bolviendo al huertecillo vimos el palillo verde, y con ojas; atribuyendolo nosotros à las maravillas que haze Dios por sus siervos, y amigos; esto atestigua el Padre Fray Antonio Jayme, y otros religiosos testigos de nosta. El dicho palillo de laurel que al cabo de 15 dias se vio verde, y con ojas creció en arbol, y duró en el huertecillo de la Sacristia hasta el año de 1681, que haziendo assotea, y celdas encima del huertecillo se cortó el laurel, cosa que solo por memoria se avia de guardar como Reliquia. Llamole Dios à los descansos de la vida eterna año de 1603, à 5 de Março siendo Provincial su hijo de habito, y profesion el Padre Maestro Fray Juan Andreu. Del hazen mencion el Padre Fray Antonio Jayme "in M. S. dicitur Convento de Barcelona", y el Padre Maestro Fray Joseph Carreres "in M. S. Ilit. I"¹⁵¹.

"Siendo asi que el Convento esta en medio de los Pirineos en dicho Valle, donde los frios, y la nieve es excesso, con todo ay muchos Xinches en los Lugares, y en el Convento avia; y la causa de no aver aora refieren los Padres ancianos, que avia en dicho Monasterio un Religioso Lego muy virtuoso; y viendo tanta plaga de dichas sabandijas en el Monasterio, y que à las noches no los dexaran reposar; se fue à la Iglesia, y puesto de rodillas delante de Maria Santissima le dixo: Maria Santissima es precisso que nosotros nos abremos de yr, y dexaros, sino saquais del Monasterio estas sabandijas, pues no nos dexan descansar un rato; caso raro, quando de improviso vieron, que salian del Monasterio, y se hechavan todas al Rio Garona, y dempues acá no ha avido rastro de ellas en dicho Monasterio"¹⁵².

Els autors moderns que parlen de la Val d'Aran coincideixen, a dir-nos que el monestir de Mijaran pertanyia a l'Orde de Sant Agustí del Panyo. Mai empren aquesta denominació ni els escriptors agustins, dels segles XVII i XVIII, ni tampoc els documents i d'altres llibres dels arxius de Vielha.

Es opinió molt corrent que els autors i tractadistes de la Val, han copiat, l'única referència un xic antiga que es coneix i fa relació a la tal denominació, que prové de l'obra de J. Francisco de Gracia.

"La cabeza del terzon, y aun de todo el valle, es la villa de Biella, situada á legua y media de la cumbre de su puerto, y á otra tanta distancia del castillo de León, quedando el puerto á la parte de mediodia, y el castillo á la de poniente: y á otra legua y media ázia levante, en el puesto superior del valle, tiene las villas y castillos de Salardu y Arties, y mirando al Norte, á un quarto de legua la villa y castillo de Vilach, y muy altas y extendidas montañas que llegan á Francia. El asiento de esta villa es en un llano espacioso, con grandes y vistosas casas, adornadas de muchas torres, con levantados capiteles, cubiertos de negra pizarra. Tiene un **Convento de Sant Agustín del Paño, llamado nuestra Señora de**

¹⁵¹ MASSOT, Fra Joseph. *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre San Agustín*. Barcelona: Juan Jolis, 1699. Pàg. 85-87

¹⁵² MASSOT, Fra Joseph. 1699, Pàg. 348

*Medio Aran, y ocho iglesias, en que se dicen misas, las tres Parroquiales, la mayor de ellas de la invocación de Sant Miguel. Es de una nave muy grande, con seis capillas á los lados, y una grande y bien labrada torre. Está adornada de calices, custodia, cruces, y muchos vasos y piezas de plata, de muy ricos ornamentos de terciopelos y sedas, con costosas bordaduras. Residen en ella el Provisor y diez. Clérigos, con otros tantos Beneficios, los tres Curados, cuyos réditos valdrán mas de ochocientos reales, y setecientos los Beneficios simples. Y aquestos y los demás de esta tierra son patrimoniales, y sus poseedores naturales del mismo valle*¹⁵³.

No ha existit una congregació d'agustins amb aquest nom ni a Espanya, ni a France, durant els cinc-cents anys de la seva existència. Atesa la serietat de l'autor de la "*Relación al Rey D. Felipe III Nuestro Señor*", hem d'acceptar com ben fonamentada l'afirmació que Mijaran pertanyia a una modalitat congregacional anomenada de *Sant Agustín del Paño*. Com que només en parla ell, hi cap el poder suposar que es tractaria d'una denominació local i de molt poca durada.

Aquest nom potser li ve dels molins drapers o batans que antany existien als marges de la Garona, dels quals se'n podia encara veure vestigis abans de fer la canalització i construcció de la presa i central elèctrica¹⁵⁴. Aquests, fabricaven certs draps, l'explotació dels quals, la fomentaren els religiosos agustins de Mijaran.

Lladonosa sospita, que la denominació de *San Agustín del Paño* a *J. Francisco de Gracia* la hi pogueren suggerir uns privilegis que ell no podia pas ignorar, en virtut dels quals, els seus habitants gaudien la facultat de poder exportar a France, la llana i teixits del país, a canvi d'haver d'importar d'aquella nació, vi, etc¹⁵⁵.

El *Dr. de Gracia* passà a Mijaran on fou rebut pel Prior i la comunitat agustiniana. El dia 24 de setembre del 1616 es reunien a Vielha els representants de la Val, congrés celebrat en la plaça Arnals on a més de nomenar al Governador de la Val, el Conselh Generau, els Priors i els prohoms dels terçons per designar als assessors eclesiàstics del visitador reial que foren els reverends senyors *Dr. Jaume Pont*, canonge de la Seu d'Urgell, el llicenciat *Bartomeu Binós*, oficial del Bisbe de Comenges i el pare *Fra Agustín Juli*, prior del convent de Santa Maria de Mijaran, de l'ordre de Sant Agustín i els rectors de la Val, es donà lectura a la Carta Reial que aprovava les expressades Ordinacions.

"Primeramente, por quanto la Magestad del Rey nuestro Señor, por hacer merced, y favor à este Valle de Arán, ha fido fervido de tomar à fu Real Mano la Infaculacion de los Oficios de él, y las Ordinaciones, y Constituciones neccessarias para el buen gobierno, politica, pacifico estado, y adminiftracion de la Justicia, y que la dicha Infaculacion, Constituciones, y Ordinaciones, fe hicieffen con acuerdo del Consejo General del dicho Valle de Arán; y fe decretaffen por Nos el Doctor Juan Francisco de Gracia, Afeffor de Ribagorza por el Rey nuestro Señor, fu Vifitador Real en el prefente Valle de Arán, Subdelegado por el Excelentissimo Señor Marqués de Gelves, del Consejo de Guerra del Rey nuestro Señor, fu Lugarteniente, y Capitán General en el Reyno de Aragon, como confta por la Real

¹⁵³ GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Relación al rey Don Phelipe III, nuestro señor, del nombre, sitio, planta, fertilidad, poblaciones, castillos, iglesias y personas del Valle de Arán, de los reyes que le han poseydo, sus conquistas, costumbres, leyes y gobierno*, 1613, Madrid 1793. Pág. 17-19

¹⁵⁴ LLADONOSA I PUJOL, Josep. *Santa Maria de Mig Aran (Segons la història, la tradició i la llegenda)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984. (Càtedra de cultura catalana "Samuel Gili i Gaya", LIX). Pág. 53.

¹⁵⁵ 1637, setembre 1. *Felipe IV*, autoritza als aranesos des de Madrid a comerciar amb France en tot temps, entrant en ella i portant tota classe de mercaderies, con tal que no siguin efectes o material de guerra. Així mateix, que puguin entrar, procedents de France, mil caps de bestiar mular, dos-centes cargues de pesca salada, i tabac de corda; i que tot aixó puguin pasar-ho i portar-ho a Catalunya i Aragón. (A.I.G.A., Index n° 20. ABIZANDA Y BROTO, Manuel. *El Índice de Privilegios del Valle d'Aran. Comentarios preliminares y transcripción*. Balaguer: Instituto de Estudios Ilerdencs, 1944)

Subdelegacion, firmada, sellada, y referendada, y en la debida forma, que se requiere, despachada, que dada fué en Zaragoza à veinte dias del mes de Abril del año mil feiscientos diez y feis: Y atendido affimifmo, que los Confejeros, Prohombres, y Confejo General del dicho Valle, estimando, y reconociendo la merced, que Su Mageftad le hace, y el zelo, y cuydado del dicho Excelentiffimo Señor Marqués de Gelves, de mandar reformar, y autorizar los Oficios, y cofas de este Valle; y aceptando la Subdelegacion hecha en favor de Nos el dicho Doctor Juan Francifco de Gracia, con las condiciones, y limitaciones contenidas en el Acto de la dicha acceptacion, se ofrecieron, preftos, y aparejados, à cumplir, y obedecer todo lo que por Nos fueffe proveído, y ordenado en nombre de Su Mageftad; y para que se pudieffe hacer en mayor beneficio, y con mas fatisfaccion del dicho Valle, y de la manera, que mas pudieffe convenir para el fervicio de Dios, y de Su Mageftad, administracion de la Justicia, pacifico estado, tranquilidad, y quietud del dicho Valle, à nueftra peticion; y para que confiriefen, y acordaffen con nueftra affistencia las cofas convenientes à la dicha Infaculacion, y las demás, que debemos de tratar en el prefente Valle, eligieron, y nombraron à los Iluftres, y Reverendos el Doctor Jayme Pont, Canonigo de la Iglesia Cathedral de la Seo de Urgél; al Licenciado Bartholomé de Binós, Oficial Eclefiftico por el muy Iluftre, y Reverendiffimo Obifpo de Comenge, en el Valle de Arán; **al Padre Fray Agustín Julio, Prior del Convento de nueftra Señora de Mitg-Arán, del Orden de San Agustín del Paño;** à Mofsen Paricio Espí; à Mofsen Juan Ademá, Rector de Arties; à Mofsen Pau de Miguél, Rector de Vilach; à Mofsen Bernardo Socafáu; y à Mofsen Jayme Garés, Rector de Boffoft, à los quales todos, ò à la mayor parte, entendiendo por la mayor parte, de aquellos, que con Nos se congregarán en las Cafas de nueftra habitacion, en los dias, y horas, que les estarán feñalados, dieron pleno, y bastante poder, y transfirieron en ellos todo el que el dicho Confejo General tenia, y tiene, para hacer, acordar, y determinar las cofas infraefcritas, y otras, como consta por Instrumento publico, testificado por Juan de Ullé, Notario Real del Numero de los de la Ciudad de Barbaftro, y Secretario de nueftra Vifita; y por Juan Pablo Burgaról, Notario Real, habitante en la Villa de Viella, fimul, & de per se testificantes; el qual fué fecho en la dicha Villa, en veinte y quatro dias del mes de Setiembre de este prefente año de mil feiscientos y diez y feis, al qual à mayor cautéla nos referimos, y lo queremos haver por inferto, y repetido, como fi de palabra à palabra lo fueffe: Por tanto, con acuerdo, deliberacion, y parecer de todos los arriba nombrados, fi quiere del dicho Confejo General del Valle de Arán, eftatuimos, y ordenámos, que de aquí adelante cefse, y se extinga, segun que Nos, por tenor de las presentes, caffámos, y extinguímos la nominacion, y forma de eleccion, que hasta aquí se ha tenido por el Confejo General del dicho Valle de Arán, de los Oficios, que por la prefente Infaculacion se ordenará, que faquen por Extraccion; los quales dichos Oficios no se puedan poner de oy en adelante por nominacion, fino tan folamente por via de Imburfacion, Infaculacion, y Extraccion, en la forma, que abaxo se dirá; y que entre los dichos Oficios, que antes havia en el dicho Valle, se haya de erigir otro, que se llama de Procurador, y Syndico del dicho Valle. Y para que affi, en refpetto de éfte, como de los demás, que se han de proveer por Imburfacion, Infaculacion y Extraccion, se fepa el orden, y forma, que se ha de guardar, se hacen, eftatúyen, ordenan, y decretan las Ordinaciones figuientes.¹⁵⁶

"El Governador del Valle de Arán, segun los Proceffos, Actos, y Efcrituras antiguas, que havemos visto en el prefente Valle, antes de usar de fu Oficio, ha de presentarse ante los Confejeros, y Prohombres del dicho Valle en el **Convento de nueftra Señora de Mitg-Arán;** en el qual de rodillas delante del Altar de la Virgen nueftra Señora, puestas fus manos en un

¹⁵⁶ GRACIA DE TOLBA, Juan Francifco. *Ordinaciones, pragmática y edictos reales del Valle de Arán hechos en 1616*. Barcelona: Imprenta de Francisco Surià, 1752. Pág. 81-83

*Libro Miffal, en prefencia de fu Anteceffor, fi lo huviese, y del Prior de Pujolo, y Confejeros del Valle, puefta fobre el dicho Miffal una Cruz, y dos candeleros con velas encendidas à los lados, ha de jurar folemnemente à Dios nueftro Señor fobre la Cruz, y Santos quatro Evangelios, en poder, y manos del Notario, que prefente eftará por los dichos Prior de Pujolo, Confejeros, y Prohombres del Valle, presentes, aufentes, y advenideros, el dicho Juramento recibiente, y eftipulante, que obfervará, y guardará, obfervar, y guardar hará, como Governador, y Castellán del dicho Valle, todos, y qualesquiera Privilegios, Ufos, Coftumbres, y Libertades del dicho Valle de Arán, Constituciones de Cathaluña, y Ufages de Barcelona, de la manera que los Anteceffores en fu Oficio los han acoftumbrado jurar, y guardar: Y affimifmo en fu buena fé, y debaxo del mifmo Juramento, que el dicho Governador, como Governador, y Castellán del dicho Valle, adminiftrará Jufticia, con toda rectitud, y entereza, à los Vecinos, y Habitadores del prefente Valle, y à qualesquiera Perfonas, que fe la pedirán; y que no hará, y mandará hacer, ni proveerá, ni mandará, que fea hecho agravio, ni injufticia à Perfona alguna dentro del dicho Valle; y quando lo hicieffe (lo qual Dios no permita) promete enmendar, pagar, y fatisfacer los tales agravios, injurias, è injufticias, y eftar por aquellos, y aquellas à todo Derecho, y reftituir à los agraviados todos los intereffes, daños, y coftas, que padecerán: Y que affimifmo jura, que tendrá Tabla de Jufticia, fenecido fu Oficio, ò al fin de cada triennio, fiempre que requerido ferá por los Confejeros del dicho Valle, affi, & fegun que por Constituciones de Cathaluña, y Privilegios del Valle de Arán, eftá difpuefto; y que guardará, y guardar hará las presentes Ordinaciones Reales, y los Edictos, y Pragmatica, que nuevamente fe han publicado en el prefente Valle.*¹⁵⁷

*"Otrofi, por quanto defde Navidad, hafta mas de la mitad de la Quarefma, por la gran muchedumbre de nieves no fe puede paffar el Puerto, fino con gran dificultad, y por fer tanta, los Ministros de la Santa Cruzada no paffan à publicar la Bula en el prefente Valle: Por tanto, ordenàmos, que el dicho Syndico haya de tratar con el dicho Theforero de la Cruzada, que defde luego, para publicar en qualquiera de los años figuientes la dicha Bula, nombre en Predicador al **Padre Prior, que es, ò por tiempo ferá, de nuefta Señora de Mitg-Arán,** ò à la Perfona, que mas quifiere, dentro del dicho Valle, para que à fu fazon pueda predicar, y publicar la dicha Bula, dando para efto los ordenes, que al dicho Theforero pareciere al Comiffario, que la Santa Cruzada tiene en este Valle.*¹⁵⁸

El dia 3 d'octubre d'aquest any, el P. *Agustín Julio*, Prior del Convent de Santa Maria de Mijaran, juntament amb els altres assessors eclesiàstics, visitaven novament *D. Francisco de Gracia* en el seu domicili, el qual, sabem que es trobava en una casa contigua a la plaça major i a un carreró que portava al riu Nere.

"In Dei nomine, y de la Gloriosa Virgen Maria, fu Bendita Madre, y Señora nuefta. Sea manifiesto à todos, que el año contado del Nacimiento de nueftro Señor Jefe-Christo de mil feicientos y diez y feis. A tres dias del mes de Octubre, en la Villa de Viella, del Valle de Arán, en las Cafas de la habitacion del Iluftre Señor Doctor Juan Francisco de Gracia, Affeffor General de Ribagorza por Su Mageftad, Comiffario, y Vifitador Real, Subdelegado por el Excelentifsimo Señor Don Diego de Portugal, y Pimentél, Marqués de Gelves, Virey de Aragon, y fu Capitán General en el dicho Reyno; las quales fon del Reverendo Bartholomé de Binós, Oficial Eclesiastico en el dicho Valle por el muy Iluftre, y Reverendifsimo Señor Obifpo de Comenge, fitas en la dicha Villa de Viella, que confrontan con el Rio de Aguas-Negras, con la Plaza Mayor de dicha Villa, y con callizo, que fale al

¹⁵⁷ GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Ordinaciones, pragmática y edictos reales del Valle de Arán hechos en 1616*. Barcelona: Imprenta de Francisco Surià, 1752. Pág. 108-109

¹⁵⁸ GRACIA, Juan Francisco de, 1752, Pág. 149-150

dicho Rio, à las quatro horas, despues de medio dia, lugar, puefto, y hora, afsignados, los Iluftre, y Reverendos Señores el Doctor Jayme Pont, Canonigo de la Cathedral Iglefia de la Seo de Urgél; eñ Licenciado Bartholomé de Binós, Oficial Eclefiastico en el dicho Valle de Arán por el muy Iluftre, y Reverendisimo Señor Obifpo de Comenge; **el Padre Fray Agustín Julio, Prior del Convento de nuefta Señora de Mitg-Arán, del Orden de San Agustín del Paño;** Mofsen Juan Ademá, Rector de Arties; y Mofsen Paricio Eppi, Perfonas electas, nombradas, y diputadas juntamente con el dicho Señor Doctor Juan Francisco de Gracia, Vifitador Real fobre dicho, comparecieron ante la prefencia de mi Juan de Ullé, Notario Publico, y de los testigos infraefcritos, los quales juxta el poder à fus Mercedes dado, y atribuido por el dicho General Confejo del dicho Valle, mediante Instrumento publico, recibido, y testificado por mi dicho Juan de Ullé, Notario fobre dicho, la prefente testificante, en la misma Villa de Viella à veinte y quatro dias del mes de Setiembre, proximè paffado, de este prefente año de mil feiscientos diez y feis, todos unánimes, y concordés, y alguno de fus Mercedes no difcrepante, ni contradiciente, dixeron: *Que desde el veinte y fefeno dia de los dichos, y arriba kalendados mes, y año, fe havian juntado, y congregado las dichas Perfonas electas con el dicho Señor Vifitador Real, afsi de tarde, como de mañana, en las dichas, y arriba confrontadas Cafas, à las horas arriba afsignadas; y haviendo conferido muchas, y diversas veces con el dicho Señor Vifitador Real las cofas convenientes para la administracion de la Justicia del Valle. I haviendo reconocido, y mirado la respuesta, que dió el dicho Confejo General del dicho Valle al dicho Señor Vifitador Real, han hallado un Capitulo en la dicha Respuesta, que es del tenor figuiente. Tambien confienten fe les notifiquen las Constituciones de Cathañña, y penas impuestas contra los Vandoleros, y fus Fautores, para que de aquí adelante fe viva, segun el tenor de aquellas, y de la manera, que oy fe platica eb Cathaluña. I haviendo afsimismo visto los Edictos, y Pregones Reales, mandados publicar en el prefente año en el Principado de Cathaluña, impreffos en Barcelona por Estevan Liberòs, los quales pareciendo, que eran muchos, y muy rigurofos, y las penas, que en ellos fe contenian, muchas, y muy fuertes, dixeron: Que havian fuplicado al dicho Señor Vifitador Real, que moderaffe, y temperaffe los dichos Capítulos, Constituciones, y penas en ellos contenidos. I que el dicho Señor Vifitador Real, por dar conetnto, y fatisfaccion à las dichas Perfonas nombradas, y por acomodarfe, y usar de benignidad con el dicho Valle, havia moderado, y temperado las dichas penas; y que para lo dicho, y para que fueffen notorias à los Vecinos del prefente Valle las dichas Constituciones contra los Vandoleros, Delinquentes, y fus Fautores, fe havian hecho por el dicho Señor Vifitador Real, y Perfonas nombradas, una Pragmatica, y Capítulos, fiquiera Edictos, y Pregones, la qual, y los quales, fin novacion de las Constituciones, y Pragmatica Reales, y Pregones del Principado de Cathaluña, y Ufages de Barcelona, haviendo fido hechos, eftatuídos, ordenádos, y decretádos por el dicho Vifitador Real. I haviendo fido vistos, y reconocidos los dichos, y abaxo infertos Capítulos por las dichas Perfonas arriba nombradas en nombre del Confejo General del dicho Valle, dixeron: Que juxta el dicho, y prekalendado poder à ellos dado por el dicho Confejo General del dicho Valle, aceptávan, loávan, y aprobávan, y acceptáron, loáron, y aprobáron la dicha, y los dichos, preinferta, y preinfertos Pragmatica, Capítulos, y Pregones, y todas, y cada unas cofas en ella, y en ellos puestas, y contenidas desde la primera linea, hafta la ultima, por fer todas ellas muy conformes à lo que difponen las Constituciones, Pragmaticas, y Pregones Reales del Principado de Cathaluña, y muy utiles, y neccessarias para el buen gobierno, y administracion de la Justicia del dicho Valle, la qual Pragmatica, y Pregones, fon del tenor figuiente.*¹⁵⁹

¹⁵⁹ GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Ordinaciones, pragmática y edictos reales del Valle de Arán hechos en 1616*. Barcelona: Imprenta de Francisco Surià, 1752. Pág. 185-187

Trobem que a la reunió celebrada el dia 20 de desembre de l'any 1634 per part del Conselh Generau d'Aran es planteja la problemàtica dels estudis, sortint citat en la mateixa reunió el monestir de Santa Maria.

"I(tem), se ha determinat que per quant y aje divisio asercha del estudi de la vall; uns diuen y pretenen que no-s pot tindre estudi sino en les tres places reals, y altres pretenen que no-s pot tindre sino en Viella, y altres al Monistir de Nostra Señora de Mig Aran, y altres que en cada terzo, y altres en cada vila, y vista la divisio que per raho de dites causes y effectes se veuen, se ha determinat de que asi en abant tots los de la Vall quiscun en son lloc puguen tindre estudi y que lo sindic intime al official de part de la Vall que d-esta ora en abant no portabe a ningun capella de pribarlo de tindre estudi y que tots tinguen libertat de donar dotrina y del tot que lo sindic ne done part als terzons si sera cossa comvinent y se pugue fer"¹⁶⁰.

Durant els segles XVII i XVIII, quant a l'acte del sagrament o jurament de càrrecs, els aranesos es reunien, al claustre i cementiri de Santa Maria de Mijaran. Així el dia 18 de novembre de 1633 arriba per jurar el seu càrrec el Capità *Miquel Cardona*, com a Governador de la Val.

*"NOVERINT Universi que com lo sen(i)or Miquel Cardona castella sie estant provehit per lo Ex(celentissi)m Sen(i)or Don Fernando de Borja VyRey y Capitan General del Regne de Arago per Sa Mag(esta)d del Rey Nostre Sen(i)or y ab carta de Sa Ex(celenci)a sie estat provehit en lo offici y carrec de castella del Real Castell de Leo y Governador de la Vall de Aran y vent dita carta de Sa Ex(celenci)a p(rese)ntada als Mag(nifi)cs concellers de la Vall de Aran volent y hobehint aquella y desixant tenir justitia en la Vall de Aran y vent la persona del dit sen(i)or Miquel Cardona benemerita y de parts y sufisicientia pera excersir dit carrec de Governador de dita Vall durant la mera voluntat de Sa Mag(esta)d y ab pacte y conditio que lo dit sen(i)or Miquel cardona dintre sis messos primers vinents fara y face constar del privilegi ho orden real de sa Magestat volen dits concellers de dita Vall de Aran devall nomenats que conforme y ab los pavtes devall scrits dit sen(i)or Capitan Cardona jure per Governador de dita Vall per lo espay de sies messos y [..] portara orde de Sa Mag(esta)d se jurara y se jure per lo temps y espay de tres anyns y per tant als devuit dies del mes de noembre del any(n) de la nativitat de Nostre Sen(i)or Deu J(es)u(s) (c)h(ri)st a [...] de mil sies cens trenta y tres constituit personalment lo ditsen(i)or Miquel Cardona dins de la **Isglessia de Nostra Senora de Mig Aran** debant dels Mag(nifi)cs Arnaut Abadia prior de Pujolo, Bernat Portola conceller de Arties y Garos, Paulet Anglada conceller del terzo y vila de Viella, Joan Ane de Vila conceller del terzo de Marchatoza, Joan Cuy conceller de Layrissa y Joan Benossa conceller de Bosost, el p(rese)nt anyn concellers de la Vall de Aran y Joan Pena y Sabastia Moga Bortholomeu Saforcada y Bortholomeu Portola prohombres de Pujolo, Joan Verges y Pere Gessa prohombres de Arties y Garos, Arnaut Martorell, Pey Monge, Pey de Sancho de Bertren y Joan de la Sala de Scunyau, prohombres del terzo de Viella, Rafel de Miquel de Vilac, Joan Ane de Auberty Bernat de Vilac, p(ro)homens de Marchatoza, Joan Bernadets y Pey de Peyrona prohombres de Layrissa y Sans de Autes prohombres de Bosost y demes prohombres de dita Vall de Aran p(rese)nts demes not(ari) y dels testimonis infrascrits los requirim que en excecutio de les ordens de Sa Ex(celenci)a y de sa carta de la qual los ha feta y de p(rese)nt consta ocular ostentio y p(rese)ntatio attento lo dit sen(i)or Capita Miguel Cardona esta disposat [.] [.....] [.] [...] [...] dita governatio de dita Vall y castellania lo abseptem en lo gubern de dita Vall axí y de la manera que ab dita carta de Sa Ex(celenci)a*

¹⁶⁰

A.I.G.A. *Llibre d'actes del Conselh Generau dera Val d'Aran (1632 - 1640)*. Foli 6v

esta contingut y ordenat per Sa Ex(celenci) a offerint se y prompte y aparellat de complir jurar y obserbar tot lo que en raho y causa de son offici esta obligat a jurar y guardar y es acostumat. Et in continenti los dalt nomenats concellers de dita Vall aguda primerament madura conloqui y deliberatio en lo Consell General de la p(rese)nt Vall en nom de dita Vall responent digeren que rebent la dita carta ab aquell honor y acato vist lo contingut en ella y preteent de que Sa Mag(esta)d li fara merse al dit sen(i)or Miquel Cardona ab son real privilegi volen y concenteixen que per lo dit temps y espay de sis messos y si portara dit real privilegi per lo espay de tres anyns jure y lo abseptem ab pacte y conditio que lo dit s(eni)or Miquel Cardona done suficientes y [..] [.] dones cautions y fermanses per la seguritat de purgatio de taula de justitia y de guardar los privilegis de la p(rese)nt Vall y de no admetre ni abseptar letres forenes y asi y conforme en lo jurament infrascrit esta contingut y ab las salvetats a baix scrites. Et in continenti lo dit sen(i)or Miquel Cardona alias non se divertendo actus digue que here content de jurar lo dit e infrascrit jurament y en excecutio de dites cosses jura en lo modo y forma seguent: a saber es constituït debant del altar major de **Nostra Seniora de Mig Aran** posats los genols en terra y les mans juntes sobre de un llibre misal en p(rese)ntia de dit Miquel not(ari) i conselers de dita y p(rese)nt Vall posada sobre dit misal una creu ab dos candelers ab candeles encesses a cada costat de dit misal jure y jurara solempnament a Deu Nostro Sen(i)or sobre la creu y quatre Sans Evangelis en ma y poder de Llorens Joan de Miquel not(ari) stituït p(rese)nt per los dits concellers y prohomens y Universitats y homens de dita Vall p(rese)nts absents y esdivinidors lo dit jurament rebent y stipulant que observara y guardara y observar fara durant lo temps que governara y regira la dita Vall tots y qualsevol privilegis ussos y costums y libertats de la dita y p(rese)nt Vall de Aran constitutions de Cathalunia usatges de Barcelona ad sens contradictio alguna.

contra los primer concell dit Concell General de la p(rese)nt Vall digueren que rebent lo dit Real privilegi ab aquels honor y acato y reverentia que-s deu possant aquel sobre [.....] y vist que ab dit privilegi es estat scrit Sa Mag(esta)t de fer merse y gratia al dit sen(i)or Capita Don Pedro Mercado del officy y carrec de castella y Gubernador de la p(rese)nt Vall y Castelleo estam promptes y aparellats de rebre lo per lo temps y espay de tres anyns ab que preste solit jurament que los castellans y gubernadors de la p(rese)nt Vall en lo introit de dit son officy han acostumat jurar y que done suficientes cautions per la seguritat de la purgatio de rtaula de justia y de guardar los privilegis de la p(rese)nt Vall si y conforme en lo jurament infra scrit esta contingut y ab les salvetats baix scrites. Et in continenti lo dit sen(i)or Capita Don Pedro Mercado ad al(ia)s non se diu do actus digue que here contents de jurar lo dit e infrascrit jurament y en excecutio de dites cosses jura en lo modo y forma seguent: a saber es que constituït debant del altar major de dit **comvent de Nostra Sen(i)ora de Mig Aran** posats de genols en terray sas mans juntes y possades en y sobre un libre misal en p(rese)ntia de dit prior de Pujolo y concellers de la y p(rese)nt Vall de Aran possada sobre de un missal una creu ab dos candeles ensesses en cada costat de dit misal jurem y jura solempnament a Deu Nostre Sen(i)or sobre la creuy quatre Sans Evangelis en ma y poder de Joan Pau Brugarol y de Puyol not(ari) infrascrit p(rese)nt per los dits prior concellers prohomens y homens de la dita Vall p(rese)nts absents y esdivinidors lo dit jurament rebent y estipulant que guardara observara y guardar fara com a castella de la dita Vall tots y qualsevol privilegis ussos costums y libertats de la dita y p(rese)nt Vall de Aran constitutions de Cathalunia usatges de Barcelona ad in quem sens contradictio alguna en sa bona fe y de baix y en forsa del mateix jurament jure y promet que el dit sen(i)or castella y Gubernador de la dita Vall administrara yusticia ab tota rectitut e interes als vehins y habitants de la dita Vall y a qualsevol altre que lay demanaran ni

injustiça a persona al Vall y que quant fes lo contrari lo que Deu no v menar pagar y satisfacer los tals agrabys torts e injurias e injustiçies y estan en aquels y en aquelles a tot dret y que restituira als agrabiats tots los intressos danins y despesses que patiran y axi mateix jure que tindra taula de justicia acabat lo dit son offic trienal sy requirit sera per los concellers de la dita Vall axi y conforme per constitutions de Cathalunia y privilegis y leys de la p(rese)nt Vall de Aran esta disposat y que guardara y guardar fara las ordinations i adictes y prematiques reals de la dita Vall ultimament fetes y que publicades foren en la p(rese)nt Vall. Item promet y jure que observara tots los perdons que fins al dia de vuy son estats fets per los predecessors castellans y Gobernador en dit offic y en favor de qualsevol persona y per raho de qualsevol delictes encara no sien firmes de jutge ordinari"¹⁶¹.

L'any 1636, tornem a trobar notícies escrites de la presa de possessió pel nou Governador.

"El Capita Fransisco S(anc)t Pere responde que a llegado al Combento de Nostra S(eñ)ora de Medio Aran p(ar)a jurar como a castellano que se dise del Valle de Aran y y alcaide de Leon, en virtud de hun Pribilegio Real y axi como este puesto esta senialado p(ar)a haser el juramiento y mostrar sus despachos, por tanto satisfasiendo a lo que por parte de lo dicho sindicho se le pide disse que a dicho sindico requiere haga juntar el Consejo en este puesto y Conbento de Mig Aran, conforme se ha acostu(m)brado hasiendose despues de aiuntado el Consejo, haser hocular obstentation de sus despachos dando esta scriptura en llugar de respuesta, requiriendo a los notarios de simu. comunicantes no sierren el acto de la protestation de dicha scriptura, testes Pedro Garsia, soldado, y Joa(n) de Lisaga de Çaragosa y Jaume Milor, del lugar de Garos y Joa(n) Sobira, del lugar de Benos y por mi, Pere de la Cau, not(ar)io"¹⁶².

El 6 d'agost de 1652, jurà el seu càrrec el Capità D. *Rafael Subirà*, com a Governador de la Val essent present el Prior del Monestir i els representants dels terçons d'Aran.

Fra *Pere de Campo*, el 1640, va escriure sobre els dos monestirs agustinians situats al Pirineu Central:

"(...) De trescientos años a esta parte son de la Provincia de Cataluña los Conventos de Valdaneu i Valderan, q caen de la otra parte de os Montes Pirineos, q se tienen por obra de S. Paulino, deviolos de edificar ya despidiendose de España, quando entró a fundar en Francia: en estos te go para mi jamas uviesen faltado Religiosos nuestros, i que las guerras ni otros varàges del tiempo los acabasen por la fragosidad de Montes i Sierras que se atraviesa para llegar a ellos; junto al de Valderan està un castillo fortisimo cercado de dos muros, dicen averlo edificado Anibal Cartagines; pasa arraiz del Convento el celebre rio Garona. Otros tienen por cierto ser este Monasterio del tiempo de carlomagno, la verdad que todos digan, o que fundamento tengan mas que la tradicion por lo inmemorial no lo è podido alcançar, solo pondré aqui por cosa prodigiosa lo que me refirio cierto Religioso de micha edad, i es aver alcançado a ver en el dicho Monasterio un braço de la figura de Iesu Cristo q tenia cerca de veynte palmos de largo, que a la cuenta tendria el cuerpo mas de cinquenta. Finalmente inferimos que nuestro Paulino pasó a Castilla, porque; como el afirma, en Alcalá de Henares enterró al moço Celso junto al Sepulcro de los santos Martires, Iusto i Pastor, (...)"¹⁶³.

¹⁶¹ A.I.G.A., *Llibre d'actes del Conselh Generau dera Val d'Aran (1632 - 1640)*. Folis 70 - 71 v

¹⁶² A.I.G.A., *Llibre d'actes del Conselh Generau dera Val d'Aran (1632 - 1640)*. Foli 9v.

¹⁶³ CAMPO, Fra Pedro del. *Istoria General de los Ermitaños de la orden de nuestro padre San Agustin*. Primera parte, Lib. II. Barcelona: Empronta de Tayma Romeu, 1640. Fol. 316

A l'església i al claustre, a les capelles i porxades monacals, hi havia importants sepultures dels prohoms de la Val. D'ençà del 1760 el monestir de Santa Maria de Mijaran palesava ja la seva decadència¹⁶⁴. La comunitat es reduïa només a dos religiosos sacerdots, que havien d'atendre el culte diví.

No es només a Mijaran on decauen i desapareixen, les congregacions agustinianes. El mateix convent de Santa Maria de Gràcia de Lleida, ara només és una reduïda residència establerta al carrer major.

Segons el judici de Lladonosa, s'escaigué que a l'Amèrica i a les Filipines havien arribat a un apogeu extraordinari les missions agustinianes. Hi ha una gran demanda de religiosos per a les noves fundacions.

Podem constatar que els religiosos agustins de Mijaran, comptant amb les exèquies, drets del peu de l'altar, almoines, censals, la propietat d'una casa a Vielha, i, l'ensenyament de la Gramàtica i la direcció espiritual de moltes ànimes, tanmateix no vivien pas d'una manera precària i molt menys en una summa pobresa.

El dia 20 d'agost del 1771 arribava al convent de Santa Maria de Mijaran el P. Fra. *Xavier Agustín*. Venia amb plens poders, lliurats des de Roma, pel Rvdm. General de l'Orde en compliment de l'últim Capítol, on es ventilà la sort de l'antic monestir i, també la de Santa Maria d'Aneu.

Era tan minsa la comunitat de Mijaran que no podien pas ni atendre les necessitats del culte i de l'Ensenyament. El Provincial féu sabedor al Prior del convent, Fra *Miquel Valle* i al Conselh Generau de la Val d'Aran de l'ordre lliurada per les autoritats de l'Orde de suprimir el monestir i de traslladar els frares a unes altres cases¹⁶⁵.

El Provincial, manà al Prior que lliurés l'inventari dels béns del convent al bisbe de Comenges. Després, el P. *Xavier Agustín* i els dos religiosos partiren vers Barcelona. D'aquesta manera, s'acabava a Mijaran la comunitat agustiniana fundada per *Ferran el Catòlic* vers l'any 1506. Hi havia romàs tres segles escassos.

El 9 de març del 1772 es reuní el Conselh Generau dera Val i resolgué de remetre un memorial al Rei *Carlos III*, fent-lo sabedor que amb la cessació del convent de Mijaran el país "s'havia vist mancat d'uns religiosos que s'afanyaven a ensenyar les primeres lletres i la Gramàtica als nadius, els quals, d'aquesta manera, fàcilment arribaven a l'estat sacerdotal i altres".

L'Escola de Gramàtica més pròxima era la de Graus, car, també s'havia fet cessar el Convent d'Esterri (Pallars Sobirà). I el trasllat a Graus o Lleida, era extremadament difícil. I si pretenien d'anar a la Universitat de Cervera, o a la de Huesca, havien de fer camí durant cinc jornades. S'optà per la solució d'anar a estudiar a Barcelona passant per France.

El memorial transmès al Rei pel Síndic de la Val, arribà a Madrid. La Cambra Reial en donà raó, i *Carlos III*¹⁶⁶, manà que les rendes del monestir de Mijaran fossin destinades per a fornir dos mestres de Gramàtica i de primeres lletres. Manava també el Rei que, es fessin servir les sales que hi havia en el Convent.

¹⁶⁴ LLADONOSA I PUJOL, Josep. *Santa Maria de Mig Aran (Segons la història, la tradició i la llegenda)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984. (Cátedra de cultura catalana "Samuel Gili i Gaya", LIX). Pág. 72

¹⁶⁵ LLADONOSA I PUJOL, Josep. 1984, Pág. 97

¹⁶⁶ 1759 a 1785

El Governador de la Val va promoure un expedient que trameté a l'Audiència Reial de Barcelona, la qual, el passà a la Cort. El Provincial dels agustins interposà recurs contra l'ordre del Rei.

En la seva querella amb el Governador i el Conselh de la Val, va voler palesar documentalment també que les terres esmentades provenien d'un llegat del capità del Rei, *Miguel Cardona*, atorgat el 30 de desembre del 1634.

A la sessió del 23 de juliol del 1774, el Conselh de la Val presentà a dictamen un altre expedient reclamant que les Escoles sol·licitades s'instal·lessin a Vielha, comptant, amb les rendes del convent suprimit.

No feia gaires dies, que el bisbe de Comenges havia rebut una proposta de supressió de 12 benifets de les esglésies de la Val d'Aran, les rendes dels quals es destinarien al manteniment dels mestres.

El Conselh es féu enrera del seu pla, i la sessió del 29 de gener del 1775 acordava, de pregar a l'Oficial del bisbe de Comenges que procedís a l'erecció de les tan anhelades Escoles d'ensenyament primari i de Gramàtica perquè la joventut de la Val no es perdés.

Però el Bisbe, feia públiques unes ordenances sobre la recent renúncia definitiva del General dels Agustins als béns de Mijaran. A causa d'això fundava dos benifets dels quals se n'havien de gaudir dos clergues, capaços d'instruir la joventut de la Val. Aquests es donarien als més idonis.

Per a l'administració de les rendes de l'ex-convent i per poder establir un control dels esmentats ensenyaments manava la creació d'un consell particular que havia d'estar format per sis diputats.

El dia 13 d'Agost fou presentada al Conselh Generau una moció oferint l'establiment a Mijaran dels Pares Escolapis que, havien demanat el convent abandonat per a la fundació d'un Col·legi sota la protecció de Maria Santíssima. En la proposta es demanava, la plenitud de drets sobre els béns i rendes de la Casa agustiniana suprimida.

Abans ja d'anar-se'n els agustins, hi calien bones reparacions. Cal dir, que el monestir havia sofert danys després de l'última crescuda de la Garona.

Es pensà d'instal·lar-hi les Escoles en un edifici de Vielha que, un segle més tard, era conegut encara com la Casa de l'Ensenyament, la qual, fou emprada per a les sessions municipals de la Vila.

El dia 8 de març de 1778, *Carlos III* edita una pragmàtica on s'extingís la comunitat agustiniana de Mijaran amb les escoles de segon ensenyament.

Aquell cenobi, acabà per enfonsar-se mancat de l'escalfor dels seus antics estadants i sense que ningú tingués cura del seu manteniment. Restà només l'església amb les seves tres naus. Santa Maria de Mijaran, esdevindrà de nou un eremitori al mig de la Val.

Mentrestant era posada a licitació pública l'heretat agustiniana. Trobem que d'ençà d'aquest últim any, són moltes les misses i funerals que hi celebra el Clergat parroquial de Vielha, Gausac, Casau i Betren.

El Govern liberal de 1834 féu taula rasa el Conselh Generau i d'altres institucions autòctones, i la Val es convertí en el partit judicial de Vielha. Era Governador de la Val d'Aran en *Pasqual Madoz*. Aquest personatge, per altra banda gran escriptor, geògraf i bon

polític, va tenir la sort o la desgràcia d'haver d'aplicar aquí les noves lleis constitucionalistes. La seva primera feina, serà la d'expulsar els carlins que s'havien apoderat de Vielha, i que després s'afermaren a Mijaran.

En el decurs del quatre mesos que dominaren Vielha, restabliren novament el Conselh Generau i la Pragmàtica de 1616. Cal recordar que *Felipe V*, no inclogué la Val d'Aran en el Decret de Nova planta.

El convent patí el seu tancament al 1835. L'ermita de Mijaran caigué de ple en la desamortització de *Mendizábal* i de les lleis desamortitzadores dels bens de les comunitats religioses que son dissoltes. La situació del Santuari, era llastimosa, sense culte, i, sense enterraments ni aplecs. I menys mal, que *Pasqual Madoz*, el restituí a l'església, mal que dissolgué la Junta Administrativa.

Els anys subsegüents, permeteren la restauració de l'ermita de Mijaran. Minvant la seva capacitat, car desaparegueren les ales laterals, i la nau central, restà també reduïda.

En ésser restituït a l'Església el santuari era tan desolador que la Junta d'Obra, no tingué cap més opció sinó aprofitar la part del temple que estava més ben conservada: els absis, el creuer i la nau central fins al primer arc former.

Es prescindí també de les voltes que queien ja de velles. Les parets foren revestides de carreus, emprant els materials sobrers de l'església i del convent.

En la seva orientació d'Est a Oest, sorgí el nou santuari que només conservava vestigis de la seva passada grandesa. S'obrí una porta al Sud.

Això palesa la ruïna del monestir. Enmig dels absis amb mènsula d'algun interès i bells finestrals, es podien veure també vestigis del Claustre i d'altres pertinences del convent agustiniana desaparegut.

De tot això en sorgí un edifici quadrat de quinze metres sostingut pels murs reconstruïts i pels arcs formers de l'absis central, de la nau superior, i de les capelles laterals d'aquesta peça, amb capelles barroques, com la del Roser.

Totes aquestes obres donaven a l'edifici l'aparença d'una construcció moderna, encara que molt fosca, car els finestrals de l'absis estaven taponats.

El 18 d'abril de 1938, l'església fou volada.

L'església:

El temple de Santa Maria de Mijaran, consistia en un edifici d'origen romànic de finals del segle XI o principis del XII amb variacions remarcables del XIII i especialment del XV: Inicialment de planta basilical, de tres naus desiguals, molt més ampla la central que les col·laterals i acabades amb una capçalera de tres absis, molt més sortint el central que tenia un profund presbiteri. Eren separades per quatre pilars circulars, que suportaven els murs formers i tenien inicialment coberta de fusta. El seu anorreament fou pràcticament total, per tal com només en resten fragments del encapçalament, unes porcions del mur de ponent i dos contraforts interiors.

A partir de l'anàlisi d'aquestes restes hom pot constatar que la construcció havia experimentat uns acusats remodelatges, fet que encara és més evident en les fotografies que s'han conservat de l'església.

En una profunda transformació del segle XV foren suprimits els quatre suports circulars, substituint-los per grans contraforts interiors.

Pel que fa a la capçalera, aquesta era formada per tres absis, dels quals només el central es conserva sencer, puix que l'absidiola de tramuntana es trobava migpartida i amb vestigis d'una ornamentació de lesenes i la de migjorn ha estat substituïda per una capella de planta rectangular. El principal, és precedit per un ressalt, el qual fa la degradació amb un ampli espai presbiterial, el qual afavoria una posició força més reculada de les absidioles. Exteriorment és dividit en tres compartiments mitjançant uns sortints, molt extens, sobre els quals, es desenrotllava un fris d'arcuacions cegues dobles, sostingudes, per petites mènsules, però desenvolupat, amb independència de les lesenes, que no interrompien el sòcol. Tot aquest conjunt era abraçat superiorment per un fris en dent de serra, el qual envoltava tot l'hemicicle absidal. Aquests elements decoratius descrits, estesos originàriament a tota la capçalera, han estat obrats, tret de les lesenes, amb pedra tosca.

L'única il·luminació que aquesta església rebia al seu interior, era per mitjà de petites finestres de doble esqueixada col·locades una en cada absidiola i tres en l'absis central.

Al mur de migjorn hi havia obert el portal d'entrada, en arc de mig punt, emfasitzat per dues arquivoltes en degradació, dovellada i llisa, amb els seus arcs peraltats en relació amb el de l'atri, sense columnes als galets, impostes llises de secció rectangular i sense altra decoració que un prim guardapols escacat al centre, sobre la clau s'eleva per retenir un crismó en baix relleu del tipus tan comú a aquesta Val. Al costat del porxo hi havia el campanar d'espadaña, molt alt i de doble ull. L'aparell del sector del vestibul, fins al campanil, era de carreus ben tallats i polits, els quals contrastaven amb la secció del campanar i de l'interior.

En l'exterior del parament corresponent al mur nord, quedaven ben visibles les carteles que sostenien les bigues d'un pòrtic desaparegut. La disposició corresponent a l'obra romànica, pertanyent a la capçalera, és feta amb mides mitjaneres, ben escantonades, disposades en perfectes filades horitzontals.

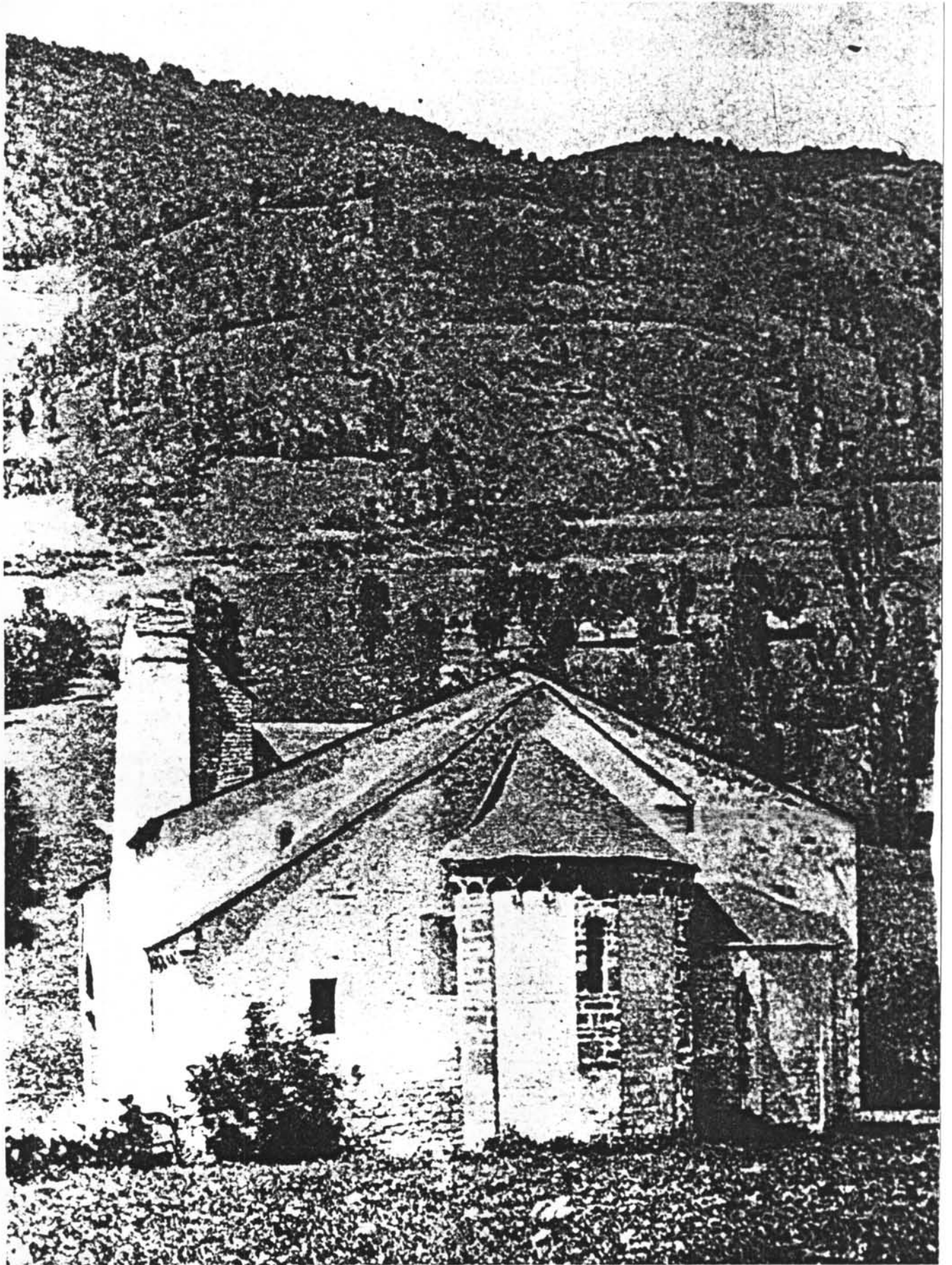
L'església de Mijaran devia adaptar-se al tipus basilical característic de la Val, i, sembla una obra del començament del segle XII, i amb relacions possiblement, amb el temple de Santa Maria de Taüll (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Per la seva cronologia es podria considerar aquesta, juntament amb la de Cap d'Aran (Naut Aran), entre les més antigues en la definició del tipus basilical aranès.

A l'interior d'aquest temple hi havia hagut una interessant pica d'aigua beneïda romànica, amb el peu decorat amb estels i motius florals. L'església de Mijaran fou bàrbarament saquejada el 31 de Juliol de 1936, amb motiu de la darrera guerra civil i els altars e imatges foren cremades després de destruïdes.

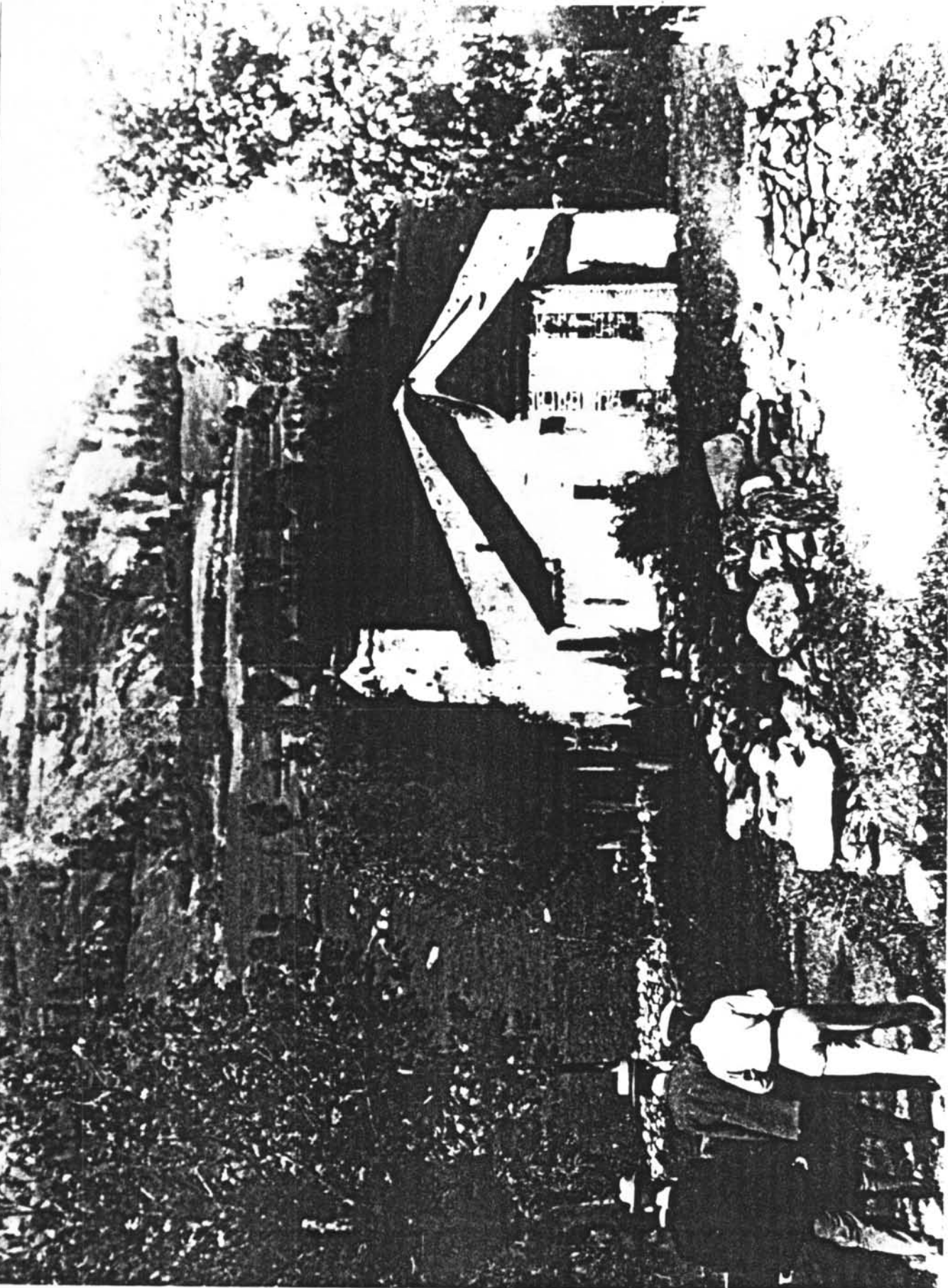
El temple devastat, fou volat poc abans de que entressin a la Val les tropes nacionals, el dia 18 d'Abril de 1938.

Darrerament hom ha consolidat i restaurat aquestes restes.

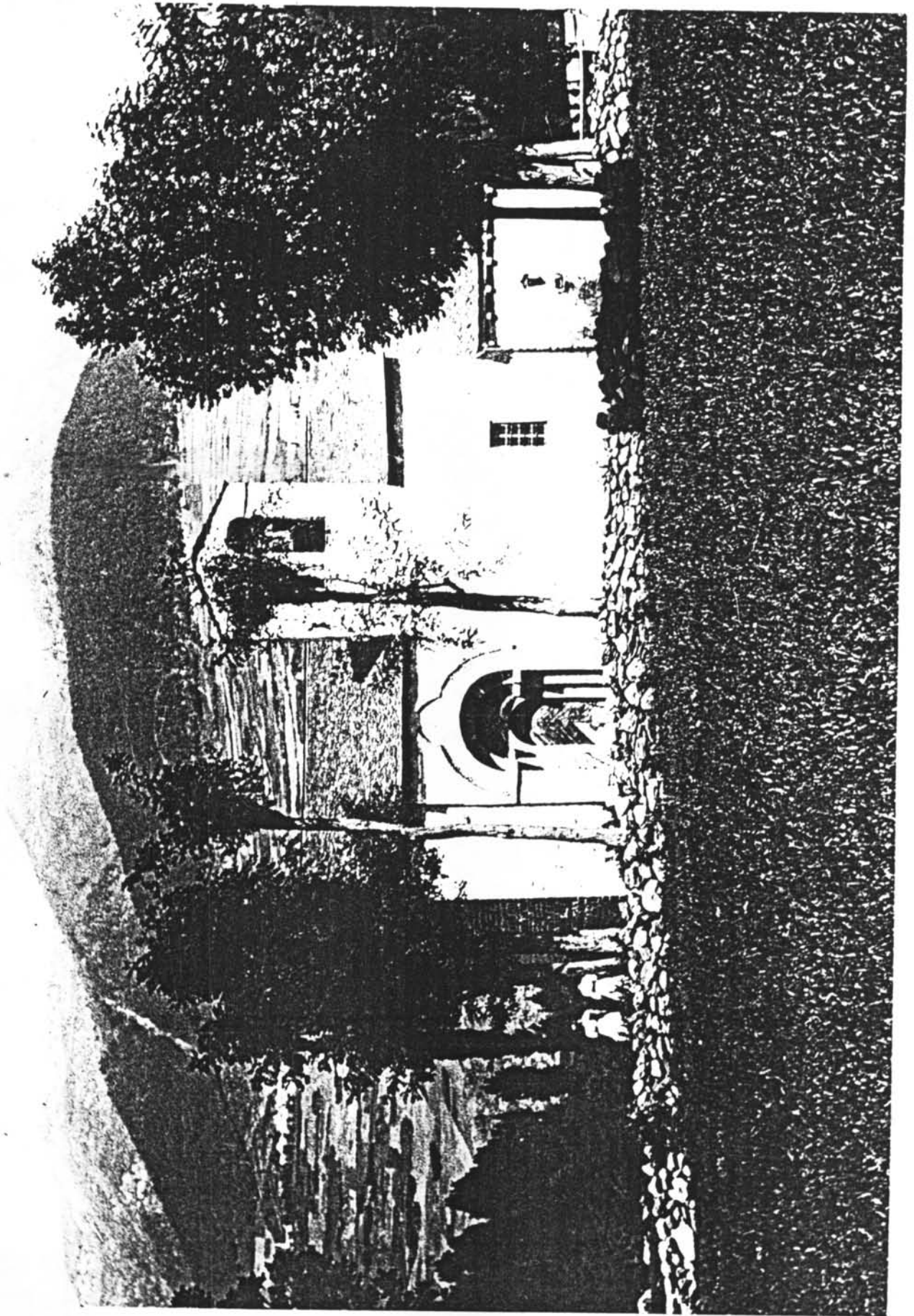
Vielha. Ermita de Mijaran

A.I.G.A. N°R. 1100

Vielha. Ermita de Mijaran (Juli Solé i Santaló, 8-IX-1902)
A.I.G.A. N°.R. 827

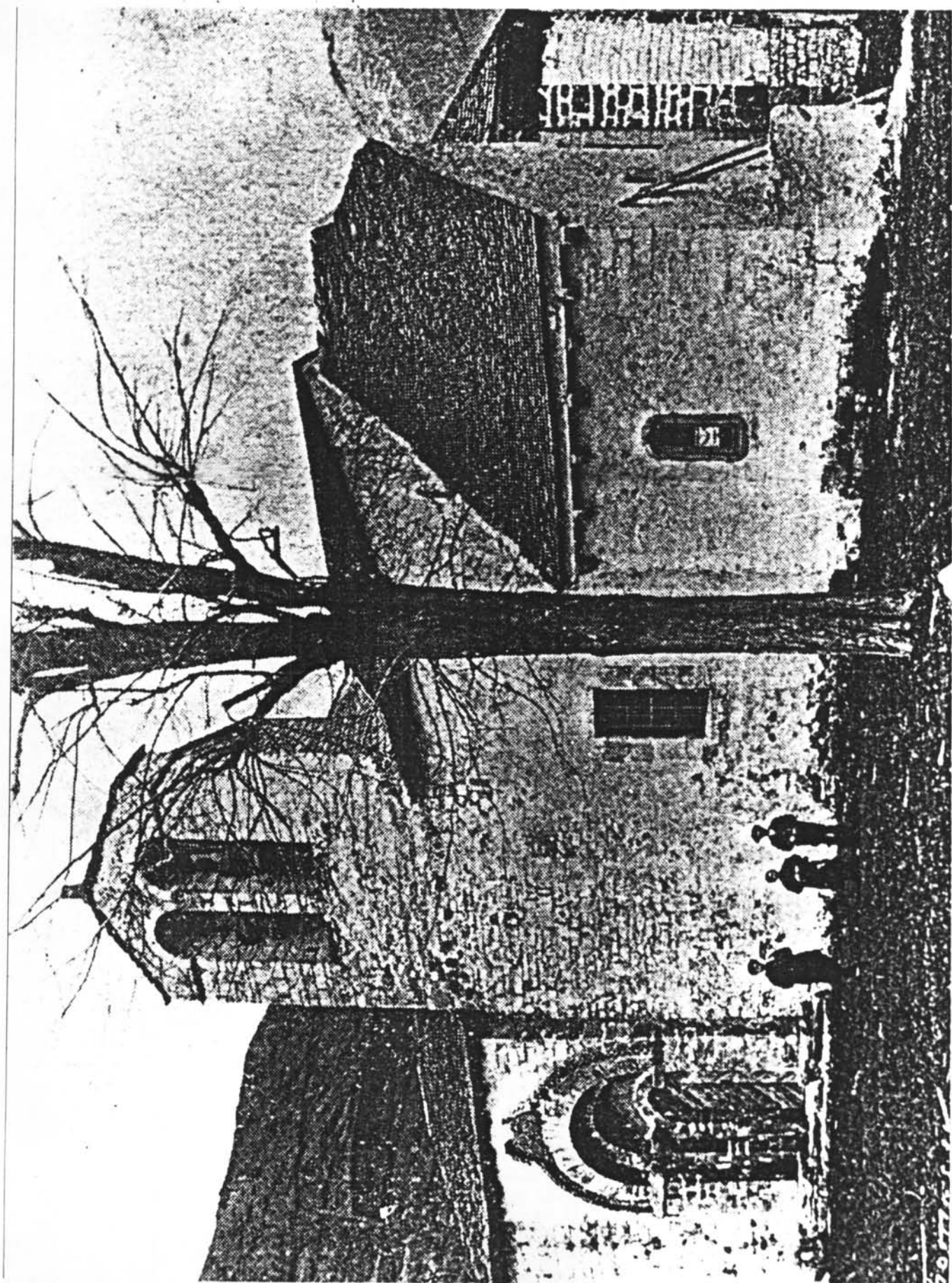
C.E.C. Clixé A-461.

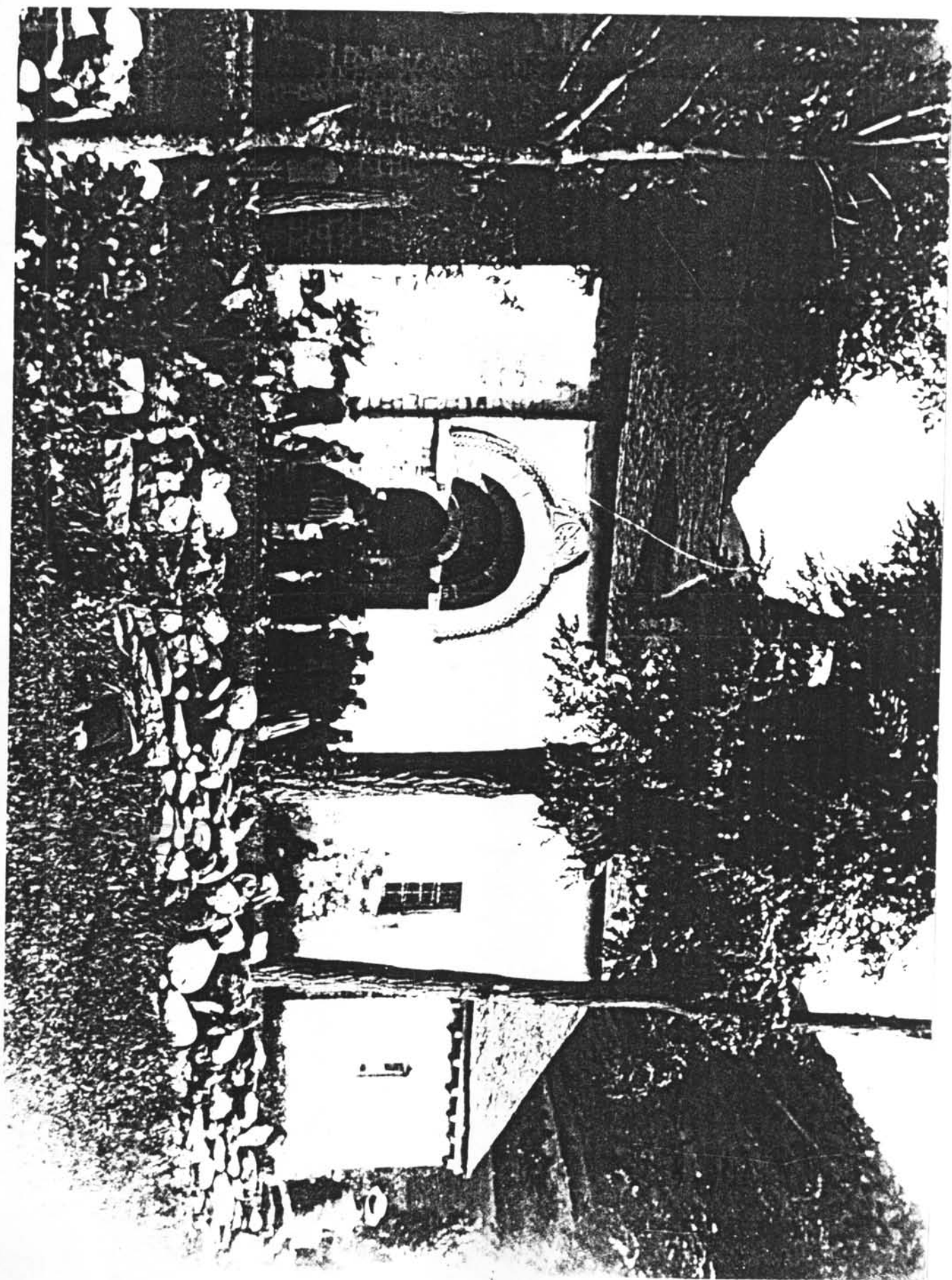
Vielha. Ermita de Mijaran

Clixé B.995
A.I.G.A. N°R. 817

C.E.C.

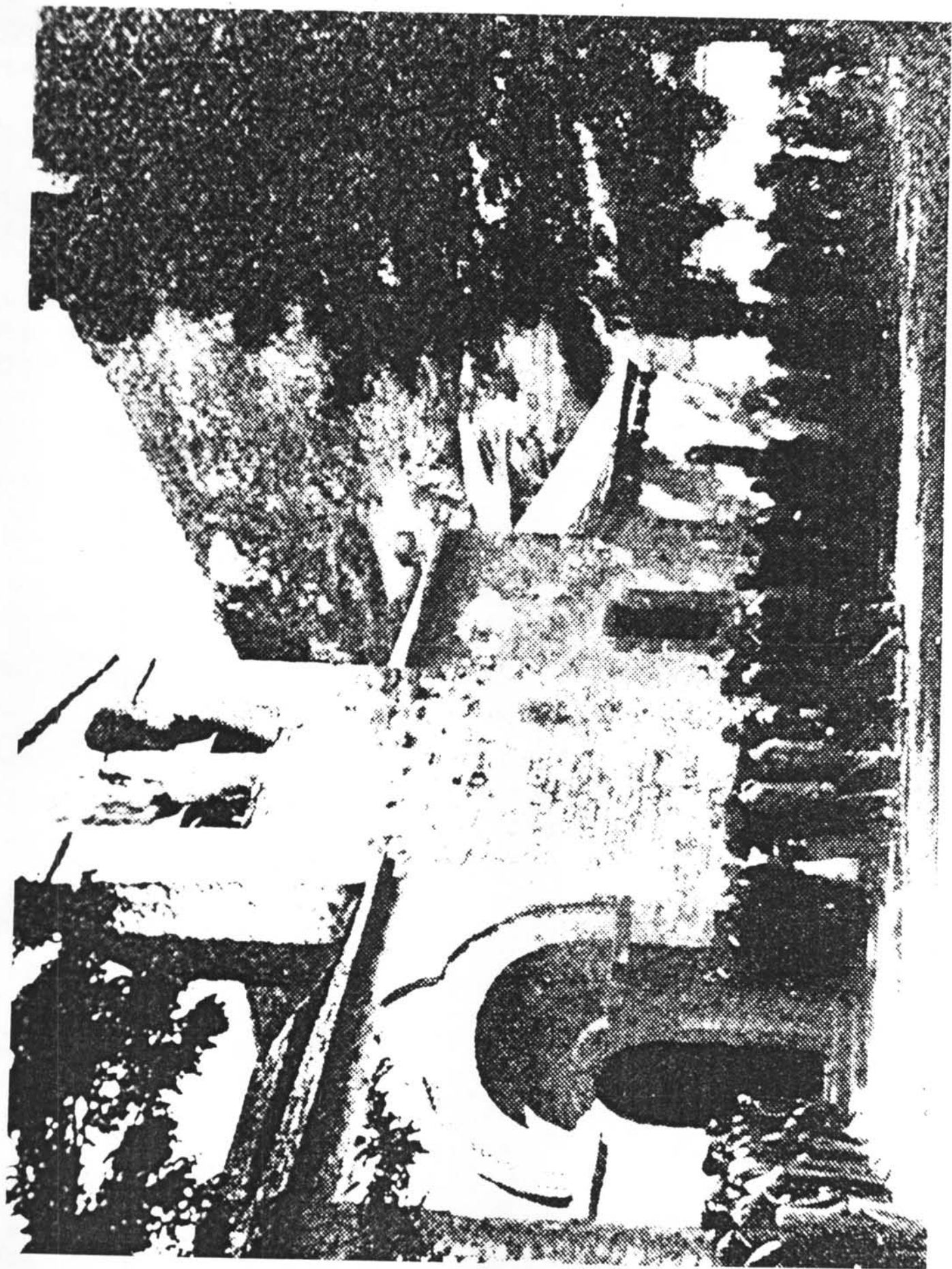

A.I.G.A. N°R. 1151

Vielha. Ermita de Mijaran (Juli Solé i Santaló, "possiblement ")
A.I.G.A. N°R. 840

C.E.C.

Vielha. Ermita de Mijaran

A.I.G.A. N°R. 1102

Llegendes vinculades amb l'església i el monestir:

L'extensió que va tenir en el seu dia, al voltant del nucli de l'església, es pot lligar amb una llegenda que ja es redactada al segle XVII pel frare *Joseph Massot* i que corresponia d'una manera força aproximada a la realitat.

"Hallandose en una ocasion un hombre de la Villa de Viella de la casa de Binós en medio del Puerto nombrado Viella, en ocasion que cahia grandissima nieve, viose perdido, y muerto si proseguia su camino: fuele preciso el meterse en una cueva, que avia no lexos del Puerto, y al entrar, vió que se avian recogido en dicha cueva unos Ossos; asustado, y medio muerto, pues no podia excapar de la muerte, ya de los Ossos, que estavan en la cueva, como de la nieve se queria salir: viendose en estas agonias: hizo voto à Maria Santissima de Medio Aran, que si le librava de los Ossos le daria del prado que tenia contiguo al Monasterio todo lo que podria dallar un hombre en un dia: estuvo toda la noche en compañia de los Ossos, sin que le dañaran, como Daniel entre los Leones: salió por intercession de Maria Santissima libre de todo peligro. Llegó el tiempo de dallar el prado; fuese el Padre Prior, y le dixo el voto avia hecho; llamó à un Dallador, y le dixo, que todo lo que dallaria en un dia era de Maria Santissima: empeçó à dallar, y antes que se acabara el dia ya estava todo el prado dallado: admiróse grandemente el dueño, por ser el prado de 20 jornales considerando el dueño que Maria Santissima añadia milagro à milagro, y que queria todo el prado para si, le dixo, que fueses à la otra parte del Rio Garona, y que dallara del prado que tenia alla, hasta se acabara el dia, y en haviendo dallado un pedazo de dicho prado, anochesio: con que hoy posee el Monasterio todo el prado, y un pedaço à la otra parte del Rio Garona"¹⁶⁷.

Va recopilà moltes d'aquestes velles llegendes, el Mossèn aranès *Jusep Condò e Sambeat*, natural de Montcorbau i que per molts anys fou rector de la parròquia de Bossòst.

"Quant Sant Paulí, bisbe que fou de Nola, escampà arreu els religiosos de Sant Agustí, erigin allà i acullà convents que tenien que omplir de virtuts la terra i de sants el cel; vingué també a la nostra allunyada Vall maldant per fer-hi sentir la seva mà benefactora, instrument de la foguera de caritat que al seu pit cremava.

Ben prop de l'Ara que alçaren els romans al bell mig de la Vall uns cinc-cents any abans (dos-cents anys abans de Crist) per a oferir sacrificis als seus déus, el nostre Sant va voler erigir-hi una altra Ara per a poder oferir diàriament al Déu dels déus l'únic sacrifici vertader, l'Hòstia Immaculada, les passions humanes, i oferir-li flors de virtuts e incens d'oracions.

Escollit el terreny i fets els fonaments, el Sant se n'anà a altres llocs continuant la seva obra santificadora, i deixant aquí alguns dels seus religiosos que construïssin el santuari, que havia d'ésser el cel de la Vall.

El dimoni, però, que no dorm mai i està buscant sempre on poder desbravar el seu odi, decidí de frustrar la construcció del Convent, tirant per terra, a la nit, tot el que els frares edificaven durant el dia. Així ho anava fent mentre li estigués permès: desprenia els materials de l'obra feta i els retornava al lloc d'on els religiosos els havien dut.

Fra Ambròs, superior de la comunitat i director dels treballs, no queia en la causa d'aquella estranya trifulga. Parlà amb tots els seus religiosos i els demanà el seu parer. Tots

¹⁶⁷ MASSOT, Joseph. *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre San Agustín*. Barcelona: Juan Jolis, 1699. Pàg. 349

ho imputaren en un càstic del Cel. Els calia pregar i mortificar-se molt per a poder esbrinar la causa i arrencar-la.

Mentrestant, Fra Julià, un llec molt senzill i humil, sol·licità i obtingué el permís de vigilar durant la nit de la cel·la estant. La cel·la estava construïda amb troncs i rames i en ella alternava les més dures deixuplines amb la més fervent oració.

Ja ben entrada la nit, li semblà que sentia sorolls, com si algú estés remenat les pedres. Mirà, però no veié res, de tan fosc com era. I la cosa s'anava allargant, fins que una nit, després de les acostumades deixuplines i oració, decidí de fer una girada per l'edifici en construcció per tal de poder esbrinar el que succeïa.

I quin no fou el seu espaterrament en veure un ase que, a guitzes, destruïa el que s'havia construït el dia abans! Terra i pedres anaven caient sobre els seus llocs i anava traïnant tots els materials que havien estat arrencats a les parets.

A l'instant capí plenament tot el que allí succeïa. Anà i ho contà al Pare Superior. Tot seguit tragué una corda i demanà que la hi beneís. El Prior, que comptava amb la santedat del llec, hi accedí i l'autoritza, fins i tot, a portar a cap el seu pla tan bon punt en fou assabentat.

Assolida la benedicció i la seva annuència, Fra Julià esperà a l'altra nit. Arribà l'hora en què solia passar l'ase a acomiadar-se del pobre llec amb una guitza a l'aire i amb un bram.

Fra Julià s'havia situat a la porta de la seva cabanya, ben a la vora de la paret, retenint a la seva mà dreta la corda beneïda i esperant el moment oportú. Passà l'ase diabòlic, i, tot seguit, el frare li tirà al coll la corda beneïda. Només en tocar-lo, l'ase restà immòbil uns instants i de sobte començà a tremolar del cap a les potes.

Aleshores, el llec estirà, ràpid, el llaç que, en escórrer-se, atrapà fortament el coll de l'animal malèfic. D'aquesta manera el dimoni -car era ell mateix- atrapat pel llaç beneït, hagué d'obeir el llec i va haver de transportar els materials per a la construcció del nou convent. I, atès que amb l'ase n'hi havia propu, es pogueren desfer de les altres cavalleries, que tenien llogades.

Finida l'obra, Fra Julià li tragué el llaç del coll, i ho féu essent present molta gent. Quan l'ase es veié lliure maldà per escapar-se a corre-cuita. En arribar a una certa distància va fer un fort terrabastall, com una canonada, i la bèstia es trasmudà en fum, que ben prompte s'esvaí"¹⁶⁸.

Durant la invasió de la Val d'Aran, per les tropes Napoleòniques, Mijaran, fou saquejat per les tropes franceses. La imatge d'Aran, menyspreada per la soldadesca, se la va intentar tirar a les aigües de la veïna Garona, però la petita imatge se va tornà de cop tan extraordinàriament pesada, que fou materialment impossible de ser rossegada fins les aigües, per lo que meravellats i al mateix temps espantats, optaren per abandonar el seu projecte¹⁶⁹.

¹⁶⁸ CONDO SAMBEAT, Josep. "Tradicions y costums de la Vall d'Aran". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 6 (1896). Pàg. 227-233; CONDO SAMBEAT, Josep. "Canto Segundo: El Convento y Santuario de Mitj-Aran, I". *Canto al Valle de Arán*. s.l.: s.e., s.d. Pàg. 33-40

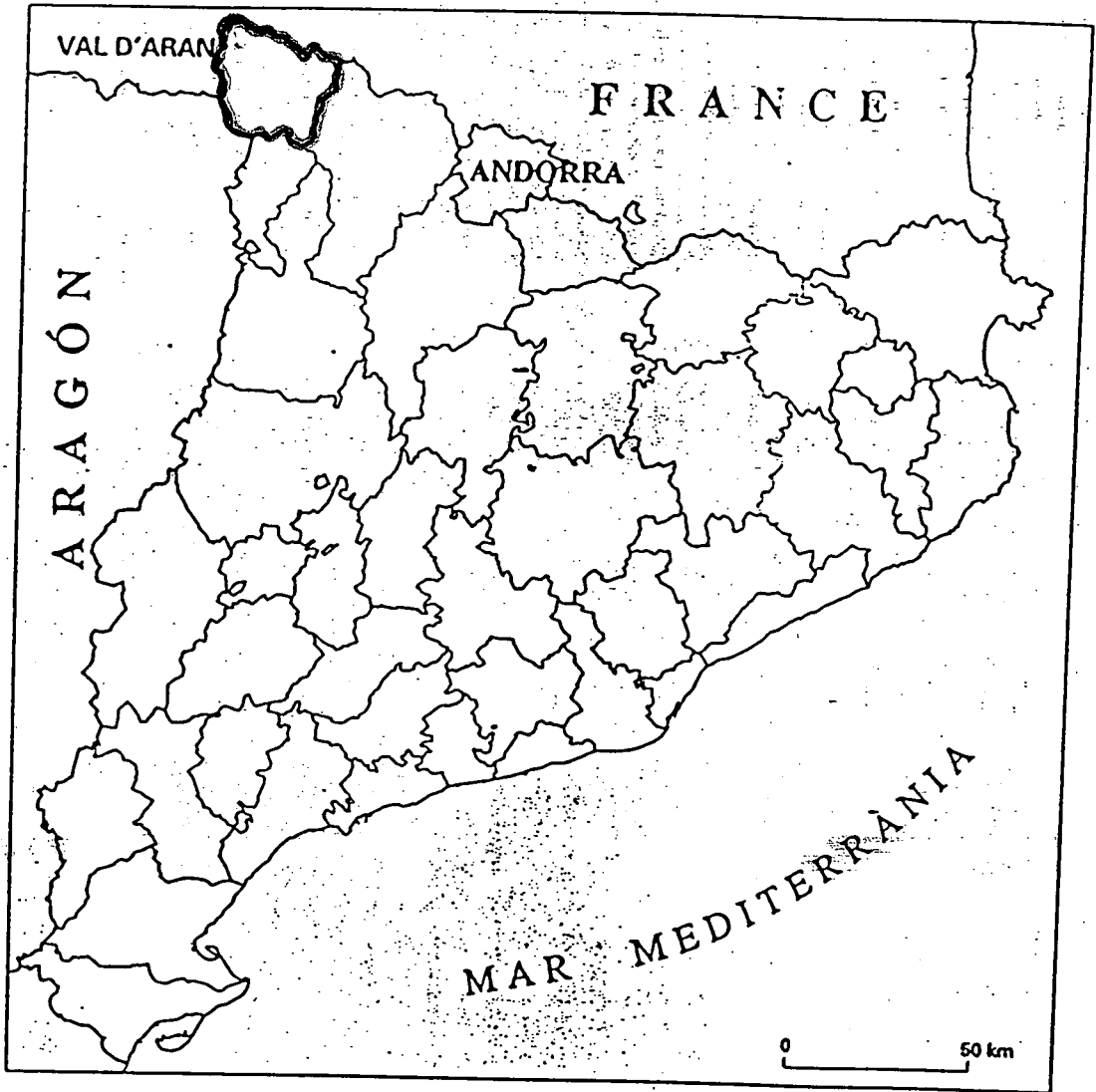
¹⁶⁹ SARRATE FORGA, José. *El arte románico en el Mig-Aran*. Lleida: José Sarrate Forga, 1975.

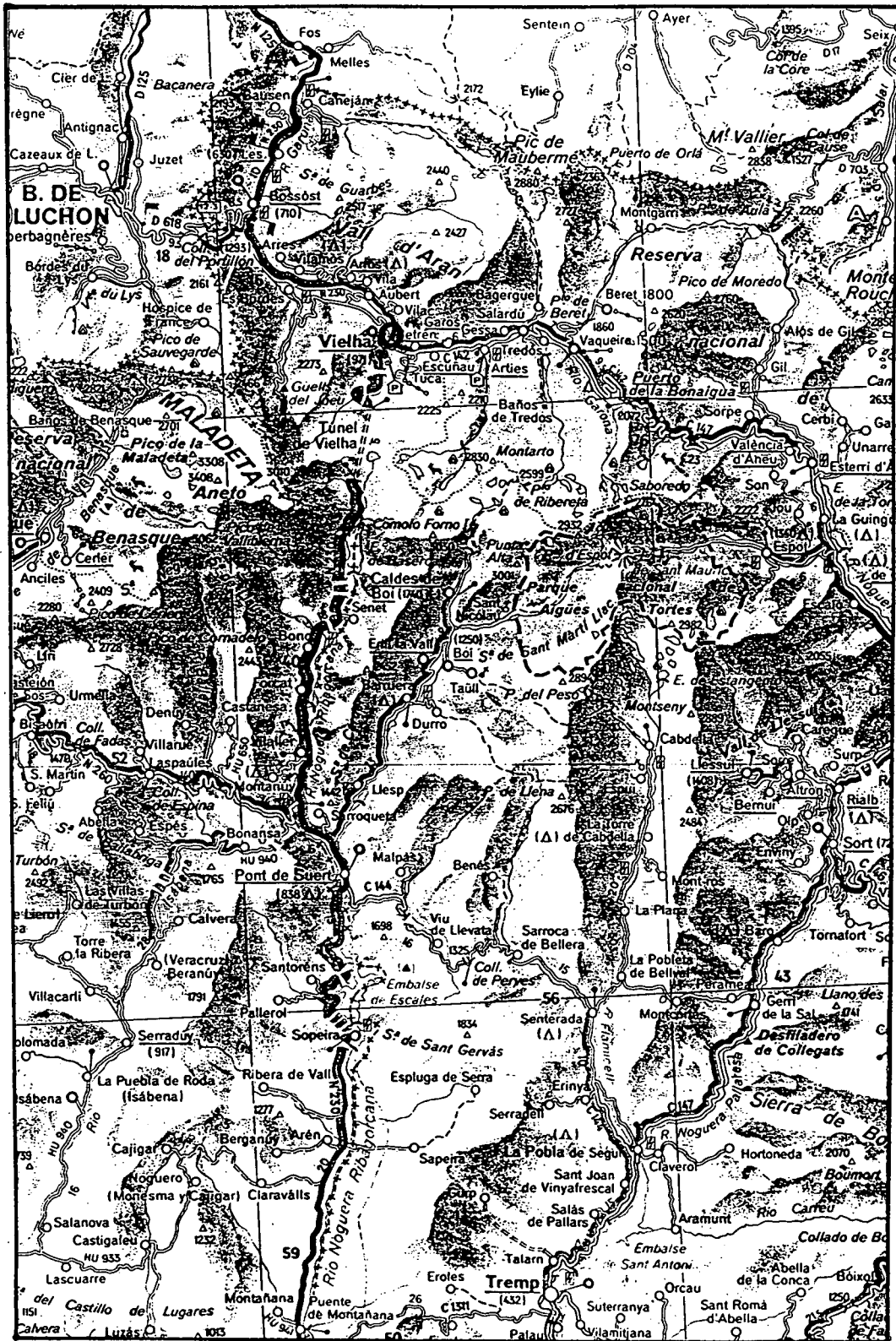
Situació i descripció:

El jaciment està situat en una marcada planura, travessada pel seu costat oest pel riu Garona i pel centre per la carretera nacional 230; el monestir se troba al nord de l'església de Santa Maria de Mijaran, a l'alçada del final del quilòmetre 164 de la calçada. La seva ubicació correspon a les coordenades $0^{\circ} 47' 52''$ de longitud est i $42^{\circ} 42' 43''$ de latitud nord segons la fulla 148 del mapa a escala 1: 50000 del Instituto Geográfico y Catastral o la situació 31TCH196313 a la fulla 32-8 (148) del Servicio Geográfico del Ejército a escala 1: 50000. Es pot accedir al jaciment des de la propera població de Vielha, pertanyen al seu terme municipal, situant-se aproximadament a 750 metres i a 942 metres d'altitud màxima sobre el nivell del mar, en un pla estès entre la carretera (N-230) i la Garona.

Es troba rodejat al nord per un extens prat natural, pel sud per les oficines de C.O.P.I.S.A. i el canal de desguàs de la Central Hidroelèctrica de Mijaran, per l'est es flanquejat pel riu Garona i les instal·lacions annexes a la Presa de Benós, que segurament en la seva construcció utilitzaren gran quantitat de pedra que provenia del monestir i de l'església dinamitada durant la Guerra Civil, suposició deguda al coneixement a nivell oral per part dels habitants de la zona, i, finalment per la seva banda oest completant la delimitació, la carretera nacional 230.

Els contactes personals mantinguts amb la gent del lloc, sempre giren entorn del fet que es desconeixia la ubicació exacta del monestir, el seu valor arqueològic i la importància de les estructures colmatades; tothom pensava que el nivell de conservació era mínim, quan en realitat hem pogut descobrir a partir de l'actuació, que l'estat de conservament dels fonaments es podria valorar com de molt important, ja que ens ha donat gran part de la planta en aquest indret que era coneguda per referències verbals i alguna documental, però mai amb un suport d'arxiu o arqueològic seriós. La lògica ens deia que hauria de estar situat a la banda sud de l'església, més aquesta no ha funcionat, ja que ha aparegut precisament al costat contrari d'on pensàvem en un bon principi.

escala gráfica:

20 km

46C

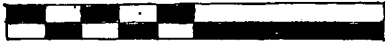
42° 50'

42° 40'

0° 40'

0° 50'

escala gráfica:

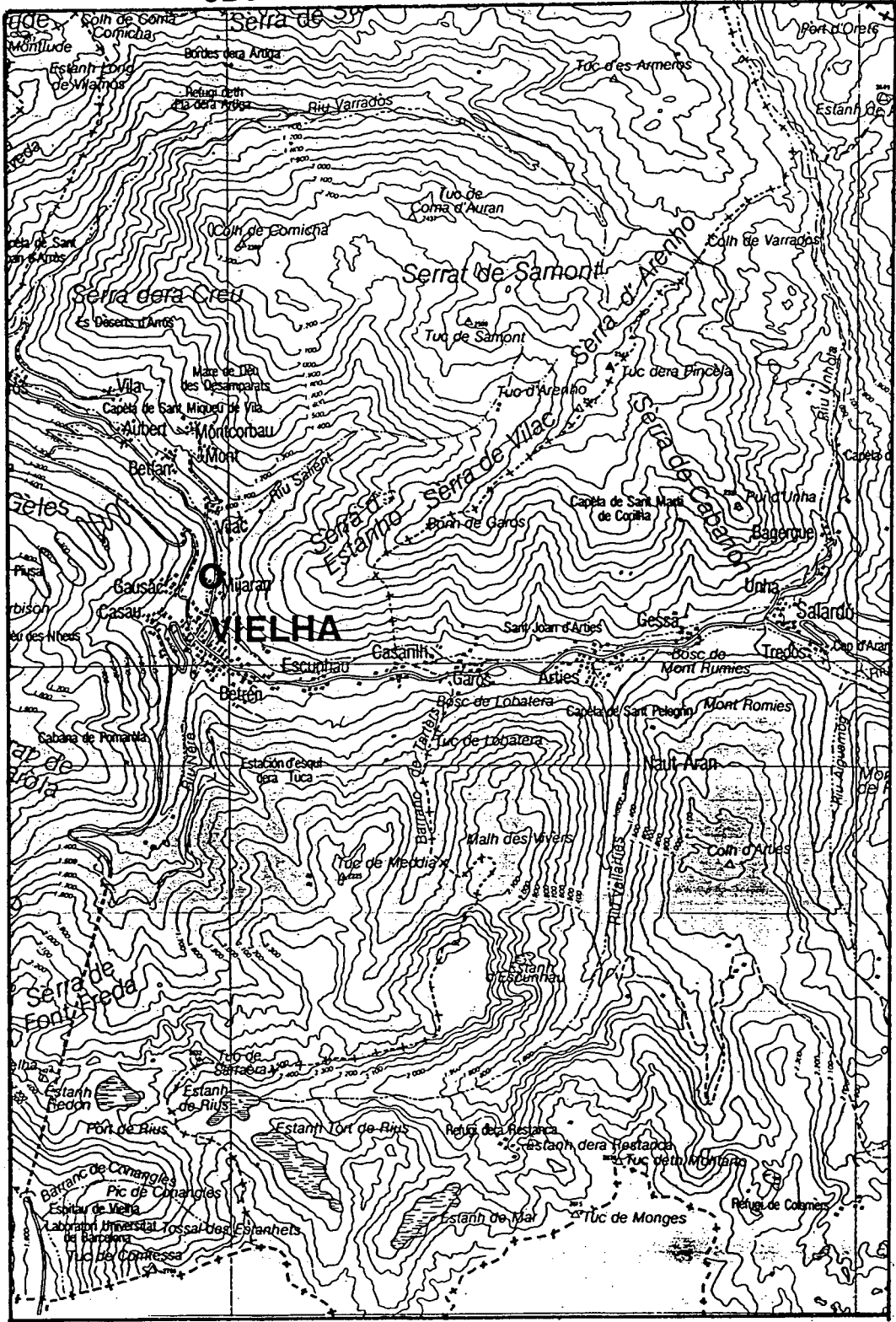

10 km

460

320

330

4730

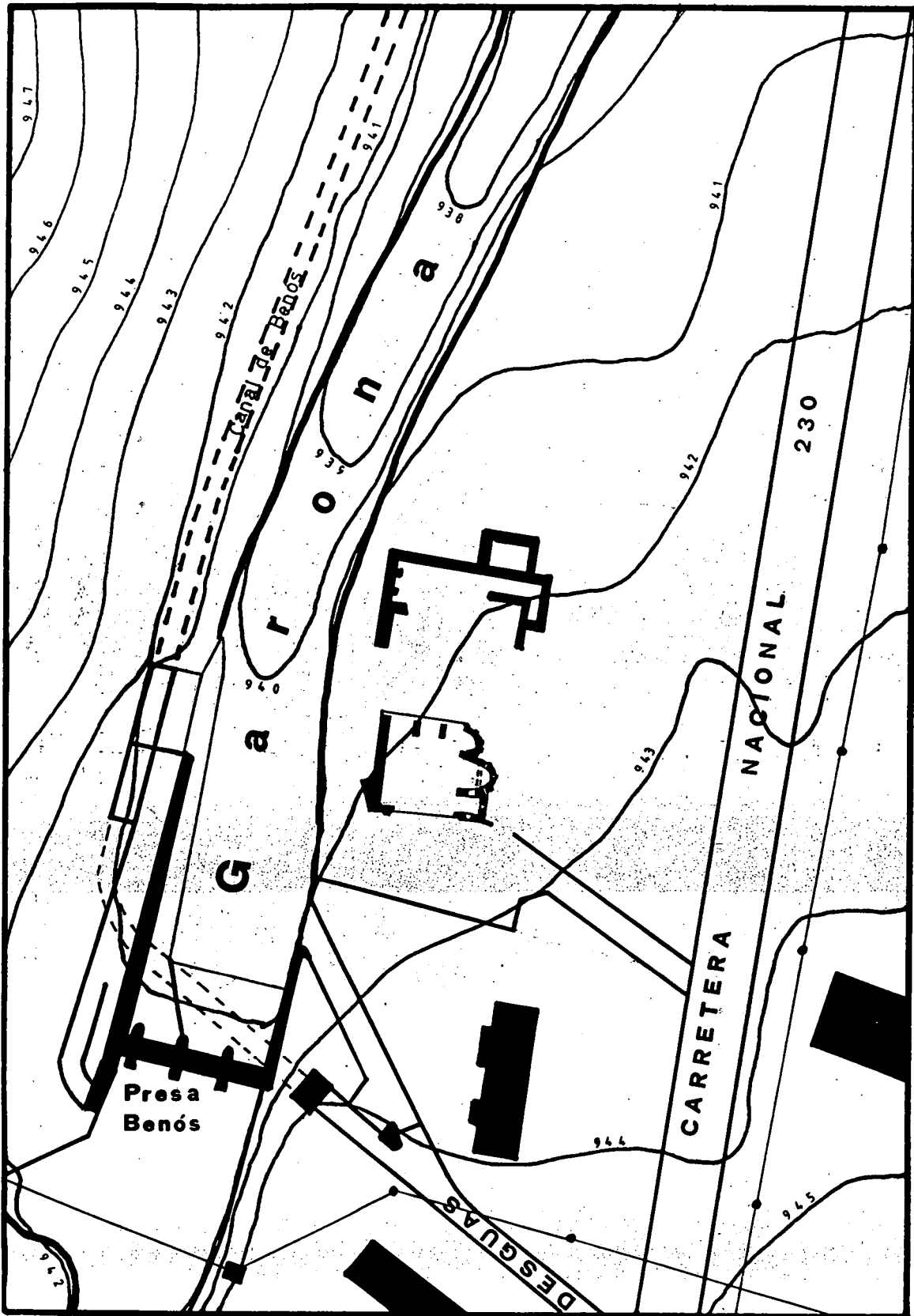
4720

escala gráfica:

6 km

46e

El sòl:

Geològicament, tenim un terreny amb sediments pertanyents al Devònic (Sinclinal de Vielha); les seves formacions litològiques principals són les pissarres, calcàries i esquists. Al fons de la vall tenim materials arrossegats formant dipòsits morrènics de diferent composició mineralògica. Aquestes substàncies són del Quaternari, molt recents comparativament ja que les valls dels rius són estretes i en elles, degut al seu origen glacial, existeixen aquests dipòsits; s'ha d'afegir posteriorment l'acció periglacial. L'existència de superfícies planes, a nivell de fons de les fondalades, permeten que hi hagi terrenys aptes per l'agricultura i bones extensions de pastos.

De les observacions i anàlisis ràpids efectuats en les proximitats de Bossòst i en les capes superficials, se comprova l'acidesa dels terres ($\text{pH} = 6$), sense reacció al tractament amb ClH. El color és generalment gris fosc, amb topografia accidentada i bon drenatge.

Justificació de la campanya d'urgència:

Un projecte d'urbanització de Mijaran que contemplava la construcció de 18 cases i un estanc que havia seguit el seu curs, ja que havia estat aprovat i tret a exposició pública sense que s'hagués fet cap al·legació, va generar a finals d'Abril de 1993 a Vielha la mobilització de més de setanta veïns que van firmar una carta exigint mesures de protecció per les runes de l'església abans del començament de les obres i l'obertura de l'expedient d'incoació de les mateixes per declarar-les B.I.C. (Be d'Interès Cultural), ja que no contaven amb protecció legal; a finals del mes de Maig del mateix any ja s'havien recollit 1726 firmes demanant la seva declaració. La zona on s'han trobat les restes està inclosa dins del pla parcial de Mijaran, un projecte urbanístic aprovat al 1991.

Les excavacions realitzades amb caràcter d'urgència varen començar el dia 27 del mes d'Abril i finalitzaren el dia 18 de Maig, promogudes i subvencionades pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. I foren motivades arran del projecte d'urbanització de la zona, que contemplava un total de 18 cases, de les quals, 8 afectaven directament la zona excavada. Gràcies a la col·laboració de la promotora (Aran Inicatives) amb la qual tinguérem una bona binentesa, el primer dia que es començaren a marcar les rases de fonamentació i seguidament a perforar-les ens i vàrem presentar. El primer jorn i, podem dir que al principi de les tasques, ja apareixerien les primeres estructures situades a la banda nord-est de l'església de Santa Maria de Mijaran, aproximadament a 14 metres d'ella.

L'objecte d'iniciar una excavació de les restes encara conservades, tenia quatre motivacions clares, d'acord amb el nostre punt de vista:

1. Per una banda calia iniciar una actuació de qualsevol mena amb caràcter d'urgència per tal d'aturar el possible procés de destrucció.
2. Investigar en un tipus de jaciment inèdit en la zona de la Val d'Aran i que, a més, podia aportar noves dades sobre el dubtós emplaçament del monestir de Mijaran que sempre sortia citat de forma esporàdica i molt poc precisa a les publicacions de la zona.
3. Estudiar les fases constructives del monestir.
4. Determinar si hi havia construccions anteriors a l'etapa romànica.

El plantejament de les tasques de camp, originalment, tenia com opció l'inici de la recerca d'estructures.

Podíem preveure els següents treballs per efectuar:

- a) Prospecció exhaustiva de tota la zona arqueològica, del jaciment per tal de veure la dispersió dels materials.
- b) Neteja de les estructures per tal de veure l'extensió i el seu perímetre.
- c) Fixació en la part més noble del monestir que no pas en els seus annexes.

Els treballs portats a terme començaren aprofitant la col·laboració de la promotora i de la constructora, que molt amablement ens varen facilitar recursos humans i materials al seu abast, com podia ser la utilització de la seva pròpia retroexcavadora per tal de rebaixar tota la superfície afectada per la urbanització entre 5 centímetres i 1,10 metres i efectuar la posterior delimitació de les grans estructures a partir d'efectuar diverses rases. Això s'ha

concretat amb la immillorable feina realitzada amb 19 hores tan sols de màquina. Juntament hi va col·laborar molt eficaçment la llicenciada Mari Pau Gómez i Ferrer, que hi va estar durant tots els dies que va durar l'excavació d'urgència amb caràcter d'Ajudant Tècnic.

Aquesta prospecció, va proporcionar dades suficients per valorar molt positivament la potencialitat arqueològica del jaciment, decidint la seva excavació.

Aquestes afirmacions se van poder ratificar al localitzar dos gravats realitzats a finals del segle XVIII i mitjans del XIX.

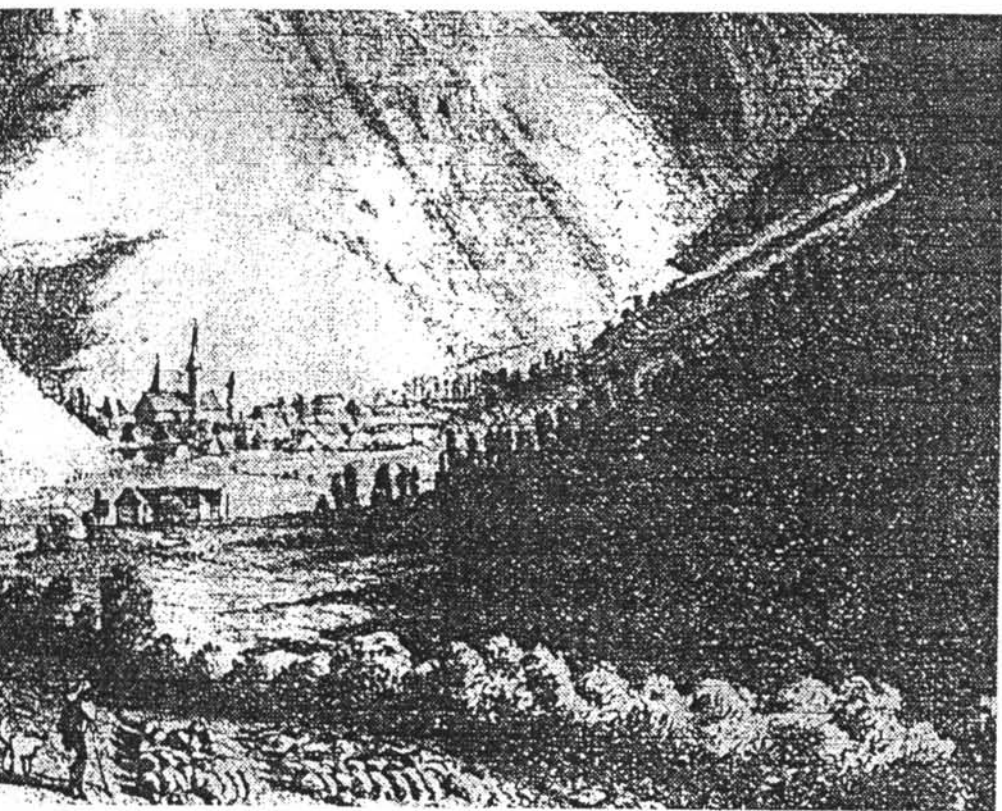
El presumptament més antic sense data ens dona una visió força atípica de l'indret, ja que la vista que s'hi reflecteix es presa des del nord, o sigui des de Vilac, lo que ens proporciona una perspectiva força interessant del pla de Mijaran, podent observar la vila de Vielha al fons, al centre i a la dreta la suposada fortificació que es trobaria on avui en dia hi ha el Parador Nacional de Turismo de Vielha i en el centre de la imatge el monestir de Mijaran.

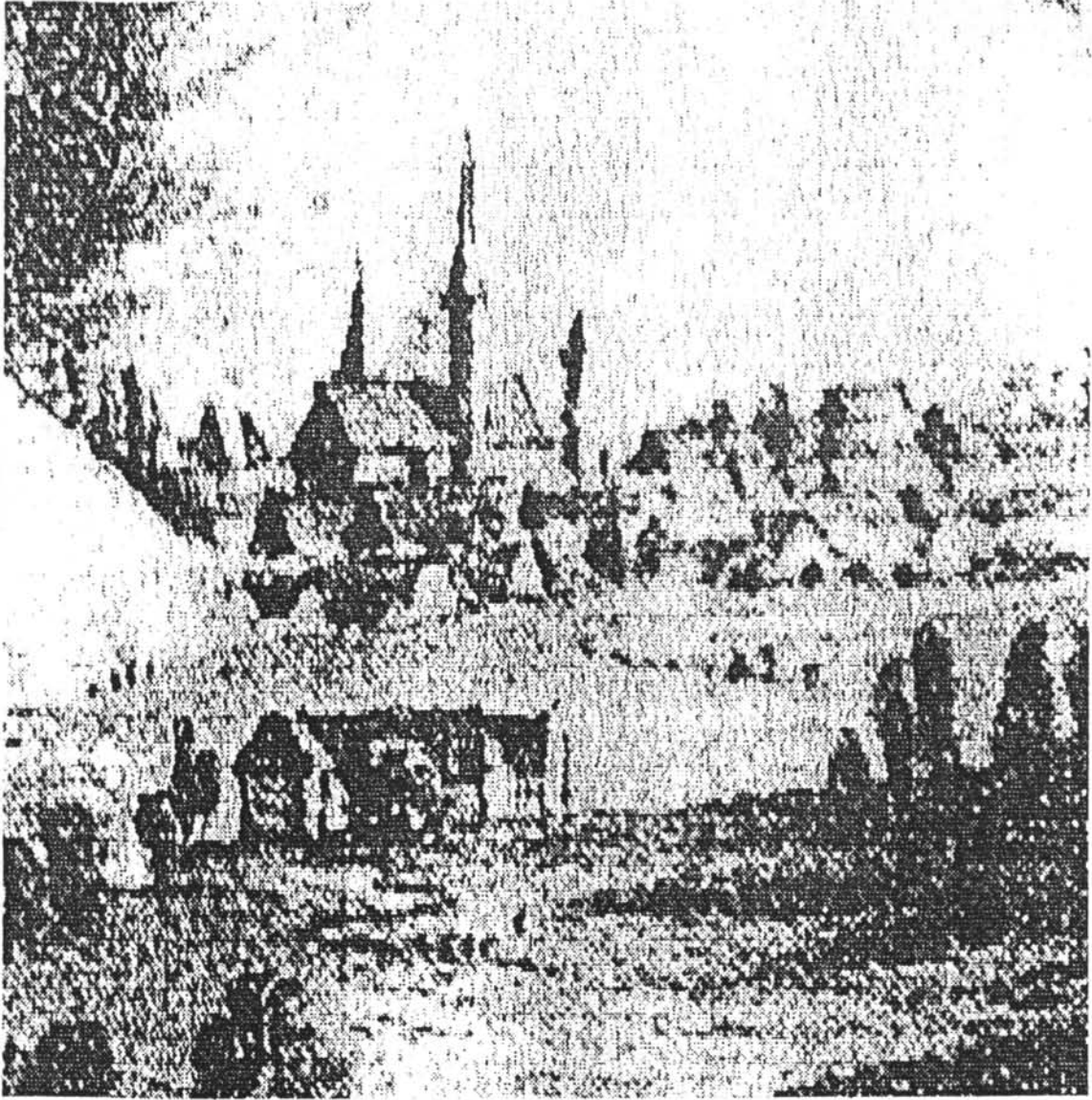
El segon d'aquests gravats es va efectuar per Lady Chatterton en el qual es veu perfectament l'existència d'aquest. Es va publicar entre les pàgines 2 i 3 del Vol. II de *"The Pyrenees with excursions into Spain"*, l'any 1843. Aquest gravat porta el títol de *"The convent of Miltzarran in the valley of Arran, Catalonia"*. El comentari de Lady Chatterton sobre Mijaran es molt superficial: *"...stopping some minutes, en route, to inspect the old church ath Mitz-Aran, where Pompey is said to have built an altar; and after...I sketched the view which is here given"* (Parant uns minuts en ruta, per inspeccionar la vella església de Mijaran, on se diu que Pompeius va edificà un altar; i després... vaig dibuixar la vista que es dona aquí).

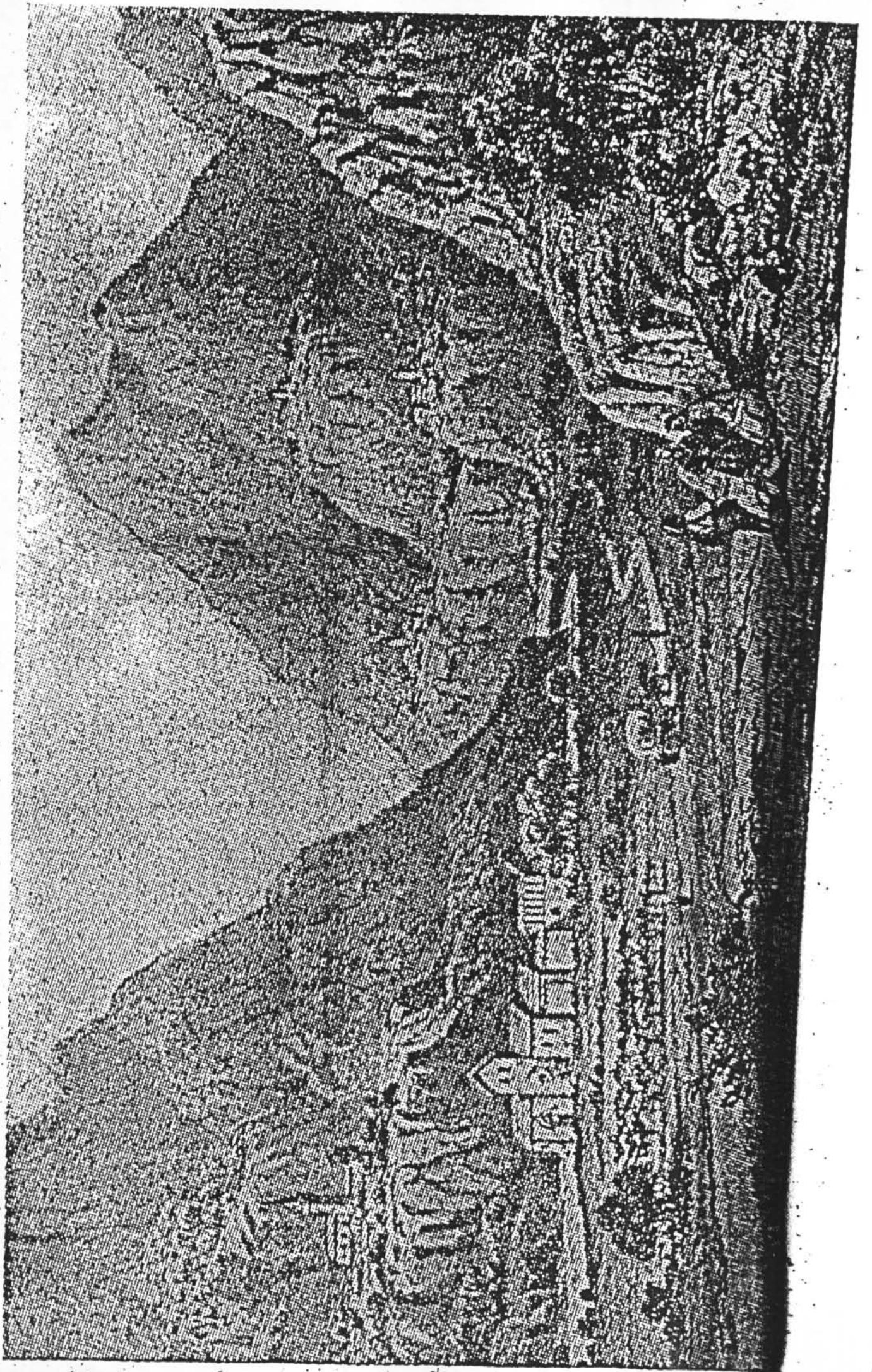
El Valle de Arán

sin título -

L'excavació:

En aquest apartat volem significar el que es pròpiament excavació, dins de la campanya d'actuació al jaciment. Des que ens vàrem proposar treballar en el jaciment vàrem veure les dificultats de delimitar el monestir, principalment per observar l'extensió de l'indret. Una vegada localitzats els primers grans murs que feien un ample de 1,10 metres els vàrem resseguir amb la màquina excavadora fins començar a endevinar la forma i les dimensions de l'edifici. Quan això es va complir es van fer diverses rases a tot lo llarg de les parcel·les confrontants a les restes. Aquestes es feren en direcció nord i orientació est-oest, aproximadament a 8 metres de distància dels murs més septentrionals, així com en direcció sud nord, i també per la banda est i amb la mateixa orientació fins prop de la carretera N-230.

El sector principalment afectat per les tasques d'urgència es situa a la banda nord de l'església, i comença a l'àrea afectada directament per la urbanització que tenia intenció d'iniciar a bastir exactament a 14 metres de distància del mur septentrional de l'ermita de Mijaran i finalitza a 35 metres exactes d'aquest. En total l'ample de l'edifici descobert a partir de la línia d'edificació es de 18 metres per 29 de llargada. Tot això es pot emmarcar en una extensió de terreny aproximada als 744 m².

En total varen aparèixer el mur septentrional del monestir de 26 metres de llargada que presentava una gran habitació adossada que tenia un total de 63 m² d'extensió, així mateix a la banda est teníem un mur perimetral que tancaria per aquest costat (9 metres de llargada) i que juntament amb una paret paral·lela formaria l'inici d'un corredor que oscil·laria entre els 2 i els 3 metres d'ample que possiblement vorejava un claustre o una gran habitació central; al costat oest i molt prop del riu Garona va sortir el mur que tancaria per aquesta banda el perímetre del gran edifici observant 14 metres de llargada i una amplada més impressionant que el resta de parets que oscil·lava entre els 1,10 i els 1,20 metres, concretament podem dir que aquest mesurava 1,60 metres d'amplada. Per aquest sector oest s'observaren arrencaments de murs que anaven en direcció est però que estaven molt malmesos i es veié també l'aparició d'un possible pilar de sustentació d'un arc. Tota la part central de l'indret era coberta per una gran quantitat d'aportacions fluvials i segurament ens emmascarava més estructures centrals.

Les característiques de les estructures gairebé són iguals a tot arreu. Els fonaments apareguts eren formats per pedres grosses i grans còdols de riu units per una argamassa de molt bona qualitat; la seva amplada oscil·lava entre els 1,10 i els 1,60 metres i la seva potència la podríem valorar entre els 0,10 i els 0,90 metres de fondària. Observant les cotes de les crestes dels fonaments i veien el nivell natural del terreny, podem dir que aquest edifici es trobaria a la mateixa alçada que l'actual església de Santa Maria de Mijaran. Aquesta, avui en dia encara observa aproximadament uns 70 centímetres de runa i escombraries en el seu interior i es lo que provoca l'efecte òptic d'estar a una cota més alta.

Es va quadricular el jaciment mitjançant la col·locació de fites i punts de referència. A partir d'aquí es va realitzar una delimitació de les estructures religioses, portant a terme la planimetria detallada a escala 1: 20 formada per la planta general. Seguidament es va fer tot l'indret a escala 1: 100. Conjuntament amb aquestes tasques s'ha efectuat un extens reportatge fotogràfic amb color i diapositiva, per tal de completar una exhaustiva documentació gràfica.

A l'hora de datar el monestir, es tingueren en compte les cites bibliogràfiques d'alguns autors que han tocat el tema d'una manera referencial, ja que no hi ha treballs d'archiu sobre

el tema fets amb profunditat; l'altre element que es va utilitzar i en aquest cas únic, ha estat la ceràmica, ja que no hem tenim de metàl·lics ni numismàtics.

A priori es podria valorar l'extensió del monestir, una vegada obert aquest gran espai, com d'aproximadament 1000 m² això sense comptar amb l'església que a grans trets la podríem valorar amb 500 m² més, o sigui que tot el conjunt ocuparia inicialment uns 1500 m².

Creiem que la major part de les construccions, i més concretament de les fonamentacions localitzades, són del segle XIV, basant-nos totalment en les fonts escrites i dades d'archiu localitzades per diversos autors, ja que no tenim cap element arqueològic per tal de confirmar-ho; després suposem que es transformaren i adaptaren a les noves necessitats encara que nosaltres ja no em trobat res de tot això a nivell d'excavació.

Quina alçària varen tenir aquests edificis ? En principi, hem de creure que en tots hi havia dos pisos, basant-nos en els testimonis gràfics localitzats de finals del segle XIX.

Aquest monestir pensem que desapareixeria a meitats del segle passat, ja que hem localitzat un gravat de l'època Napoleònica de la Val d'Aran en el qual encara es veu en peu. La seva desaparició creiem que estaria provocada per alguna gran inundació de la zona que l'hauria malmès molt, ja que els nivells d'inundació son impressionants i, la posterior utilització de la pedra del lloc per tal de bastir edificis civils a les poblacions properes.

Es evident que es tracta d'un centre religiós emmarcat en una zona clau, que podria ésser de vital importància per al coneixement d'aquesta comunitat única a la Val d'Aran i de la seva influència tan social, econòmica, religiosa i política sobre la població de tota la comarca.

El material arqueològic:

Tenim que constatar que a nivell arqueològic les troballes han estat molt pobres, ja que va sortir molt poc material ceràmic (bàsicament concentrat a la banda nord-est de l'excavació), molt fragmentat, rodat i tot ell fora de context arqueològic, ja que les diverses inundacions sofertes pel lloc han eliminat d'una forma total qualsevol rastre de estratigrafia i de nivells arqueològics. No tenim que oblidar que tan sols s'han trobat les fonamentacions del gran edifici ja que no ha quedat cap vestigi de paviments, sitges, nivells d'us o fragments de paraments de parets que en el seu dia hauria tingut l'edifici. Tan sols es pot destacar la troballa d'una pedra esculpida que possiblement hagué format part del claustre del monestir.

Cal dir que la ceràmica moderna és molt mal coneguda. Això suposa que no tenim taules de formes, per la qual cosa la mateixa nomenclatura usada pels diversos autors és prou confosa.

Farem una relació de la ceràmica trobada al Monestir de Santa Maria de Mijaran. Hi trobem representades les de tipus comú i les de prestigi.

Dins de les que denominem de tipus comú i trobem les següents variants:

- a) Ceràmiques comunes
- b) Ceràmiques de vernís melat interior
- c) Ceràmiques amb vernís verd (òxid de coure)
- d) Ceràmiques amb vernís blanquinós
- e) Ceràmiques amb engalba groga interior (esmalt amb barreja de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra)
- f) Ceràmiques de vernís groc (amb diferents variants) (òxid de ferro y groc de Nàpols)
 - 1. Amb vidrat groc interior
 - 2. Amb vidrat groc interior i acanalats
 - 3. Amb vidrat groc exterior i incisions decoratives
 - 4. Amb melat i groc exteriors

Tipus de prestigi (es tracta bàsicament de peces, plats i escudelles que pertanyen a vaixelles, i per això sabem que el seu ús normal era el de taula, per servir, menjar o beure-hi)

- a) Ceràmiques de colors verd i manganès (òxid de coure i òxid de manganès)
- b) Ceràmiques de reflexos metàl·lics (òxid de ferro)
- c) Ceràmiques blanques amb decoració blava (òxid de cobalt)

Ceràmiques amb coberta estannífera i decorada:

Una vegada s'ha tornejat la peça, se posa a assecar. Quan està ben seca s'efectua la primera cocció, denominada bescuitat¹⁷⁰.

Posteriorment es realitza l'esmaltat, compost per una mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra. Aquestes proporcions poden variar segons el lloc o l'època de fabricació, donant-li a la peça un to més blanc o més rosat.

Sobre l'esmalt se pinta la decoració, utilitzant-se un òxid diferent segons el color que es vulgui obtenir. Una vegada posats s'efectua la segona cocció, que es la que donarà el vitrificat.

Ceràmiques comunes:

El conjunt d'utensilis ceràmics se composava, d'altres peces per molt diversos usos, des de cuina, magatzematge, mesura.

La majoria d'aquestes per la seva utilització com contenidors de líquids solen anar vidrades. Així tenim per exemple que les olles, marmites i cassoles sempre estan vitrificades interiorment¹⁷¹. També ho estan les olieres, gerres pel vi, i en general la vaixel·la de taula. En quan als càntirs, gerres per al transport d'aigua, o per al seu consum, no solen estar-ho.

- Cuina:

La ceràmica de cuina es pot dir que està composta per aquelles peces que van directament al foc, com son les olles, cassoles; i aquelles altres que serveixen per ajudar-se en la preparació d'aliments, o bé per contenir alguns d'ells, com poden ser les gerres, plates, etc.

Algunes d'aquestes peces se poden considerar de magatzematge i altres s'utilitzarien també a la taula.

- Magatzematge:

Serien per lo general peces grans, com tenalles, càntirs, que servien per contenir principalment oli, vi o aigua, conserves, adobs o salaons.

- Ceràmica de taula:

Existia una vaixel·la de taula composta per plats, escudelles, que s'utilitzarien per consumir directament els aliments, i altres que s'usarien per servir-los a la taula, com safates i fons.

La gerra es un altra de les peces utilitzades.

Podem parlar d'una pobresa formal, ja que la majoria de les peces s'han trobat trencades i en mal estat de conservació. De manera que, no n'hi ha cap de ben completa i a les més senceres els falten trossos importants, i, les menys senceres, són fragments a vegades tan minúsculs i petits que és difícil o gairebé impossible de fer-te idea de la grandària de la peça i del seu tema decoratiu complet.

¹⁷⁰ LAZARO ANDRES, Purificación. La ceràmica catalana de època moderna. Barcelona: Societat Catalana d'Arqueologia, Centre de documentació, 1987. (Dossier V). Pàg. 2

¹⁷¹ LAZARO ANDRES, Purificación. 1987, Pàg. 25

INVENTARI DEL MATERIAL

JACIMENT	MUNICIPI	ANY	TOTAL FRAGMENTS
Monastir de Mijaran	Vielha-Mijaran	1993	189

TIPUS CERÀMIC	TOTAL FRAGMENTS	INFORM.	VORES	FONS	NANS.	DECOR.	DIVER.	NOMBRE D'INDIVIDUS
Ceràmiques comunes	24	15	4	2	2	1		4
Ceràmica vidriada groga pel interior	23	15	2	6				5
Ceràmica vidriada groga interior amb melat	29	20	7	2				7
Ceràmica de vernís melat interior	36	24	8	4				8
Ceràmica vidriada groga amb incisions decoratives	5	1	1	3				3
Ceràmica comuna amb engalba groga interior	4		4					1
Ceràmica amb vernís blanc	1		1					1
Ceràmica amb vidriat exterior melat i grog	3	1	1		1			2
Ceràmiques de colors verd i manganès	49	14	25	8			2 orelletes	20
Ceràmica de reflexos metàl·lics	2			1		1		2
Ceràmica blanca amb decoració blava	10	4	5				1 orelleta	5
Ceràmica decorada de color manganès	3	2		1				2
TOTALS	189	96	58	27	3	2	3	60

Ceràmica de colors verd i manganès:

Es la ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra) decorada amb motius en negre d'òxid de manganès i verd d'òxid de coure. El tint recobreix només les superfícies adornades; molt fluid, estès en capes molt fines. Els trets concorrent essencialment en diverses produccions sortides de tallers del centre i nord de Itàlia, del midi francès i de la vessant oriental peninsular.

Modelades a torn ràpid, les peces reben una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de 4 a 8 mm de gruix, de bon tacte, amb una tenyida vidrada tan sols a la part còncava. El verd es utilitzat per dibuixar, no sols per omplir els espais marcats pel manganès, com succeïa en les produccions de Paterna. Totes les peces tenen només envernissada la porció de l'anvers, el revers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual varia entre un beige i un taronja.

Les peces que pertanyen a aquesta manufactura representen un grup important del jaciment.

La majoria dels trossos són vores de plat encara que també en tenim d'escudella i fons decorats.

- Escudelles:

Atuells amples i semiesfèrics que tenen unes dimensions mitges al diàmetre de la base entre els 4'6 i 7'2 cm., al diàmetre de la vora de 12 cm, d'una altura de 4'6 cm i un gruix a les parets que oscil·la entre els 4 i els 8 mm.

- Plats:

Vaixella de taula de forma diversa que te un diàmetre a la vora que oscil·la entre els 14 i els 23'2 cm. La seva altura estaria entre els 3'2 i els 5'8 cm., tenint una carena interna marcada, en la part d'unió del ala i el fons, que sol ser pla i que oscil·la entre els 5 i els 8 cm. de diàmetre. El gruix de les parets va dels 3 als 8 mm.

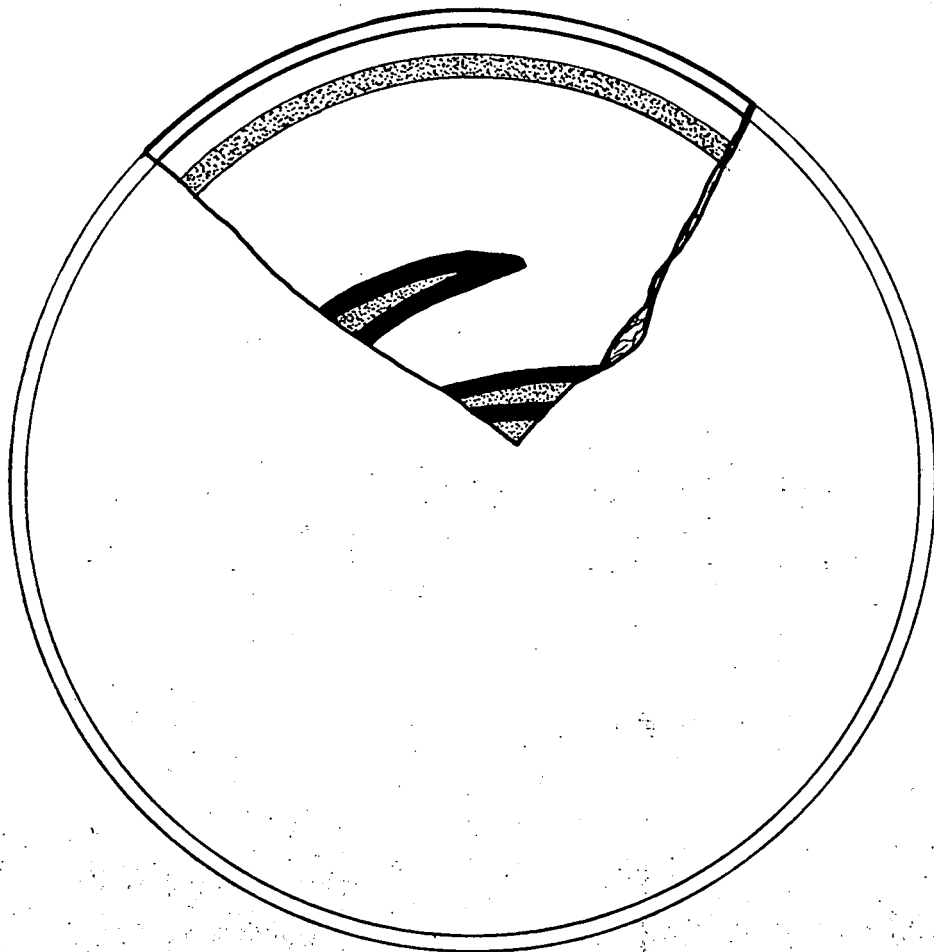
MIJ-1:

Altura:	4'6 cm
Diàmetre de la base:	6'4 cm.
Diàmetre màxim del costat:	12'2 cm.
Diàmetre de la vora:	12 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

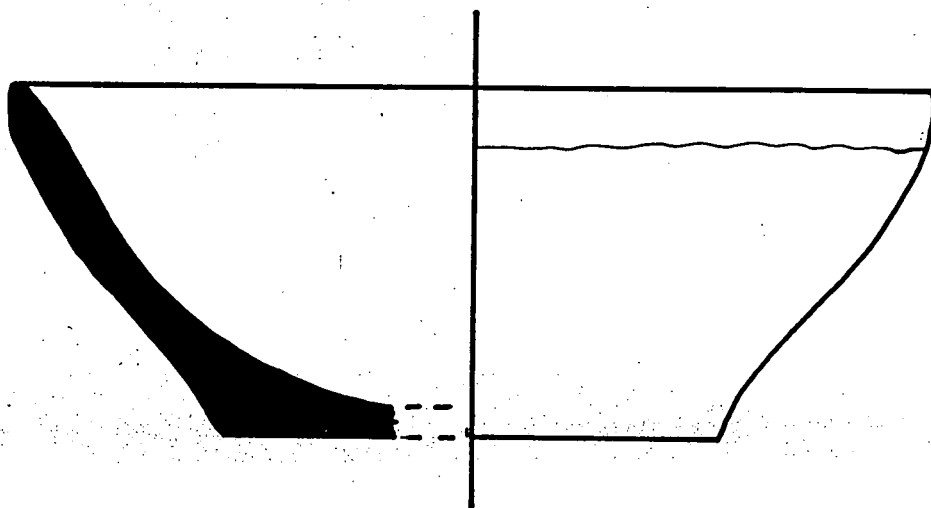
La més ben conservada, es una peça que ens dona el perfil sencer.

La decoració de l'anvers està organitzada segons un eix de simetria vertical i amb la direcció i el sentit donat per la seva mateixa temàtica: dents de serra en la base, amb les línies exteriors en manganès i el farcit interior en verd. Estan emmarcades per una orla circular formada per una línia de color verd a 4 mm. de la vora.

La decoració al revers està formada per engalba blanca en una franja d'aproximadament 7 mm. d'ample per la part de la vora externa.

MIJ - 1

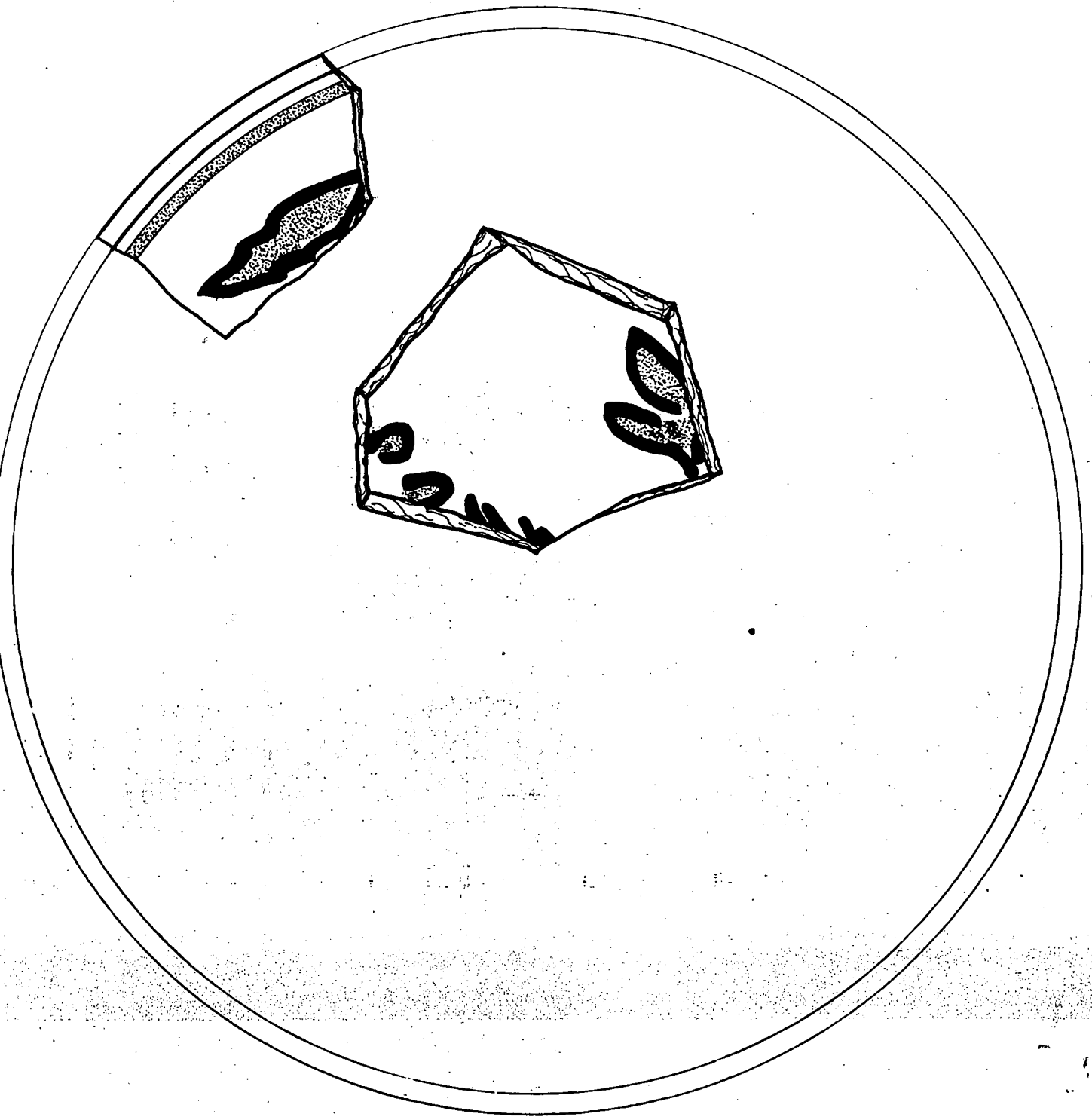
MIJ-2:

Altura:	5'8 cm
Diàmetre de la base:	5'8 cm.
Diàmetre màxim del costat:	19'2 cm.
Diàmetre de la vora:	18'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 5 mm.
Color de la pasta:	Taronja

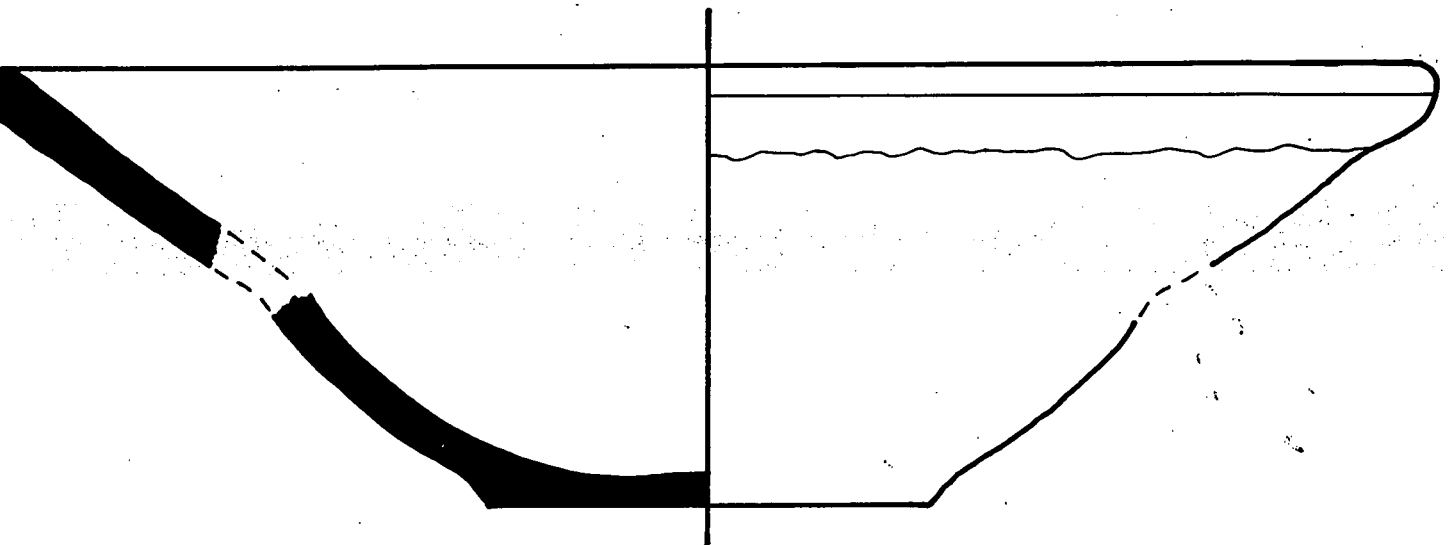
Es va trobar en dos fragments. Es una peça que ens dona el perfil sencer.

La decoració de l'anvers només la podem apreciar parcialment, sense tenir-ne una idea de conjunt. Sembla que es tracti de fulles, dibuixades en llur part externa amb manganès i reomplertes amb verd. El plat anava encerclat, just a 3 mm de la vora, per una línia pintada de verd de 9 cm. de diàmetre.

La decoració al revers està formada per engalba blanca en una franja d'aproximadament 1'2 cm. d'ample per la part de la vora externa.

MIJ-2

MIJ-3:

Diàmetre de la base:	6'5 cm.
Gruix de la paret:	4 mm.
Color de la pasta:	Taronja

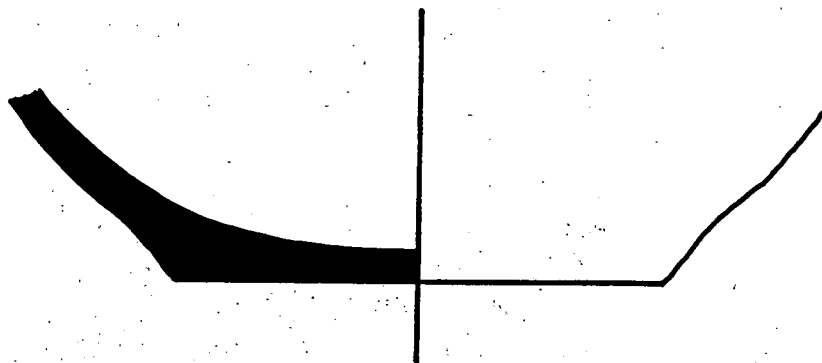
La decoració de l'anvers es tracte d'un peix, dibuixat en manganès. Està emmarcat per una línia circular de color verd de 4 cm. de diàmetre.

La decoració al revers està formada per engalba blanca.

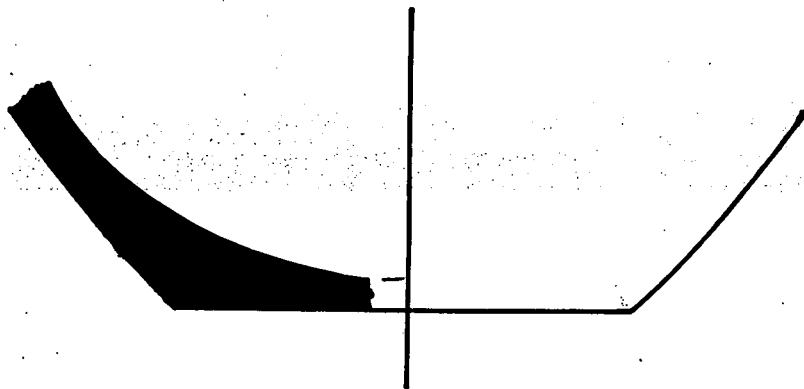
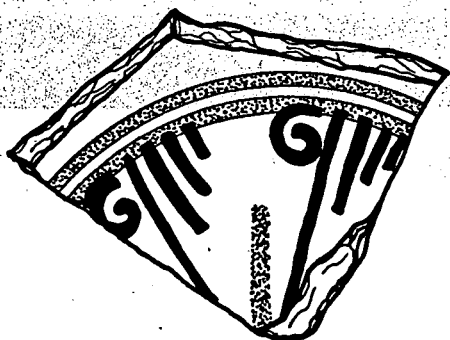
MIJ-4:

Diàmetre de la base:	6 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 5 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Molt petit (mica)

La decoració de l'anvers està organitzada segons un eix de simetria vertical: una sèrie de quatre línies i un altra tancada amb forma de G, dibuixades en manganès. Va encerclat per dos línies circulars pintades de color verd de 4 cm. de diàmetre.

MIJ-3

MIJ-4

MIJ-5:

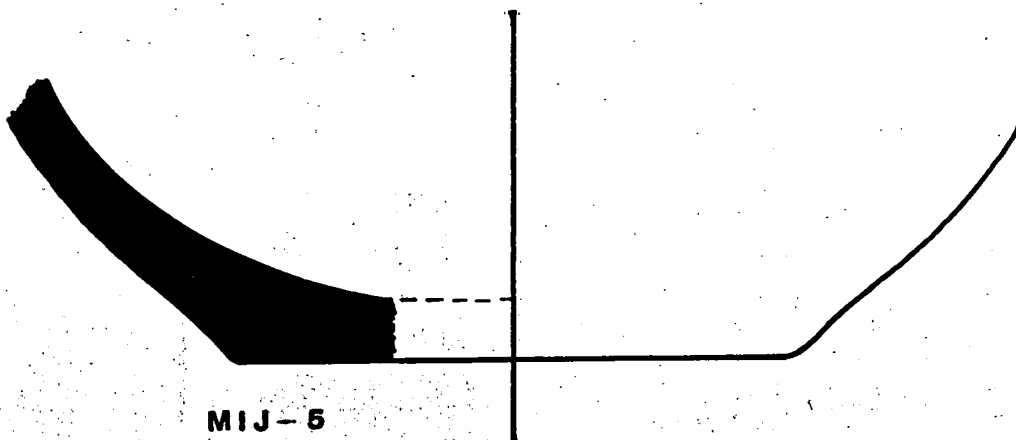
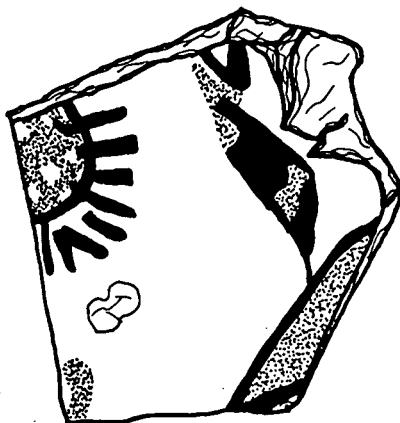
Diàmetre de la base:	7'2 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 8 mm.
Color de la pasta:	Beige

La decoració de l'anvers està organitzada segons uns motius geomètrics amb verd i manganès.

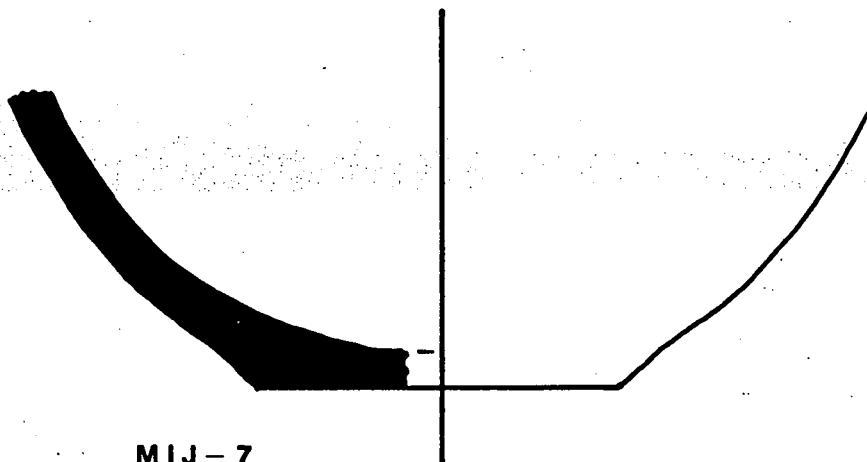
MIJ-7:

Diàmetre de la base:	4'8 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Desgreixant:	Molt petit (mica)
Color de la pasta:	Taronja

La decoració de l'anvers està organitzada segons un eix de simetria vertical i amb la direcció i el sentit donat per la seva mateixa temàtica: elements vegetals amb les línies exteriors en manganès i la interior en verd. Estan emmarcats per una orla circular formada per una línia de color verd de 4 cm. de diàmetre i 5 mm de gruix.

MIJ-5

MIJ-7

MIJ-6:

Diàmetre de la base:	5 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 6 mm.
Color de la pasta:	Taronja

La decoració de l'anvers està organitzada per restes de motius vegetals en verd i manganès.

La decoració al revers està formada per engalba blanca en una franja d'aproximadament 5 mm. d'ample per la zona de inflexió de la vora del plat.

MIJ-23:

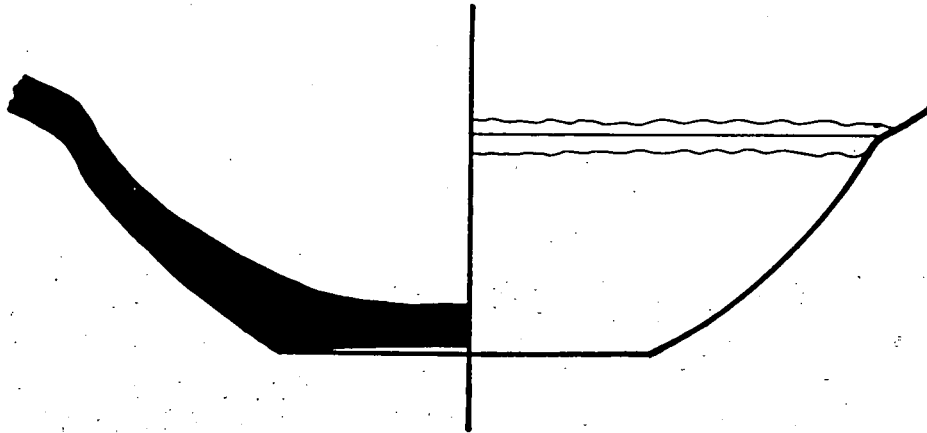
Diàmetre màxim del costat:	14'4 cm.
Diàmetre de la vora:	14'4 cm.
Gruix de la paret:	4 mm.
Color de la pasta:	Beige

De la decoració de l'anvers sols queda la base blanca on s'aplica el vernís en verd i manganès.

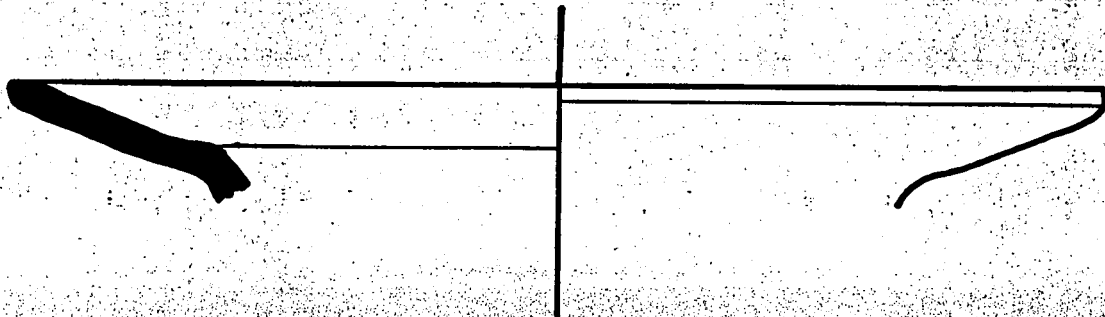
MIJ-35:

Gruix de la paret:	Entre 4 i 6 mm.
Color de la pasta:	Taronja

A l'anvers i a la vora hi ha restes d'una sanefa entre línies de verd, de les quals tan sols es conserven dues a la part inferior de 1 mm. d'amplada d'un tema que possiblement es repeteix: una sèrie de formes verticals en manganès i farcides amb línies horitzontals en verd.

MIJ - 6

MIJ - 23

MIJ - 35

MIJ-9:

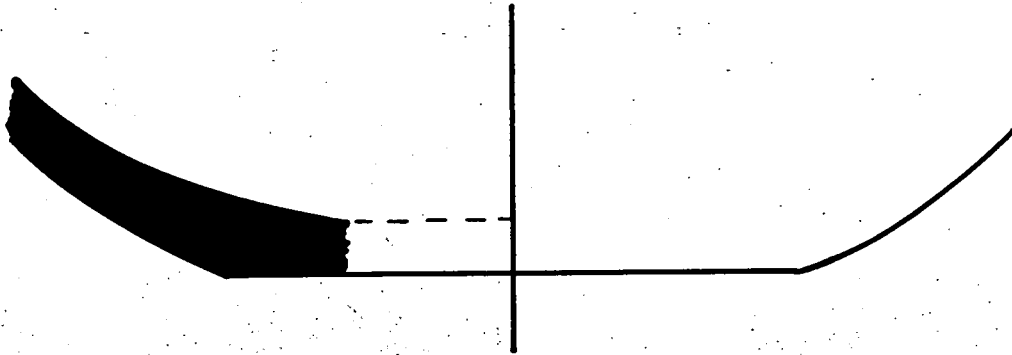
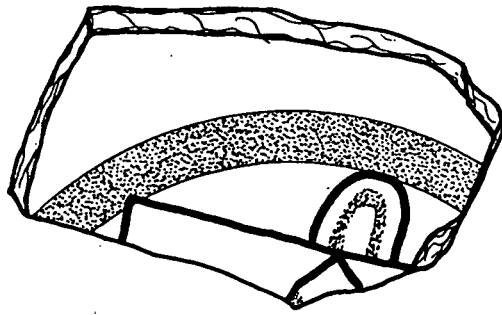
Diàmetre de la base:	7'6 cm.
Gruix de la paret:	Entre 6 i 7 mm.
Desgreixant:	Molt petit (mica)
Color de la pasta:	Taronja

La decoració de l'anvers es tracte d'un dibuix geomètric central, fet en verd i manganès. Va encerclat per una línia circular de color verd de 4'5 cm. de diàmetre i 6 mm de gruix.

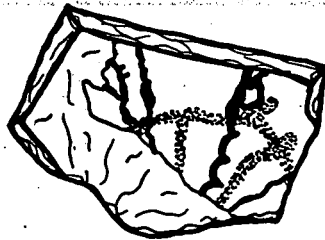
MIJ-10:

Diàmetre de la base:	4'6 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 6 mm.
Color de la pasta:	Taronja per l'exterior i marró per la interior

La decoració de l'anvers està organitzada segons un eix de simetria vertical: podria correspondre a una part d'un tema figuratiu o ornamental possiblement amb formes vegetals, fet amb verd i manganès.

MIJ-9

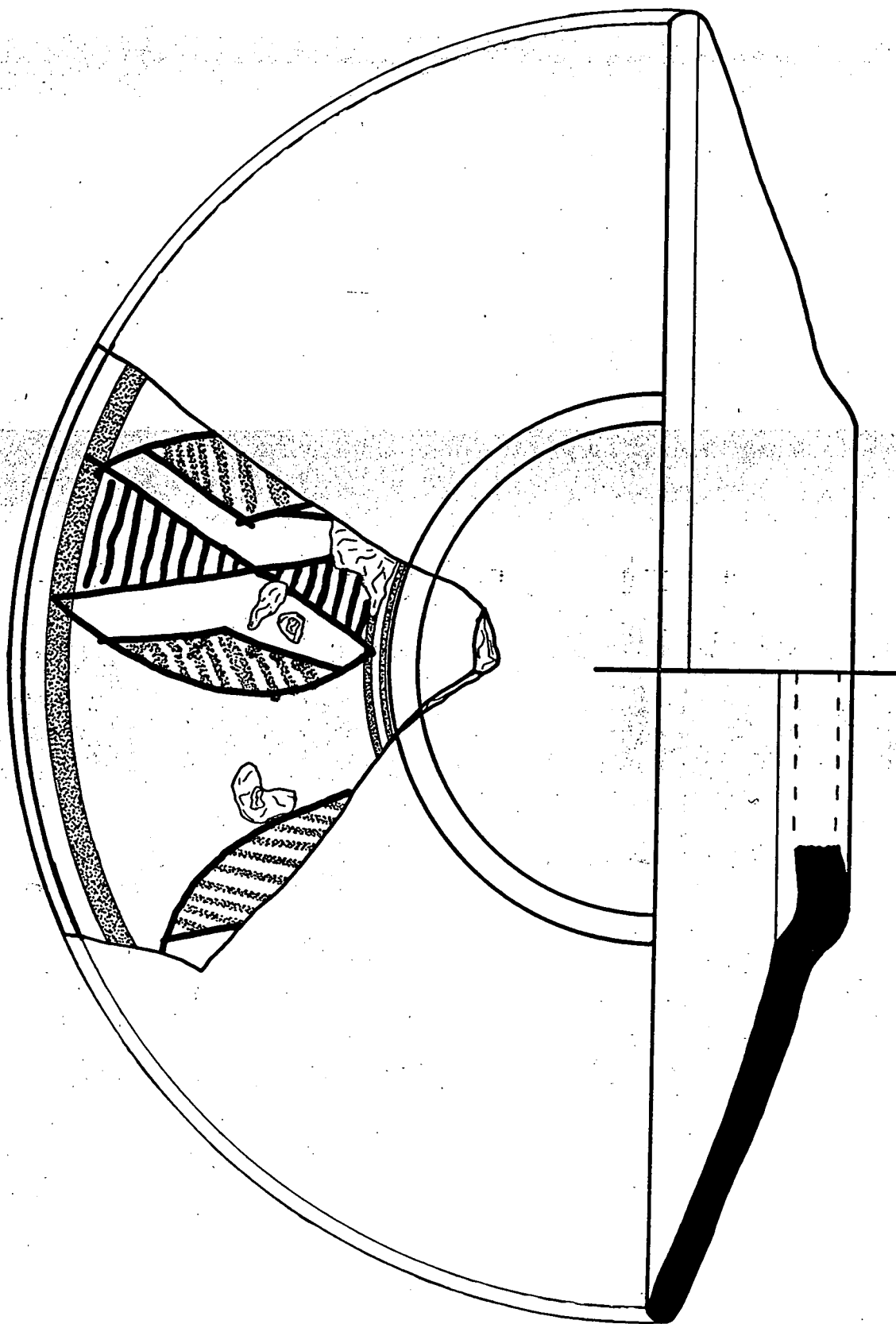
MIJ-10

MIJ-11:

Altura:	3'2 cm
Diàmetre de la base:	8 cm.
Diàmetre màxim del costat:	21'5 cm.
Diàmetre de la vora:	21'2 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Es una peça que ens dona el perfil sencer.

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, una a la part superior de 5 mm. d'amplada i 10 cm. de diàmetre i dues a la inferior de 1 mm. d'ample cadascuna i 4'5 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: triangles contraposats amb ratllat intern fets totalment amb manganès, emmarcats per uns motius geomètrics farcits amb línies fetes amb verd.

MIJ-11

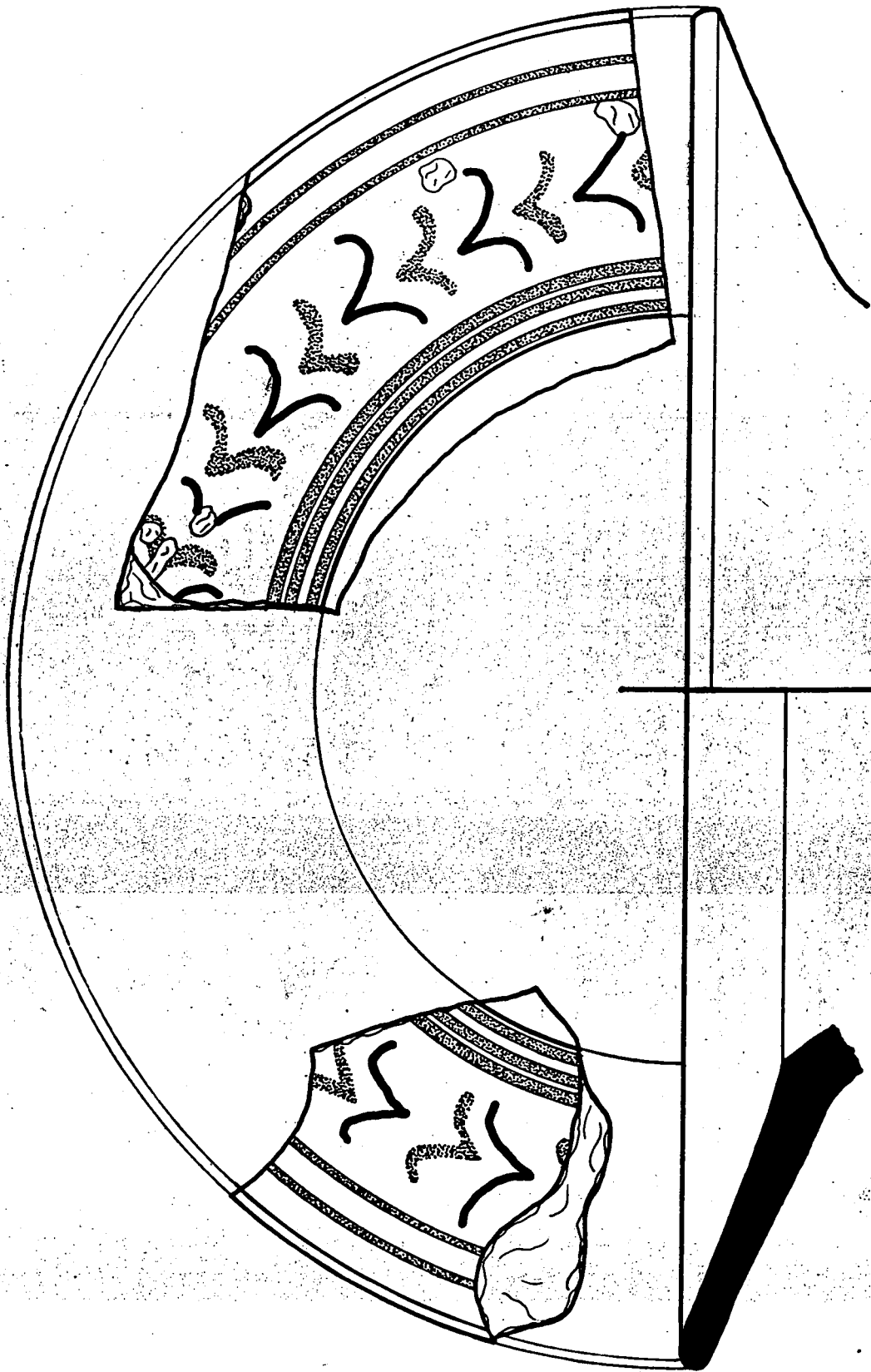
6tb

MIJ-12:

Diàmetre màxim del costat:	21'6 cm.
Diàmetre de la vora:	21'2 cm.
Gruix de la paret:	Entre 6 i 8 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Es va trobar en dos fragments.

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, dues a la part superior de 1 mm. d'amplada i 9'5 cm. de diàmetre i tres a la inferior de 2 mm. d'ample cadascuna i 6'5 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: decoració alterna de traç vertical en verd i manganès.

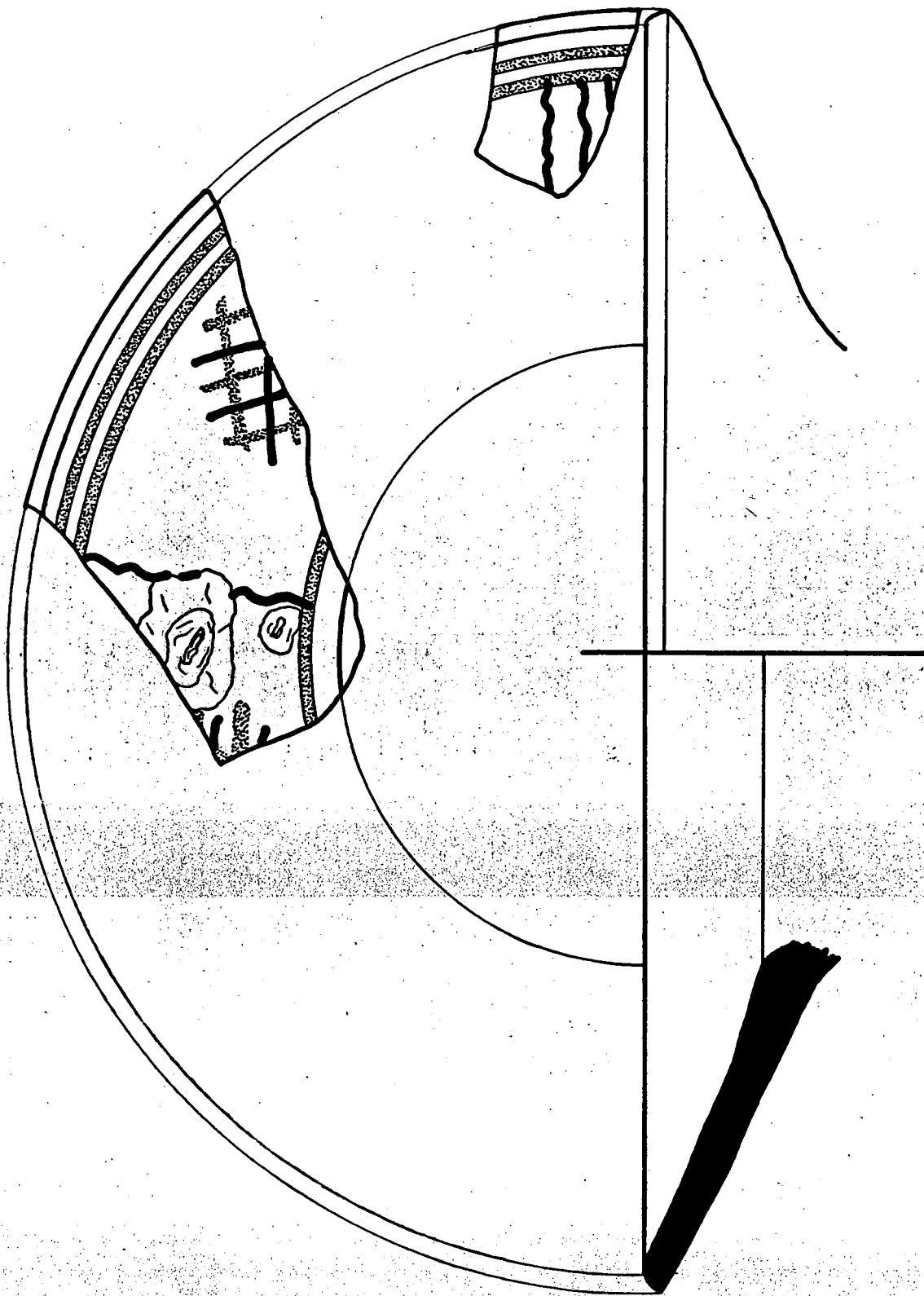
MIJ-12

MIJ-13,29:

Diàmetre màxim del costat:	20'6 cm.
Diàmetre de la vora:	20 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Es va trobar en dos fragments.

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, dues a la part superior de 2 mm. d'amplada i 9'5 cm. de diàmetre i una a la inferior de 2 mm. d'ample i 5'5 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: decoració geomètrica en verd i manganès.

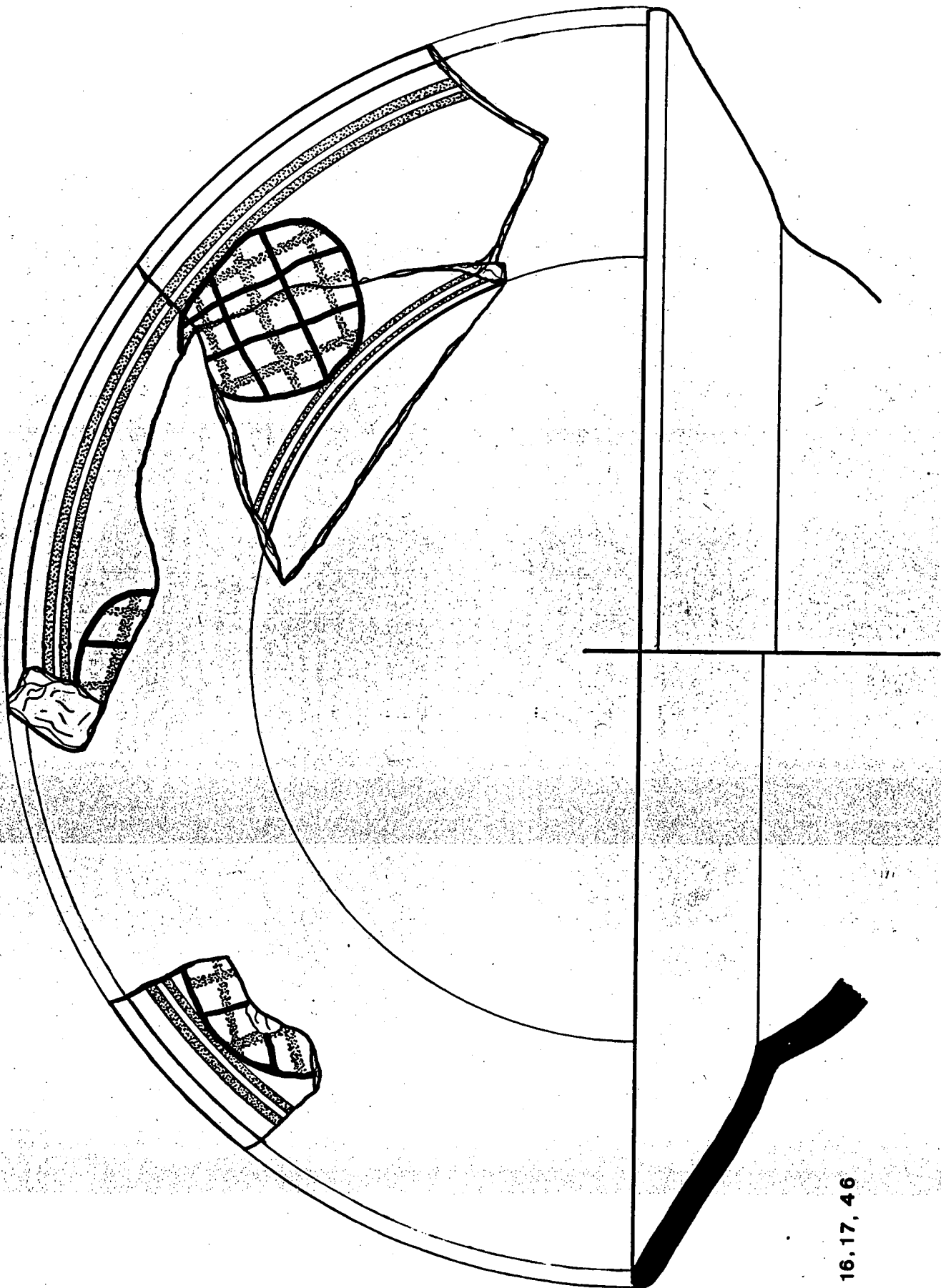
MIJ-13, 29

MIJ-16,17,46:

Diàmetre màxim del costat:	23'4 cm.
Diàmetre de la vora:	23'2 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 6 mm.
Color de la pasta:	Marró rogenc

Es va trobar en tres fragments.

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, dues a la part superior de 2 mm. d'amplada i 10'5 cm. de diàmetre i dues a la inferior de 1 mm. d'ample i 7'5 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: cercles fets amb manganès i farcits per un quadriculat altern de verd i manganès.

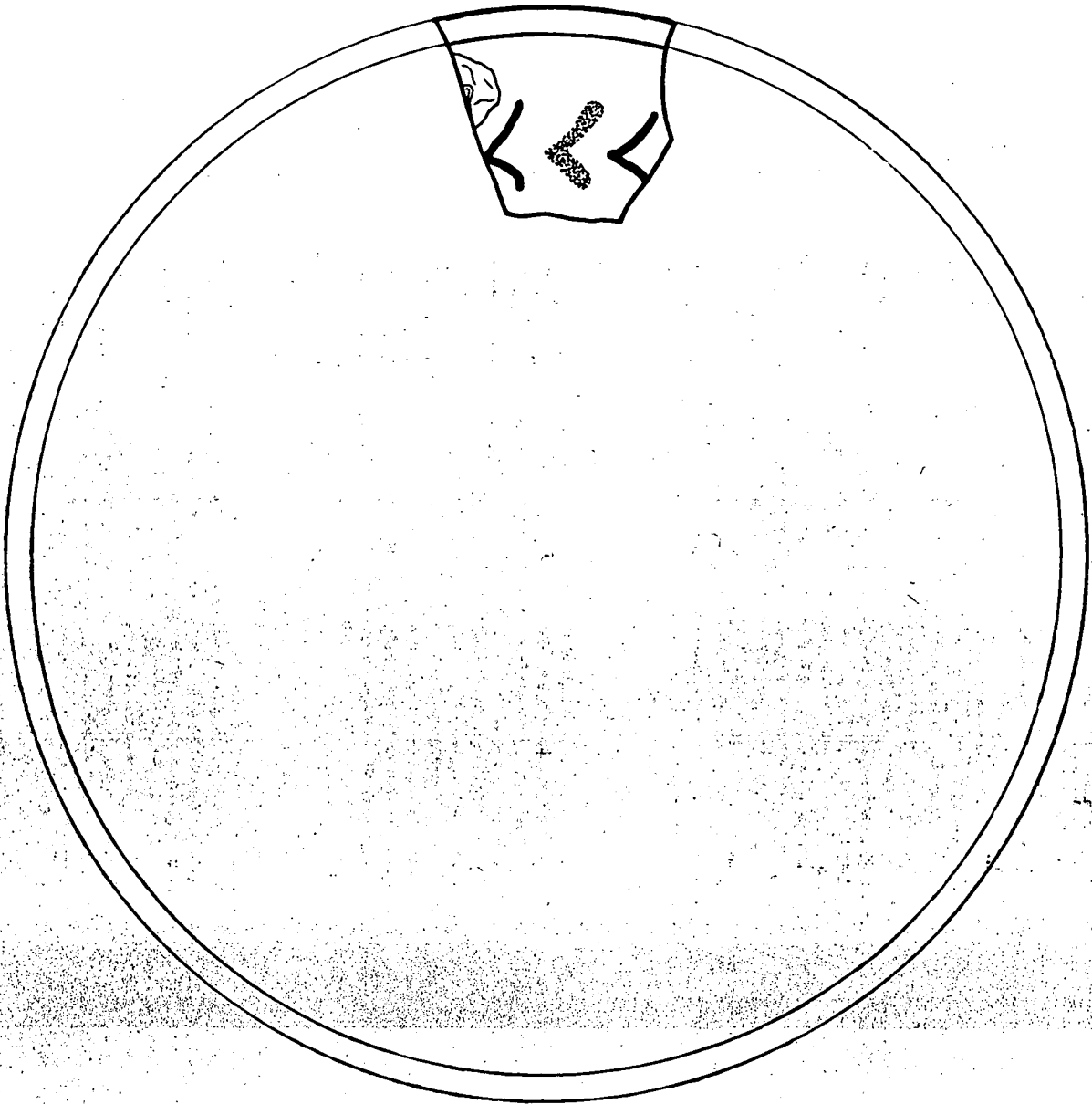

MIJ - 16.17.46

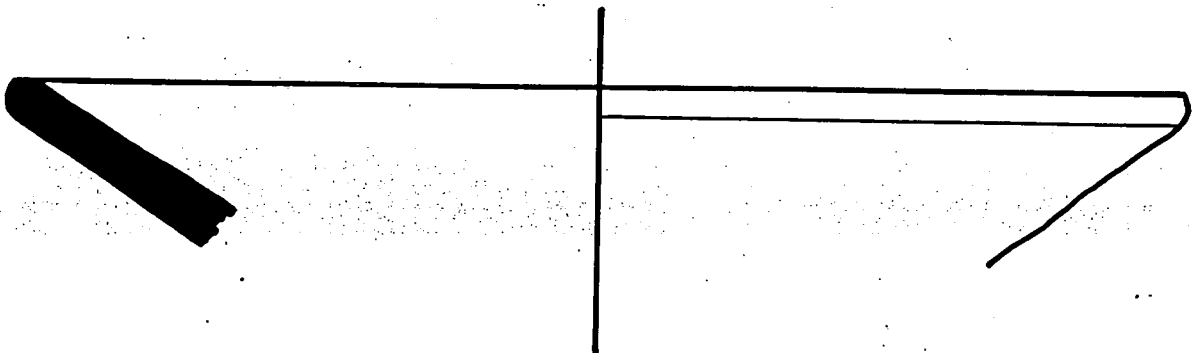
MIJ-18:

Diàmetre màxim del costat:	15'6 cm.
Diàmetre de la vora:	14'8 cm.
Gruix de la paret:	6 mm.
Color de la pasta:	Beige

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa d'un tema que es repeteix: petits traços semi verticals alternats de verd i manganès.

MIJ-18

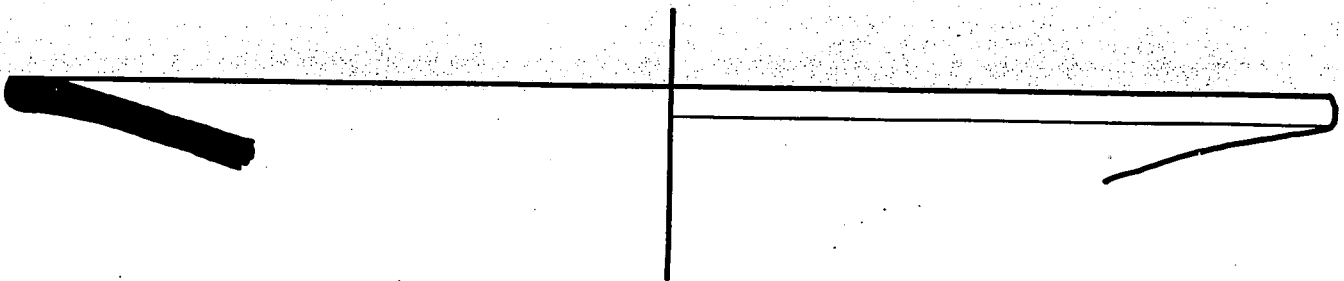
MIJ-28:

Diàmetre màxim del costat:	17'6 cm.
Diàmetre de la vora:	17'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 3 i 5 mm.
Color de la pasta:	Taronja

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, dues a la part superior de 2 mm. d'amplada i 8 cm. de diàmetre i tres a la inferior de 2 mm. d'ample i 6 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: una sèrie de traços semiverticals en manganès.

MIJ-28

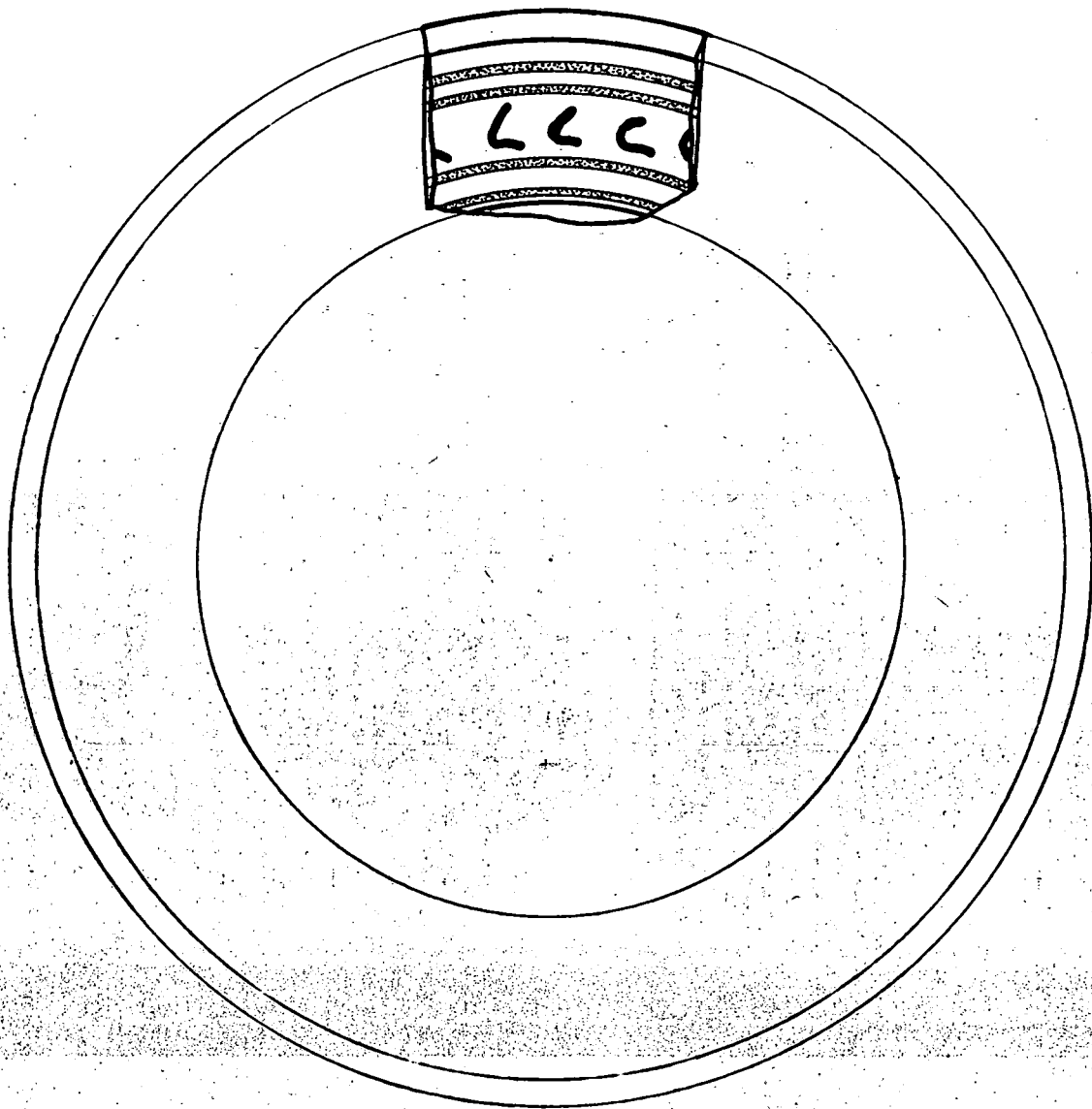

66b

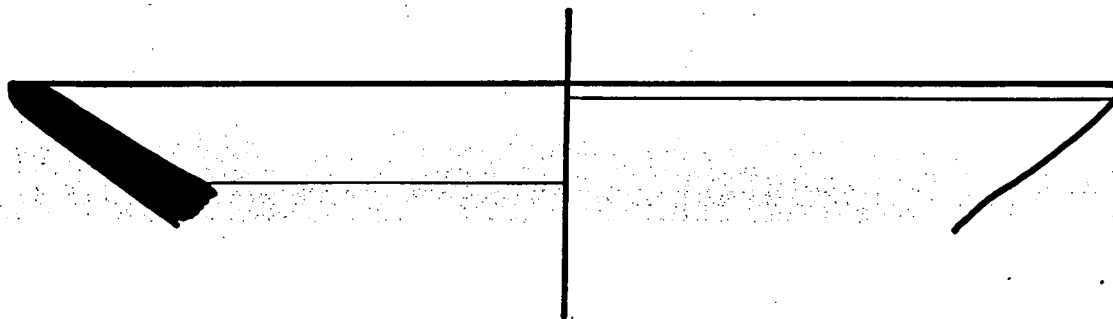
MIJ-32:

Diàmetre màxim del costat:	14'6 cm.
Diàmetre de la vora:	14 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 6 mm.
Color de la pasta:	Taronja

A l'anvers i a la vora hi ha una sanefa entre línies de verd, dues a la part superior de 1 mm. d'amplada i 8'5 cm. de diàmetre i dues a la inferior de 1 mm. d'ample i 5 cm. de diàmetre, d'un tema que es repeteix: una sèrie de traços semiverticals en manganès.

MIJ-32

Ceràmica decorada de color manganès:

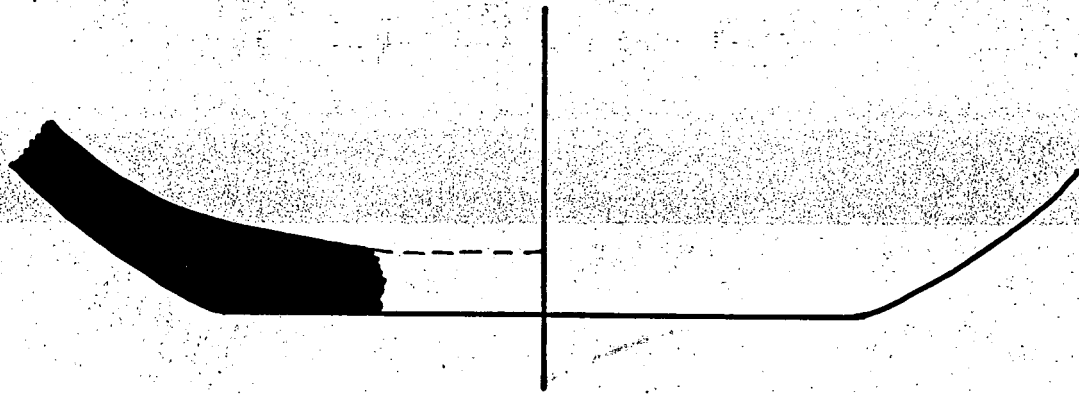
Es la ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra) decorada amb motius en negre d'òxid de manganès. El tint recobreix només les superfícies adornades; molt fluid, estès en capes molt fines.

Modelada a torn ràpid, la peça rep una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de 8 mm de gruix, de bon tacte, amb una tenyida vidrada tan sols a la part cònca. La peça te només envernissada la porció de l'anvers, el revers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual varia entre un beige i un taronja.

MIJ-8:

Diàmetre de la base:	8'6 cm.
Gruix de la paret:	Entre 7 i 8 mm.
Color de la pasta:	Taronja a beige

La decoració de l'anvers només la podem apreciar parcialment, sense tenir-ne una idea de conjunt, estan organitzada per uns símbols vegetals en manganès, al voltant d'un cercle central d'una tonalitat mes suau.

MIJ-8

Ceràmica vidrada groga interior amb melat:

- Vols:

Atuells semiesfèrics que tenen unes dimensions mitges al diàmetre de la base entre els 5 i 10 cm. i un gruix a les parets que oscil·la entre els 4 i els 5 mm.

- Plats:

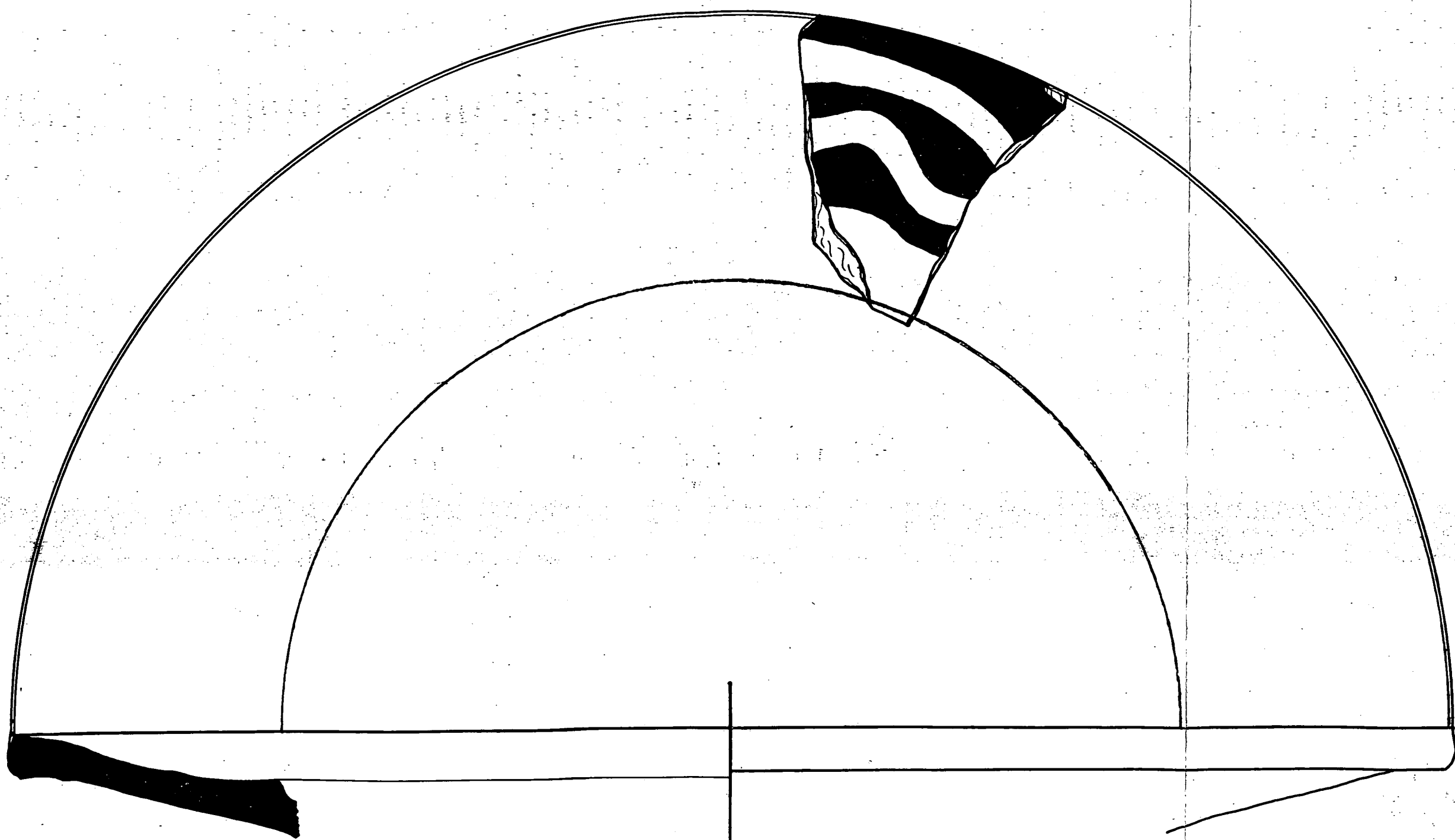
Vaixella de taula de forma diversa que té un diàmetre a la vora que oscil·la entre els 14'4 i els 32 cm. El gruix de les parets va dels 4 als 9 mm.

MIJ-47:

Diàmetre màxim del costat:	32'2 cm.
Diàmetre de la vora:	32 cm.
Gruix de la paret:	Entre 7 i 9 mm.
Color de la pasta:	Beige
Desgreixant:	Petit (quars)

Plat de grans dimensions.

La decoració de l'anvers està organitzada en bandes en forma sinuosa, vidrades grogues per sobre del melat.

MIJ - 47

71b

MIJ-48:

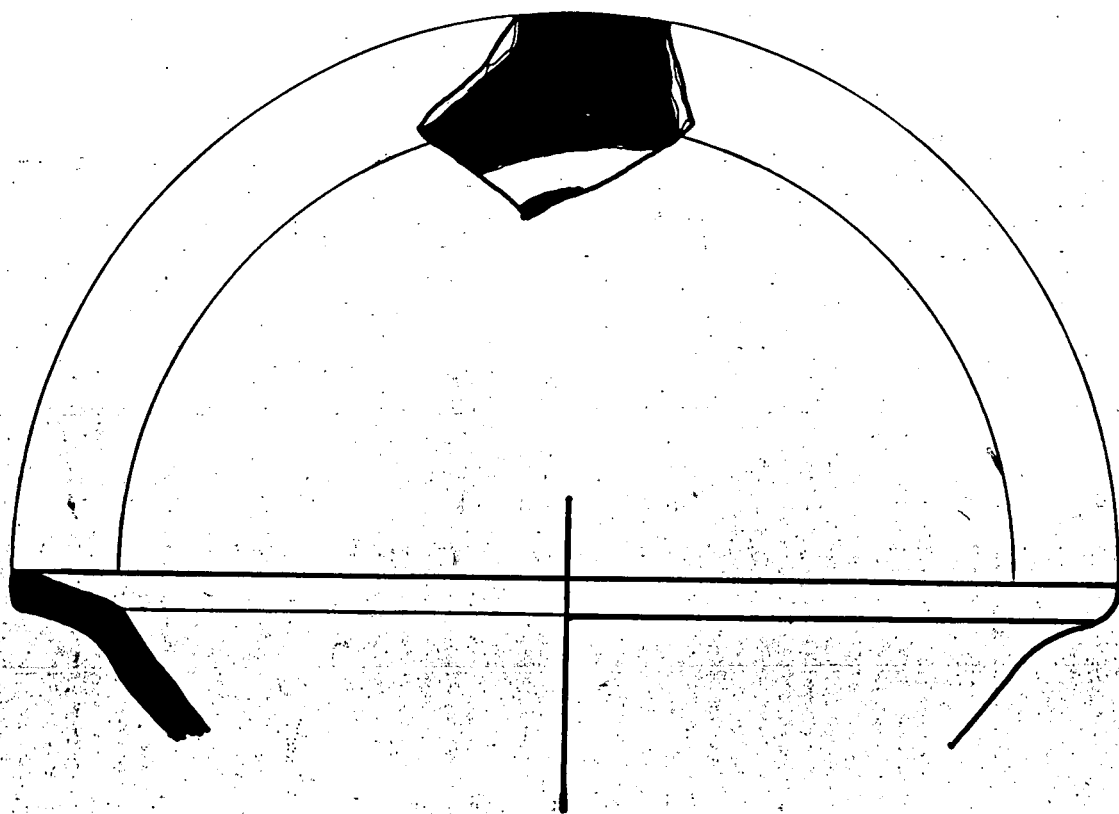
Diàmetre màxim del costat:	14'4 cm.
Diàmetre de la vora:	14'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 5 mm.
Color de la pasta:	Taronja

La decoració de l'anvers es formada per vernís groc sobre del melat.

MIJ-49:

Diàmetre màxim del costat:	24'8 cm.
Diàmetre de la vora: °	22'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 6 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

La decoració de l'anvers està formada per una banda exterior de vernís groc sobre del melat i una mica més baix un altra fen esses.

MIJ-48

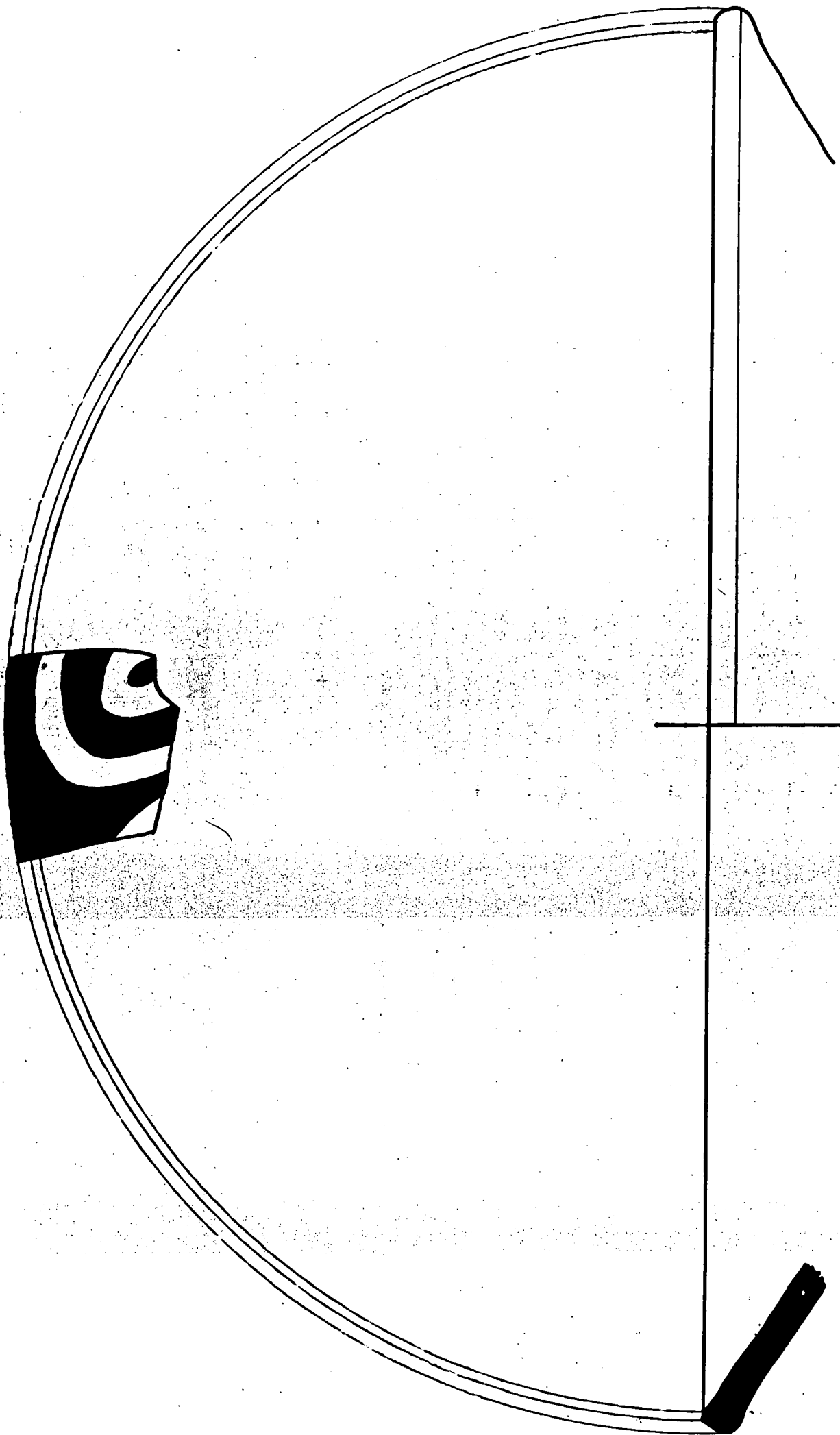
MIJ-49

MIJ-52:

Diàmetre màxim del costat:	27'2 cm.
Diàmetre de la vora:	26'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Aquest fragment pertany a un plat.

La decoració de l'anvers està organitzada en unes el·lipses de color groc sobre del melat.

MIJ-52

736

MIJ-54:

Diàmetre de la base:	10 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 5 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Gran (quars)

Fragment d'un vol.

La decoració de l'anvers està organitzada segons unes formes elipsoidals de vernís groc sobre el melat.

MIJ-55:

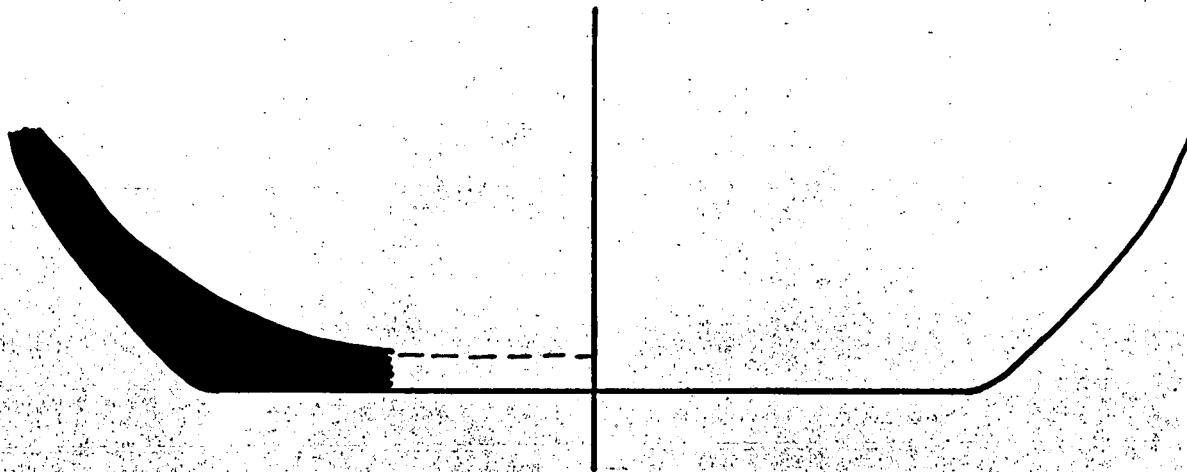
Diàmetre de la base:	5 cm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'un petit vol.

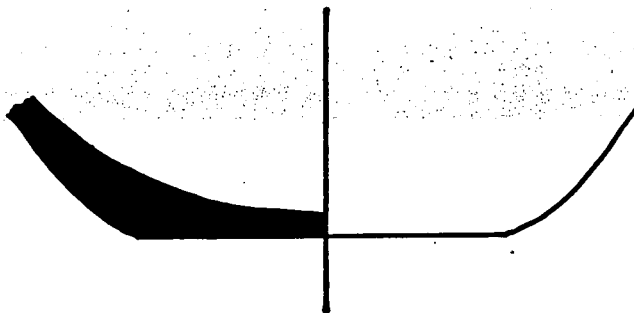
La decoració de l'anvers està organitzada segons unes formes elipsoidals de vernís groc sobre el melat.

MIJ-54

MIJ-55

Ceràmica de vernís melat interior:

Modelades a torn ràpid; totes les peces tenen només envernissada la porció de l'anvers (a l'òxid de ferro se li barrejava quelcom d'argila), el revers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual varia entre un beige i un taronja.

MIJ-75:

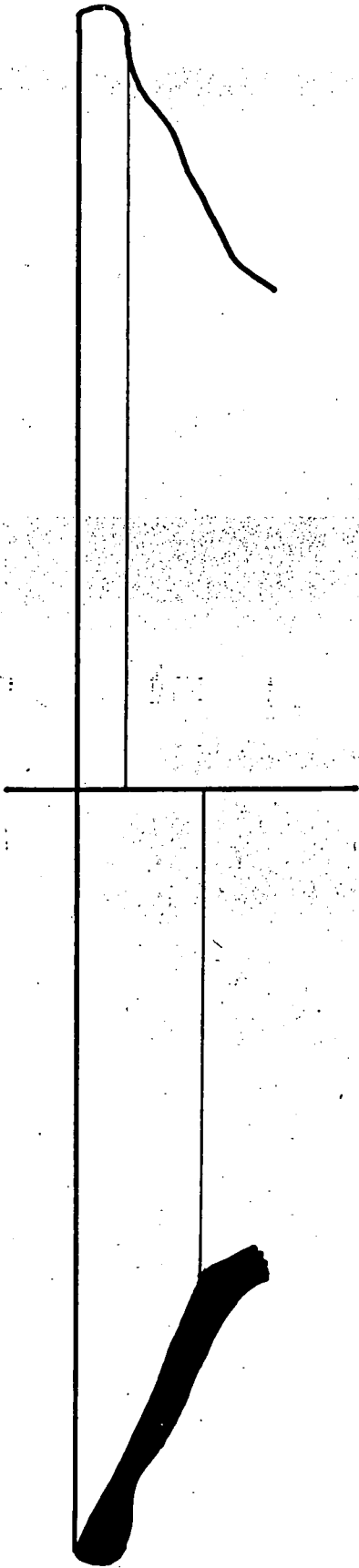
Diàmetre màxim del costat:	22'2 cm.
Diàmetre de la vora:	22 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Color de la pasta:	Beige
Desgreixant:	Força petit

Es un plat i tenim una carena interna marcada, en la part d'unió del ala i el fons.

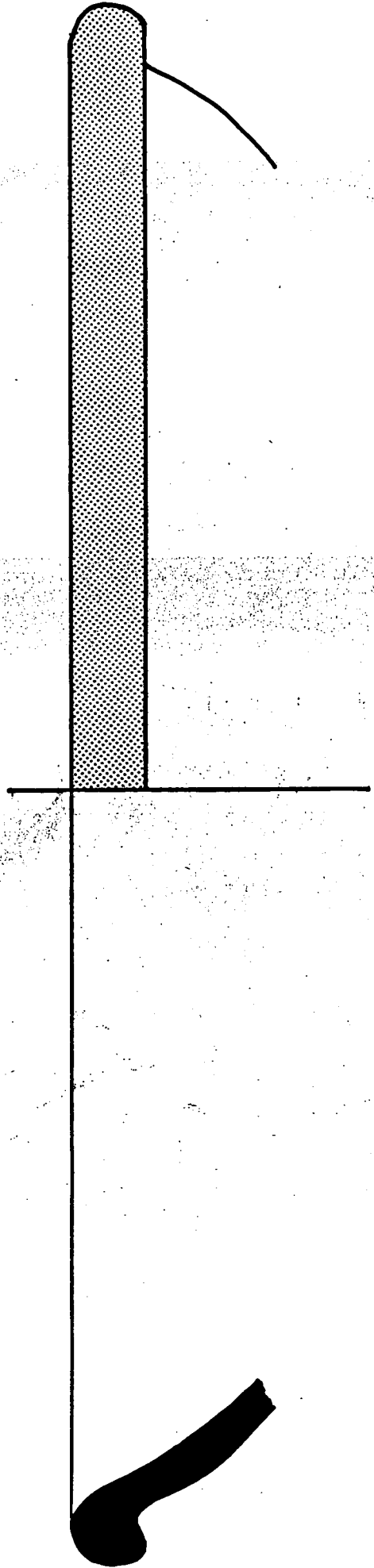
MIJ-77:

Diàmetre màxim del costat:	25'6 cm.
Diàmetre de la vora:	24 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Força petit

Apart d'ésser melada pel interior, també en posseeix per la vora en la seva part exterior.

MIJ-75

MIJ-77

MIJ-76:

Diàmetre màxim del costat:	14'4 cm.
Diàmetre de la vora:	14 cm.
Gruix de la paret:	3 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'olla

MIJ-78:

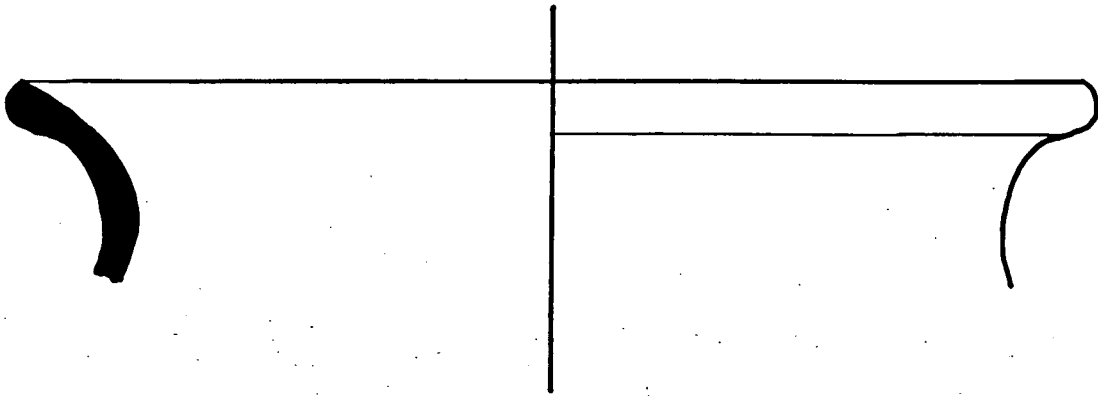
Diàmetre màxim del costat:	14'3 cm.
Diàmetre de la vora:	14 cm.
Gruix de la paret:	4 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Força petit

Aquest plat es melat pel interior i per l'exterior.

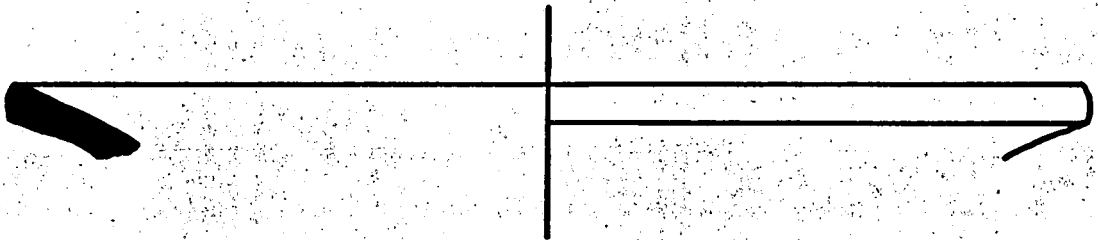
MIJ-79:

Diàmetre màxim del costat:	15'2 cm.
Diàmetre de la vora:	15 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	De tamany mig

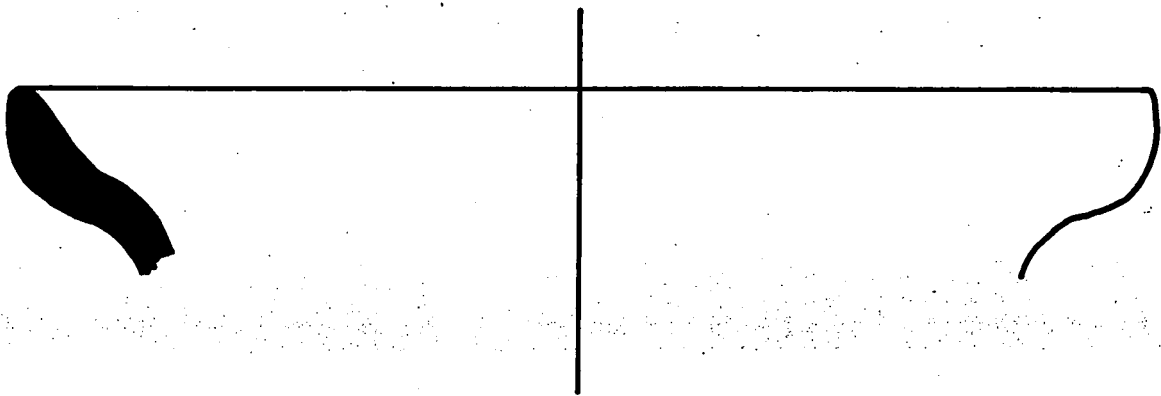
Fragment de gerra

MIJ-76

MIJ-78

MIJ-79

MIJ-80:

Diàmetre màxim del costat:	8'6 cm.
Diàmetre de la vora:	8 cm.
Gruix de la paret:	4 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Petit (quars)

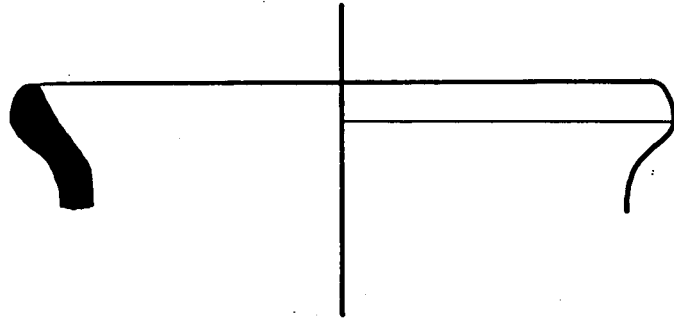
Fragment de petita gerreta.

MIJ-81:

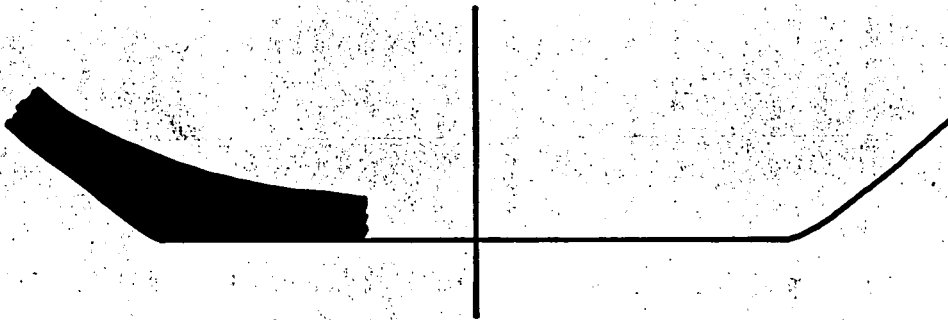
Diàmetre de la base:	8'4 cm.
Gruix de la paret:	6 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Força petit (quars)

MIJ-82:

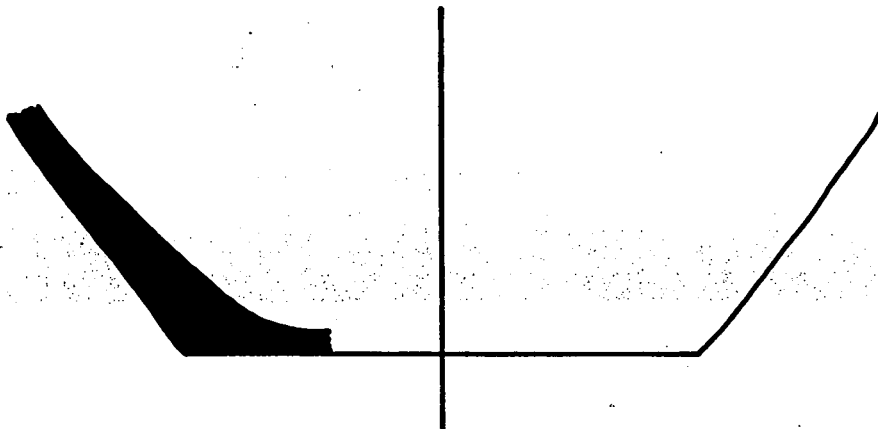
Diàmetre de la base:	6'8 cm.
Gruix de la paret:	4 mm.
Color de la pasta:	Taronja

MIJ-80

MIJ-81

MIJ-82

Ceràmica comuna:

Modelades a torn ràpid i coccio oxidant.

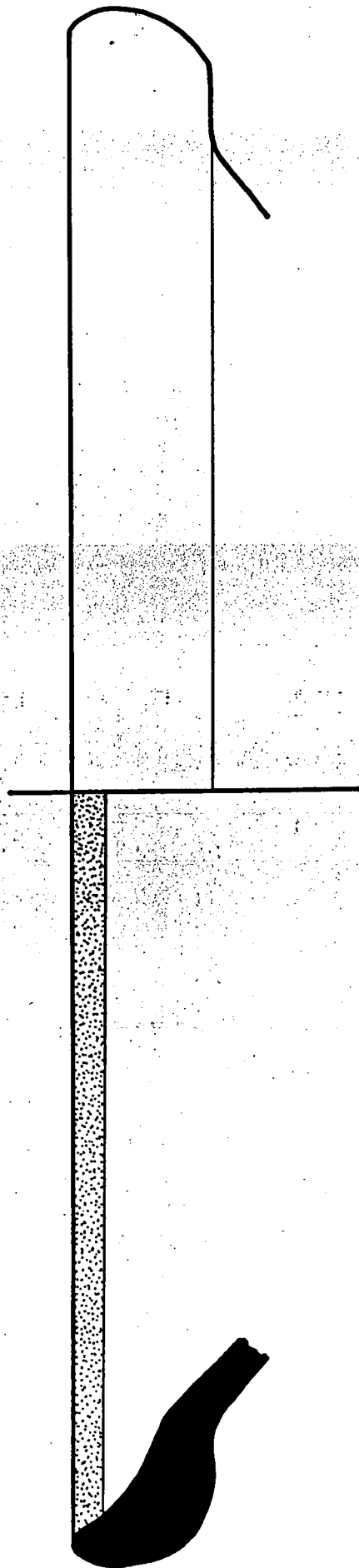
MIJ-22:

Diàmetre màxim del costat:	24'4 cm.
Diàmetre de la vora:	23'6 cm.
Gruix de la paret:	Entre 6 i 12 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'una gran gerra.

La decoració de l'anvers està organitzada en una franja de 7 mm. d'amplada a la vora en verd (òxid de coure).

La decoració al revers està formada per vernís blanc en una franja d'aproximadament 12 mm. d'ample per la part de la vora externa.

MIJ-22

MIJ-84:

Diàmetre màxim del costat:	17 cm.
Diàmetre de la vora:	16 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Color de la pasta:	Taronja

MIJ-86:

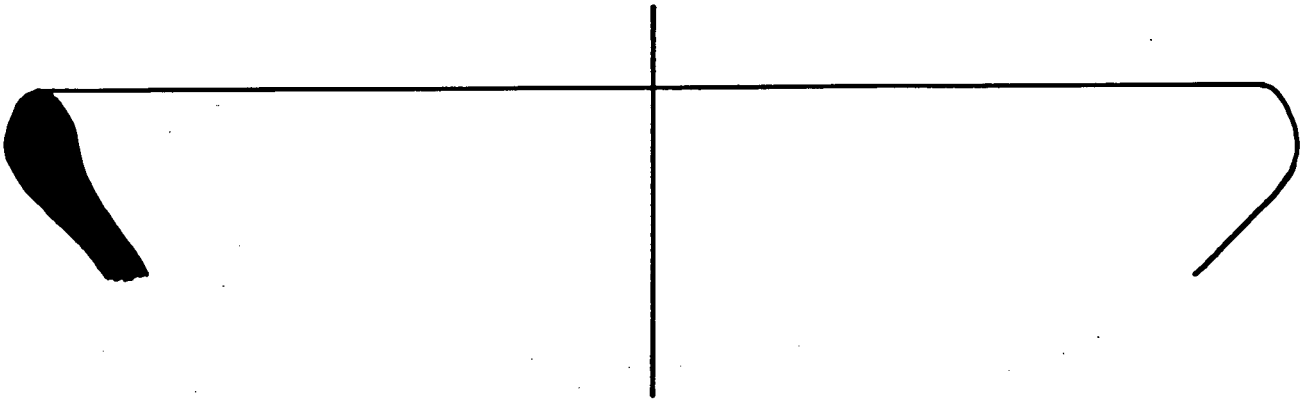
Diàmetre de la base:	8 cm.
Gruix de la paret:	6 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Força petit

Fons d'una gerra.

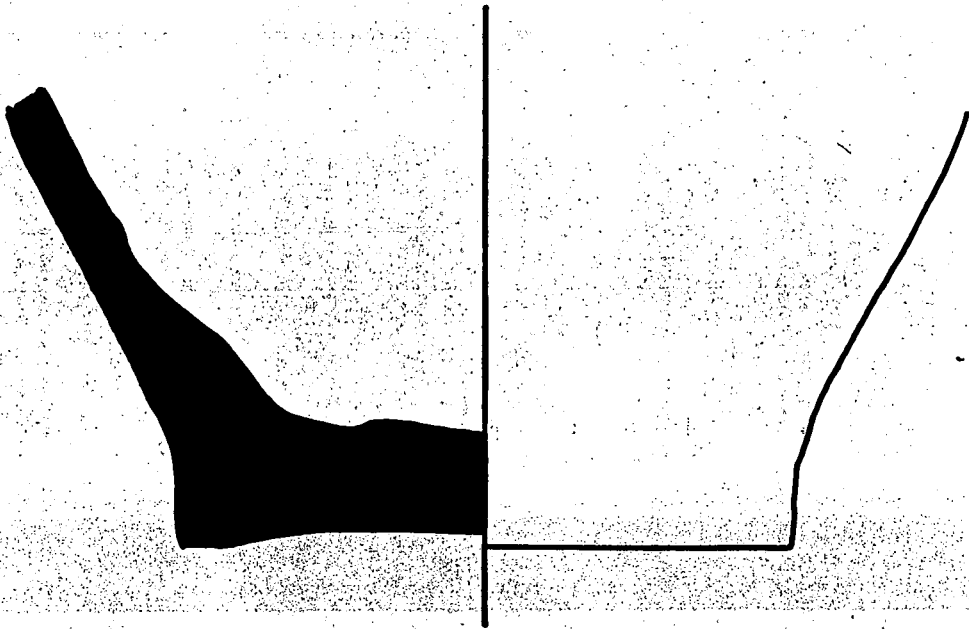
MIJ-87:

Diàmetre de la base:	8 cm.
Gruix de la paret:	7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fons d'una gerra

MIJ-84

MIJ-86

MIJ-87

Ceràmica vidrada groga pel interior:

Es la ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra); molt fluid, estès en capes molt fines.

Modelades a torn ràpid, les peces reben una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de 2 a 8 mm de gruix, de bon tacte, amb una tenyida vidrada tan sols a la part cònca. Totes les peces tenen només envernissada la porció de l'anvers, el revers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual es taronja.

MIJ-90:

Diàmetre de la base: 9'6 cm.
Gruix de la paret: 6 mm.
Color de la pasta: Taronja

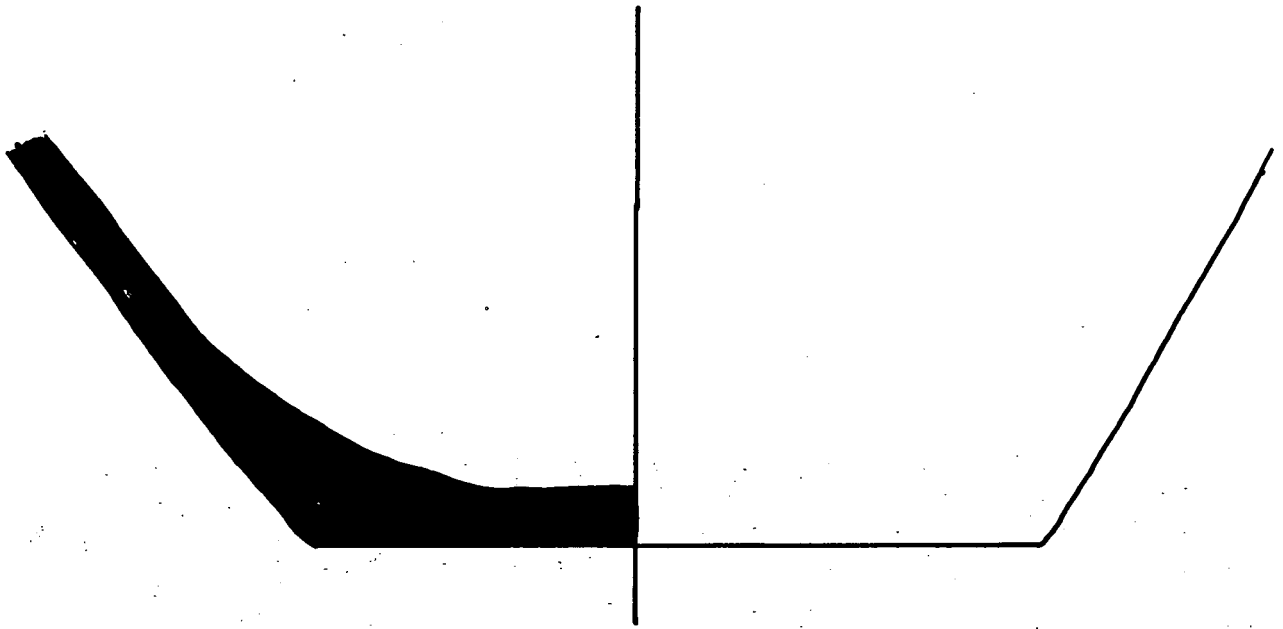
Fragment d'un fons de gerra.

MIJ-91:

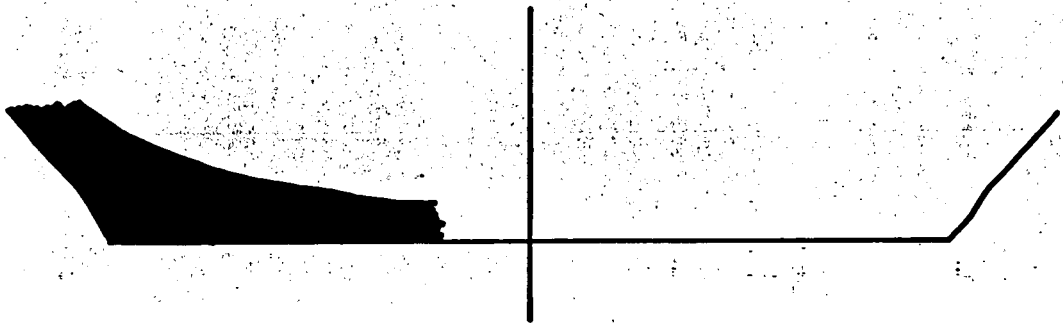
Diàmetre de la base: 11 cm.
Gruix de la paret: Entre 5 i 8 mm.
Color de la pasta: Taronja
Desgreixant: Força petit (quars)

MIJ-92:

Diàmetre de la base: 11 cm.
Gruix de la paret: Entre 6 i 7 mm.
Color de la pasta: Taronja

MIJ-90

MIJ-91

MIJ-92

MIJ-93:

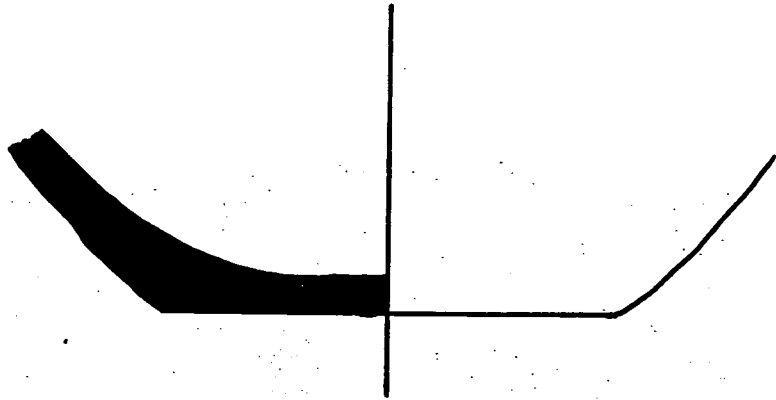
Diàmetre de la base: 6 cm.
Gruix de la paret: 5 mm.
Color de la pasta: Taronja

Fons d'un vol.

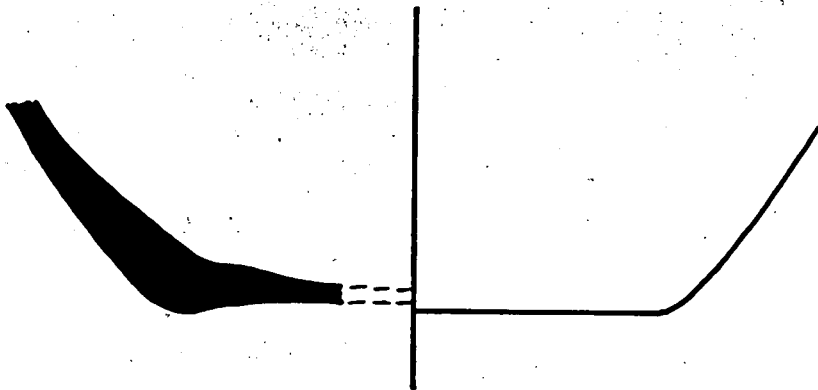
MIJ-94:

Diàmetre de la base: 66 cm.
Gruix de la paret: Entre 2 i 3 mm.
Color de la pasta: Taronja

Fons d'un vol

MIJ-93

MIJ-94

Ceràmica vidrada groga amb incisions decoratives:

Es la ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra); molt fluid, estès en capes molt fines.

Modelades a torn ràpid, les peces reben una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de 5 a 7 mm de gruix, de bon tacte, amb una tenyida vidrada tan sols a la part cònca. Totes les peces tenen només envernissada la porció de l'anvers, el revers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual es taronja.

La seva principal característica es el tenir una sèrie de petites incisions circulars en nombre variable en el seu interior.

MIJ-99:

Diàmetre de la base:	5 cm.
Gruix de la paret:	6 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'un fons d'un vol.

Sota del vidrat groc de l'anvers hi trobem una engalba blanca. Hi veiem un total de tres incisions circulars concèntriques en la base.

MIJ-100:

Diàmetre de la base:	5'4 cm.
Gruix de la paret:	5 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'un fons d'un vol.

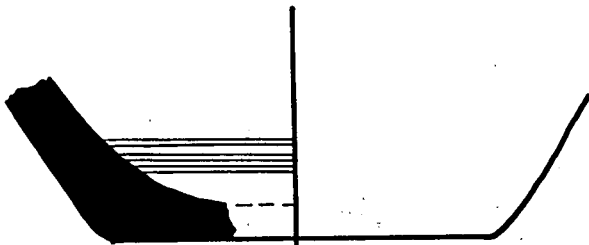
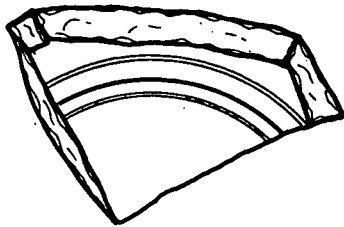
Sota del vidrat groc de l'anvers hi trobem una engalba blanca. Hi veiem un total de tres incisions circulars concèntriques en la base.

MIJ-101:

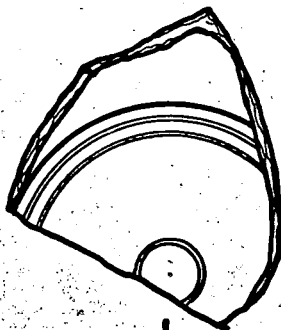
Diàmetre de la base:	10'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 5 i 6 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Fragment d'un fons.

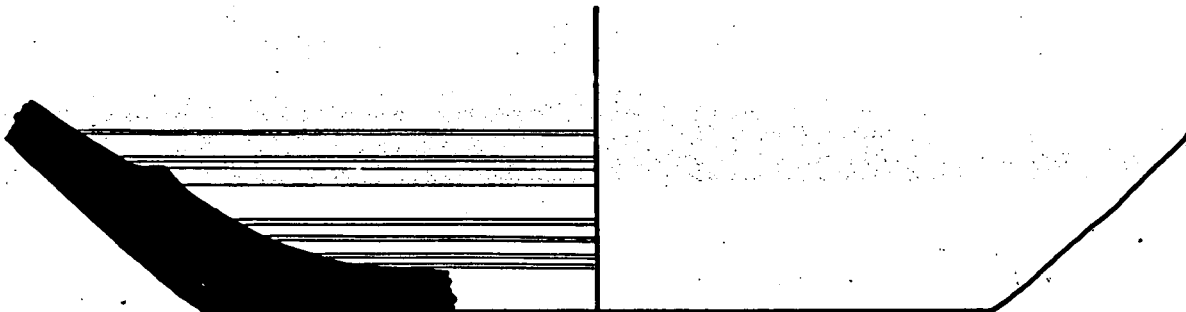
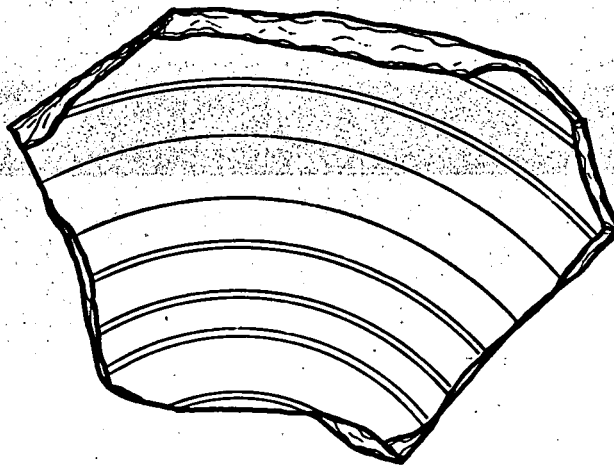
Sota del vidrat groc de l'anvers hi trobem una engalba blanca. Hi veiem un total de set incisions circulars concèntriques en la base.

MIJ-99

MIJ-100

MIJ-101

MIJ-102, 105:

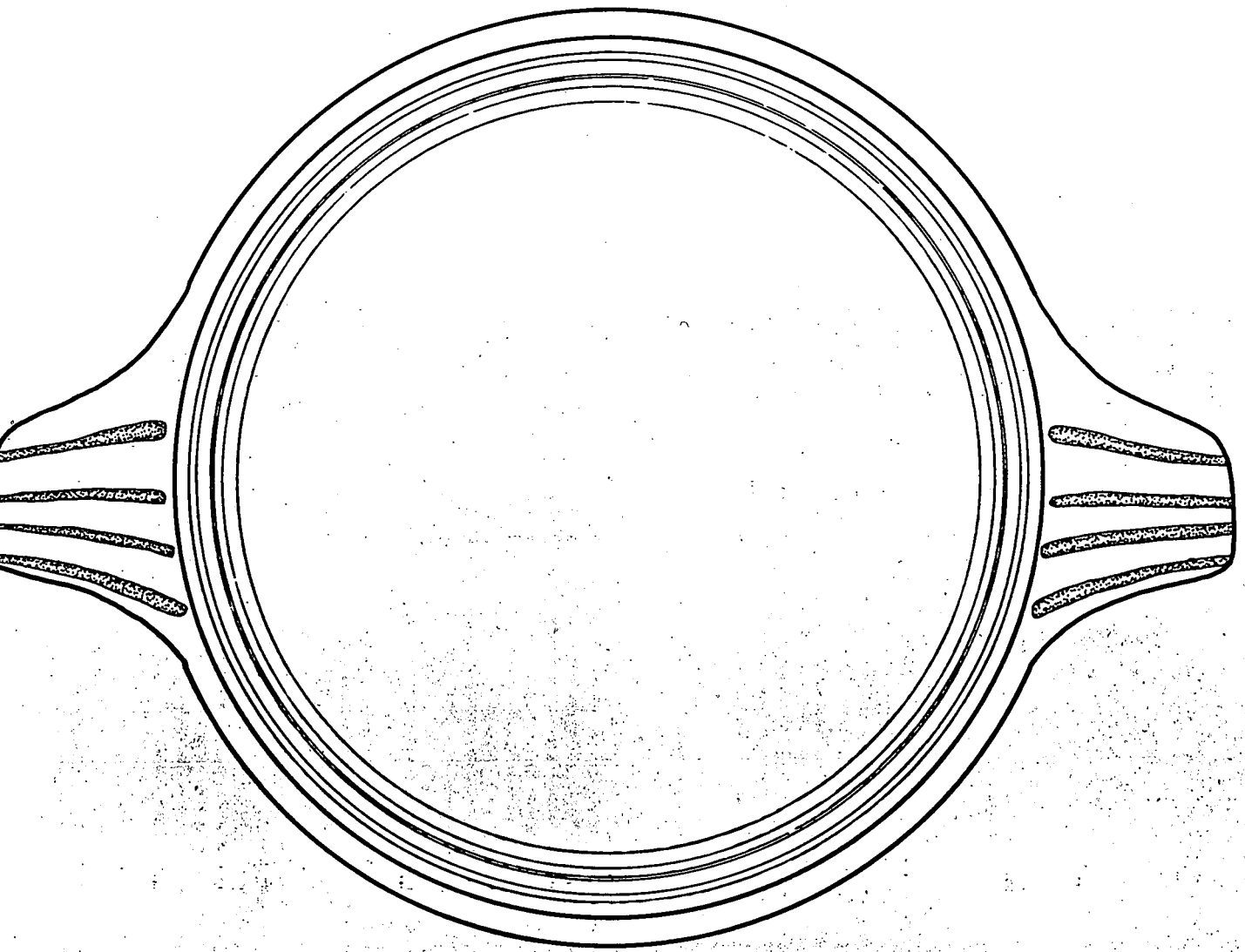
Diàmetre màxim del costat:	14 cm.
Diàmetre de la vora:	13'2 cm.
Gruix de la paret:	Entre 6 i 7 mm.
Color de la pasta:	Taronja

Escudella d'orelletes.

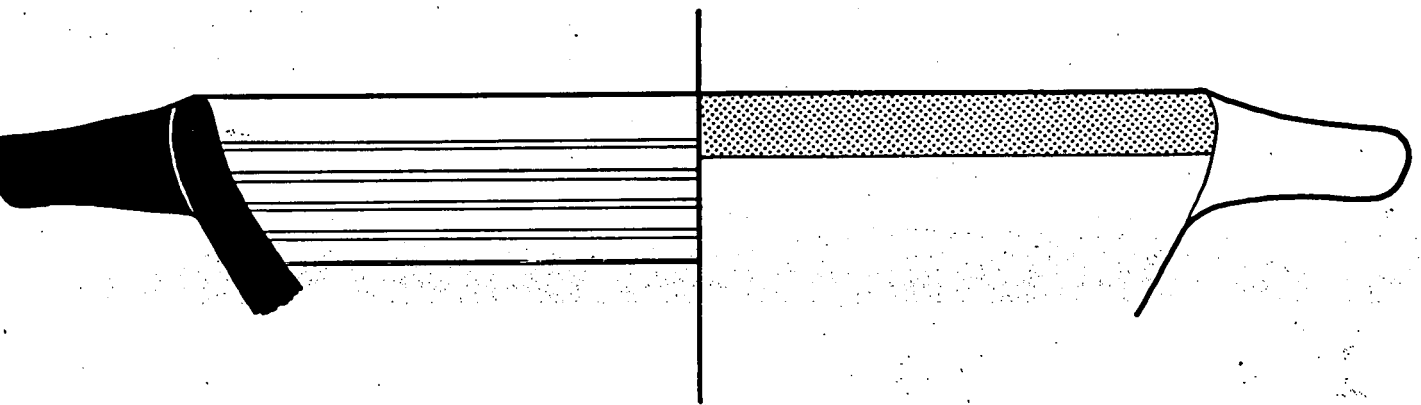
A l'anvers hi veiem un total de cinc incisions circulars concèntriques a la vora.

La decoració al revers està formada per engalba blanca en una franja d'aproximadament 9 mm. d'ample per la part de la vora externa. Sembla ser que aquesta peça observaria un vidrat de color marró fosc per tota la seva superfície excepte en la zona de les orelletes on en veiem restes de tonalitat verda.

En la part superior de les orelletes hi podem observar quatre acanalades amb vidrat marró verdós en el seu interior.

MIJ - 102,105

Ceràmica de reflexos metàl.lics:

Ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra) decorada amb motius en taronja d'òxid de ferro.

Modelades a torn ràpid, les peces reben una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de bon tacte. Els tipus han estat creats principalment a partir de les sanefes u orles.

Les manufactures catalanes van tenir una llarga vida. Cal dir, que les produccions eren imitacions dels obradors malaguenys. Les que tenen decoració de retícules i cadenets són pròpies de Reus i Barcelona i hom les troba als dos centres productors. De influència renaixentista solen ser de finals del s. XVI, principis del XVII. Els seus motius centrals solen ser simètrics i geomètrics, fets amb pinzell de tres pues, la del centre més ampla.

Les formes de les produccions catalanes, pel que fa a les escudelles, sovint són sense peu anular i sols tenen un fons lleugerament umbilicat.

MIJ-95:

Diàmetre de la base:	6'6 cm.
Gruix de la paret:	7 mm.
Color de la pasta:	Rosat
Desgreixant:	Pasta depurada

Base d'un escudella.

La decoració de l'anvers està organitzada segons un eix de simetria vertical. Decoració a l'anvers de retícules formant un quadrat amb una creu interior i cadenetes vers l'exterior.

Està fet amb el clàssic pinzell pinta de banda gruixuda i dues bandes fines paral·leles en els dos costats.

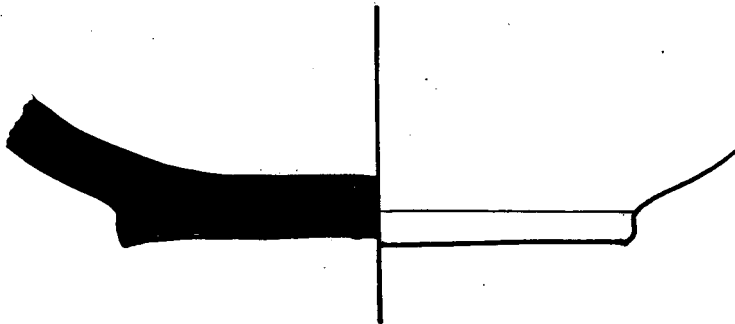
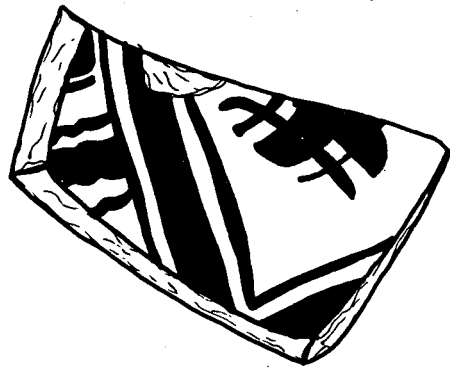
MIJ-96, 97, 98:

Diàmetre de la vora:	Podria apropar-se als 16'6 cm. (això ho diem a partir de calcular el diàmetre del fragment de sanefa que es conserva)
Gruix de la paret:	Entre 7 i 8 mm.
Color de la pasta:	Beige
Desgreixant:	Pasta depurada

Es va trobar en tres fragments. Es un fragment que pertany a un plat.

A l'anvers hi ha una línia de 5 mm. i aproximadament 8'3 cm. de diàmetre entre línies més fines, dues a la part superior de 0'5 mm i 1 mm. respectivament d'amplada (de interior a exterior) i dues a la inferior de 2 mm. d'ample.

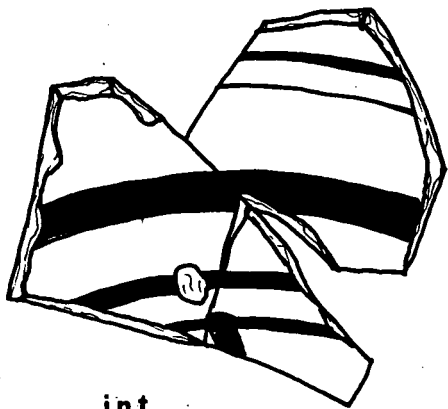
Al revers hi ha dues sanefes d'un tema que es repeteix: en una decoració en línies entrelaçades formant una espècie d'aigües; aquestes són entre línies fetes amb pinzell de tres pues, la del centre més ampla (6 mm.) i les laterals de 1 mm.

MIJ-95

ext.

int.

MIJ-96,97,98

Ceràmiques amb vernís verd (òxid de coure):

Es la ceràmica de vernís groc clar estannífer (mescla de sulfur de plom, biòxid d'estany, sílice i sorra) decorada amb motius en negre d'òxid de manganès i verd d'òxid de coure. El tint recobreix només les superfícies adornades; molt fluid, estès en capes molt fines.

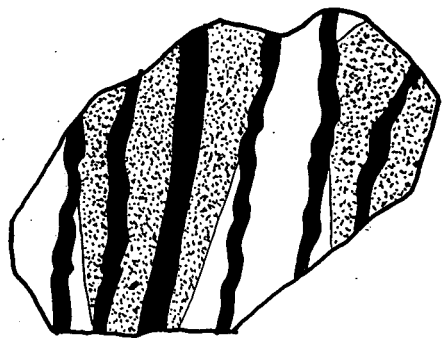
Modelades a torn ràpid, les peces reben una doble cocció, la primera de bescuit i la segona de vidrat; són manufactures d'argila depurada, de bon tacte.

MIJ-106:

Gruix de la paret:	Entre 3 i 4 mm.
Color de la pasta:	Taronja
Desgreixant:	Pasta depurada

La peça té només envernissada la porció del revers, l'anvers deixa veure el color de la terra argilosa, el to de la qual es taronja.

Per la part exterior té una engalba blanca de base on hi trobem uns petits acanalats de 2 - 3 mm d'ample en forma vertical formant una especie d'ones de color negre (òxid de manganès). Entre mig hi trobem el vidriat verd (òxid de coure).

MIJ-106

Ceràmiques blanques amb decoració blava:

La decoració d'aquestes peces està feta en blau (òxid de cobalt), tant en plats com en escudelles. El vernís es prim, per la qual cosa el color de la pasta dona un to rosat al vernís blanc. No s'aplicava mitjançant la immersió de la peça, i en moltes ocasions sols es pintava la concavitat interna. Es damunt d'aquest blanc, que hom hi superposava la decoració en blau.

Els plats tenen una carena interna marcada, en la part d'unió de l'ala i el fons. S'utilitzarien per la consumició d'aliments a la taula.

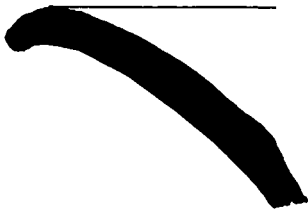
Les seves orles poden tenir dibuixos geomètrics populars. Emmarcades també per línies blaves, solen ésser d'uns 2 - 2'5 cms d'amplada.

Pot dir-se que durant el segle XVII, clarament en la primera meitat, existeix una producció variada de peces que portarien coberta estannífera i decorades en blau.

MIJ-115:

Gruix de la paret:	Entre 4 i 5 mm.
Color de la pasta:	Beige
Desgreixant:	Pasta depurada

Per la part de l'anvers té una orla de 2'5 cm. d'ample amb un dibuix geomètric de traç gruixut en forma de quadrilàter i una especie de creu interior emmarcat entre varies línies (dues a la part superior i tres a la inferior).

MIJ-115

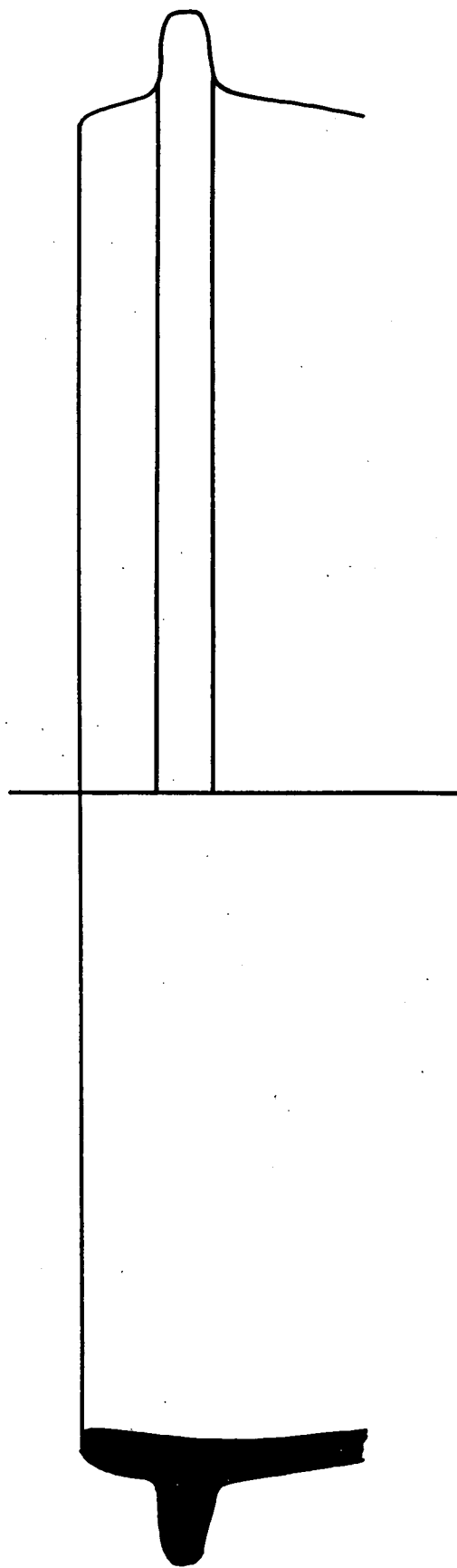
Ceràmiques amb vernís blanc:

MIJ-125:

Diàmetre màxim del costat:	22'2 cm.
Diàmetre de la vora:	18'4 cm.
Gruix de la paret:	Entre 4 i 6 mm.
Color de la pasta:	Beige
Desgreixant:	Pasta depurada

Aquesta peça observa a 1 cm. de la vora una revora de 1'2 cm de gruix i 8 mm. d'alçada a tot el voltant de la mateixa a mena de decoració

Tota la seva superfície es vernissada de blanc.

MIJ-126

Peça esculpida:

Aquesta peça procedeix del mur oest del monestir i va aparèixer com a pedra reaprofitada pel farcit de la fonamentació del mateix, a la part sud-oest.

No hi ha dubte que es relaciona molt directament amb la decoració romànica o potser ja gòtica del cenobi. Segurament al tornar a refer la estructura del mateix en el segle XVI, després de la destrucció parcial de l'antic monestir del segle XIV, patida en plena guerra civil catalana ja no tornarà a ésser col.locada en el seu lloc originari.

Es de marbre de Sant Beat i es troba en un estat de conservació molt bó. Es una peça que ara com ara ens costa molt d'encaixar dins de l'estructura de l'antic monestir, ja que no es una peça de característiques massa habituals, ja que l'element esculpat ens apareix en l'angle d'aquesta peça i de forma esbiaixada i per lo tant no podem dir a quin tipus d'element constructiu correspondria.

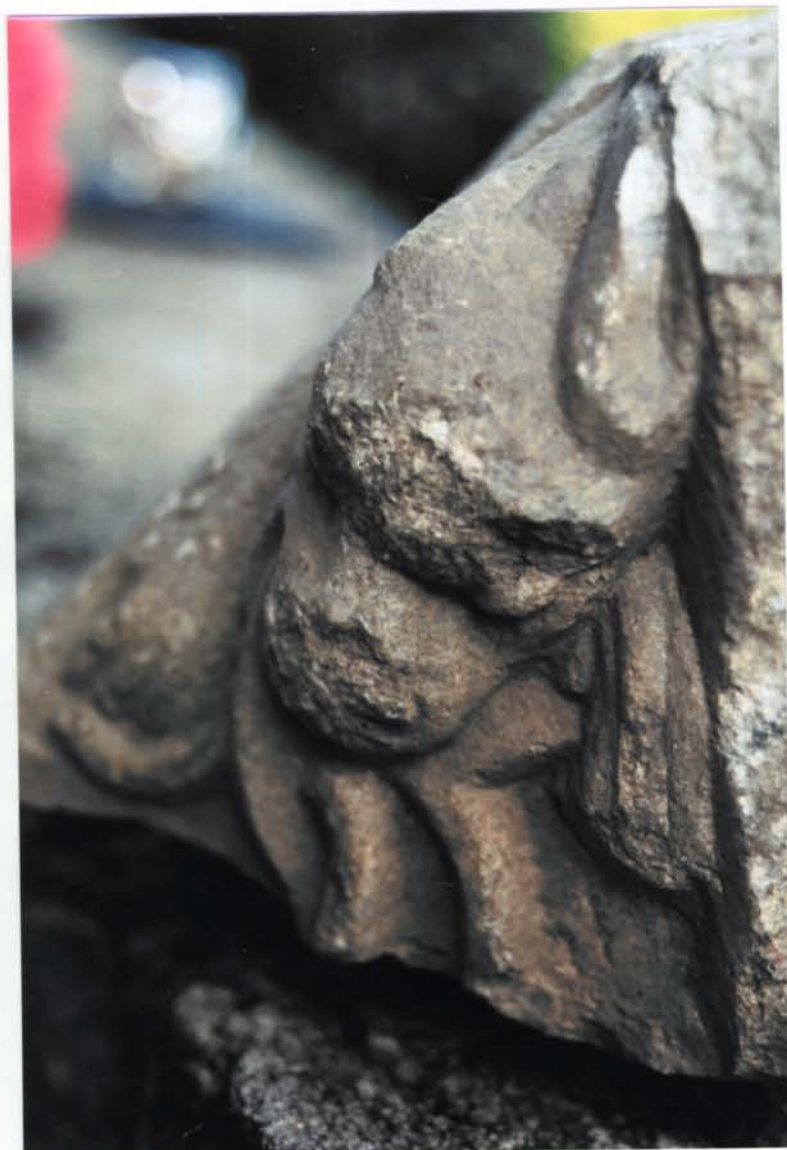
El carreu medeix 21 centímetres d'alçada, per 33'5 de llargada, per 12 centímetres d'amplada; la figura en sí mesura 12 centímetres d'ample per 15 centímetres d'alçada i el bloc esculpit 8 centímetres de gruix. El personatge que sembla ser que representa al dimoni (en forma possiblement de drac) tan sols ostenta el cap i la seva pota dreta, peluda i amb quatre dits, les dues orelles, força llargues i estilitzades, amb els ulls ametllats i un nas esmús; s'observa una representació com si devorés un animal força més petit que sembla ser una cabra per part d'aquest ésser. Es presenta de forma esbiaixada i és fortament limitat pel marc. La peça rep un tractament bastant acurat, ja que que no s'han oblidat detalls com els pels de la pota, a base d'incisions, els dits de la mateixa, i d'altra banda, hi ha una marcada expressió a la cara, amb un nas, uns ulls molt marcats, una boca molt marcada i per finalitzar i d'una gran expressivitat una llarga llengua que envolta a la víctima. El cap manifesta una clara qualitat i potser estigui més d'acord amb alguns capitells, pel que fa a trets facials.

L'altre element, que en aquest cas seria la víctima es representada d'una forma molt més tosca i mens detallada, més també cal observar que es una peça força més petita i per lo tant el nivell de detall es força més difícil d'aconseguir.

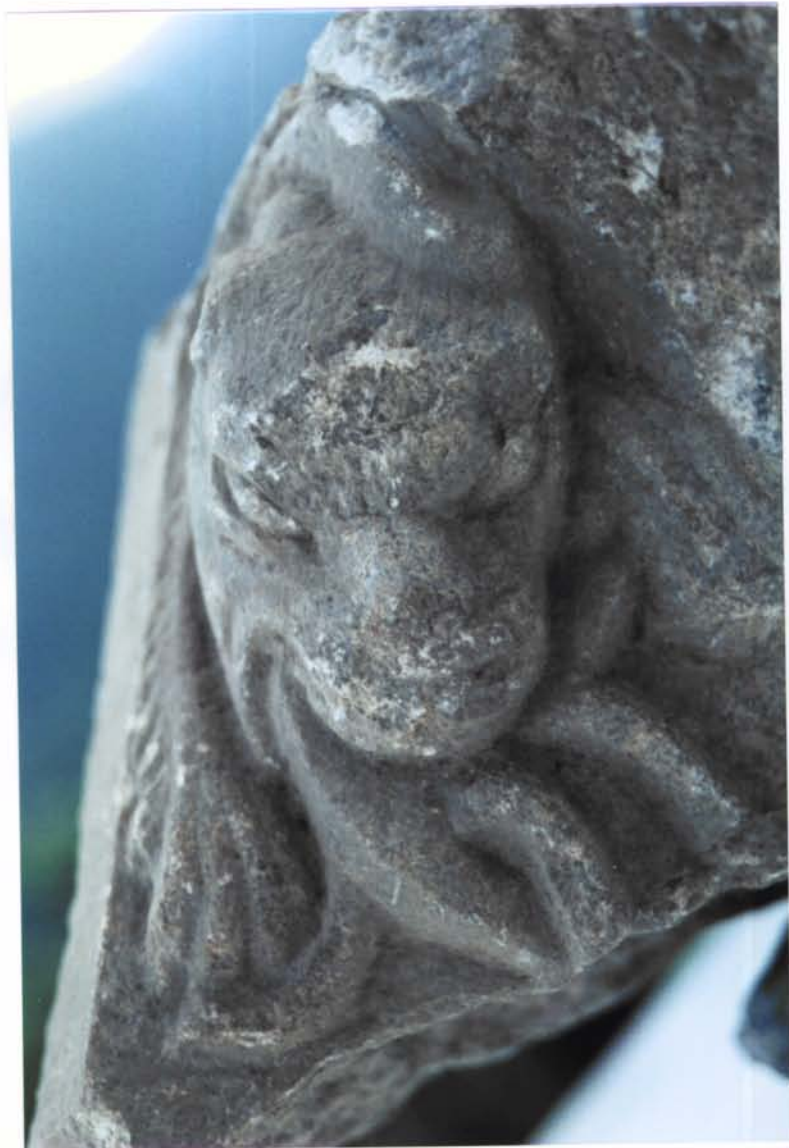
L'escultura presenta una gran qualitat, és manté al marge dels corrents estilístics que afecten la resta de la Val d'Aran. La pervivència de formes antigues, la tosquetat d'execució i la presència de formes d'origen popular fan pensar que una gran part procedeix de tallers locals, més aquesta peça trinca tots aquests esquemes i per lo tant ens fa pensar en una peça vinguda d'un taller professional de bona qualitat i de l'exterior de la nostra comarca. Potser ens podriem referir al taller de Tolosa que en aquests moments està produint peces d'una gran bellesa i qualitat pel reste del bisbat de Cominges.

Des del punt de vista iconogràfic podem constatar l'existència de punts de contacte sobretot amb les regions pirinenques del Sud de França. Veiem doncs, que és dona un tipus d'escultura monumental que manifesta uns lligams amb les regions veïnes de la Val d'Aran i del nord dels Pirineus. Els punts de contacte amb les contrades pirinenques quedarien justificats pel fet que la proximitat feia més fàcil la comunicació entre elles que no pas amb altres comarques.

Conclusions:

Veiem com la vinculació d'Aran en els primers segles de cristianisme estaria indivisiblement unida a la ciutat episcopal de *Lugdunum Convenarum* fins la seva destrucció succeïda l'any 585 enmig d'una guerra civil en plena època Merovíngia.

Es a partir d'aquest moment on comencen a sorgir tot un seguit de dubtes i preguntes, degut sobre tot a que passa amb l'antiga Seu i amb els territoris amb ella íntimament vinculats i principalment el que ens ocupa, la Val d'Aran.

Es cert que observem la presència de dades sobre l'existència o continuació del bisbat de Comenges, encara que son unes dades força disperses i amb molt poca consistència. Veiem com entre els segles VII i VIII les notícies desapareixen en un lapse de temps força gran, aproximadament 120 anys. A desaparegut la Seu episcopal o realment no a quedat constància documental ? Haurem d'esperar a mitjans del segle X per vera una consolidació seriosa d'aquesta seu, encara que no sabem on era emplaçada, ja que sembla ser que la ciutat continuava destruïda, o si més no, en un estat bastant lamentable i possiblement amb un índex demogràfic força baix.

Hem de fixar-nos a partir del segle VIII en la consolidació de la Seu d'Urgell, en ple contacte amb el mon Àrab, que sembla que ens aquests moments domini totalment la capçalera del riu Segre, i per tant el seu territori o àrea de influència. Veiem que a principis del segle IX, aquests territoris son alliberats per les tropes franques i la seu episcopal es reforçada per diversos preceptes dels Emperadors Carolingis (835 i 860). En ells es pot observar el territori sobre el qual aquesta té un pes real o en alguns casos simbòlic, degut sobré tot, a les enormes distàncies. Sembla ser que al menys durant part d'aquest segle IX la Val d'Aran podria estar englobant aquest enorme territori o jurisdicció confirmada pels Carolingis.

Lo que si que es bastant clar, que a partir de la desaparició de l'últim Emperador Carolingi i la posterior inestabilitat política, que en certa forma també va incidir en els Pirineus Centrals i Orientals, podríem dir que quan l'any 888 s'escindís el bisbat d'Urgell i apareix el de Pallars i Ribagorça, possiblement la Val d'Aran en aquells moments podria dependre políticament també d'aquest territoris regits per *Ramon II*¹⁹⁴, Comte de Pallars i Ribagorça, i per lo tant no es massa agosarat dir que també entraria a formar part de la nova jurisdicció eclesiàstica, ja que en el *Cronicon II d'Alaó* es fa aquesta afirmació de forma categòrica.

A tot lo llarg del segle X es passa per un seguit de vicissituds no massa clares en les quals desapareix el bisbat de Pallars i Ribagorça i quedant tan sols el segon, ja que el primer es absorbit pel bisbat d'Urgell. Sembla que durant la segona meitat d'aquest segle la seu situada a Roda (La Pobla de Roda, Baixa Ribagorça), podríem dir que es va començar a consolidar, però els esdeveniments succeïts a principis del segle següent, com son les ratzies protagonitzades per *Abd al-Malek*, fill d'*Almansur*, la mor en primer terme del Comte *Isarn I* de Ribagorça i la posterior destrucció de la ciutat de Roda, obligant al bisbe a traslladar-la al petit poble de Llesp (Vall de Boí, Alta Ribagorça), varen alterar tot el comtat tan a nivell polític com eclesiàstic. Es en aquest moment on sembla que la Val d'Aran deixaria de dependre com a mínim a nivell polític del desorganitzat i potser inclús destruït comtat, que hauria quedat reduït a les zones més escarpades i de més difícil accés de l'Alta Ribagorça. Es

¹⁹⁴ Possiblement fill del Comte Lop I de Bigòrra

a partir d'aquestes dates que no sabem si Aran va continuar depenent del bisbat de Ribagorça i Sobrarbe.

La recuperació del comtat fou força lenta i es va propiciar a partir de l'arribada l'any 1011 de *Guillem Isarn II*, fill bastard de *Isarn I*, que durant 6 anys, ajudat pel seu cosí *Sancho García*, Comte de Castilla, va anant recuperant els territoris envaïts pels àrabs. Sembla ser que una vegada apaivagada la frontera amb els seus veïns del sud, va ficar la seva mirada amb els aranesos que segurament s'havien desvinculat a nivell polític dels Comtes de Ribagorça des de ja feia més d'una dècada. Aquest intent ho va pagar molt car, ja que segurament al mes de desembre de l'any 1017, va perdre la vida en el intent de reinstaurar el seu poder en la vessant nord del seu territori.

La supeditació en aquesta data del nou bisbe Borrell a la Seu urgelitana, ens fa pensar en un buit de poder eclesiàstic en la nostra àrea durant una sèrie de temps, segurament fins que sembla començar-se a consolidar el poder dels bisbes de Comenges, que en el primer quart del segle XI comencen a estabilitzar la seva situació, que també havia estat força precària.

Ja a principis d'aquest mateix segle es comencen a instituir prop de casa nostra les primeres canòniques, com es el cas de la de Santa Maria de la Seu d'Urgell, fet esdevingut l'any 1010 i posteriorment les de Santa Maria de Tremp, Santa Maria de Mur, Santa Maria de Senterada, Santa Maria d'Organyà i Sant Miquel de la Seu d'Urgell totes elles reflexe d'una reforma recolzada des del papat i basada en un sermó de Sant Agustí que convidava a la meditació en comunitat. Ja en la zona comengesa sabem que aquesta norma fou introduïda a finals d'aquest segle des de la seu de Tolosa i des d'aquesta anar a instal·lar-se a la seu de Comenges, gràcies al seu bisbe *Bertrand*.

Però haurem d'esperar al segle XII per sentir parlar i començar a veure la importància de Santa Maria de Mijaran en el poble aranès, ja que el Rei *Alfons el Cast*, l'any 1175 li concedí els delmes d'Aran; més en aquest moment encara no es parla de cap monestir, sinó tan sols de l'església. En els diversos actes efectuats allí durant el segle següent, en cap d'ells es parla de la presència de monjos ni la de cap cenobi.

Es a principis del segle XIV quan podem començar a parlar del monestir i possiblement la seva fundació oscil·laria entre 1304 i 1313, per lo tan s'enquadraria a principis del mateix. La primera data es potser la més atractiva perquè es en aquest any quan s'efectua la reforma del Capítol de Comenges i més concretament la reducció del nombre de canonges en la Seu episcopal. Probablement aquest fet va poder provocar la creació del nostre monestir; ja que no hem d'oblidar que en aquest període la Val d'Aran era en mans franceses i per lo tant aquest moviment des de la seu no repercutia cap perill per aquest personatges que possiblement s'instal·larien en un lloc tan carismàtic com Santa Maria de Mijaran, que ja des de la seva fundació havia jugat un rol preponderant dins de la comunitat aranesa tan a nivell religiós, polític i econòmic. No hem d'oblidar que l'any 1310 el Conselh Generau d'Aran ja s'hi reunís per tal de sancionar les ordenacions fetes pels juristes del Rei de Mallorca que en aquest període tenia la Val d'Aran en segrest, degut al llarg conflicte mantingut entre la Corona d'Aragón i la de France.

Una vegada consolidat aquest cenobi veiem com va adquirint importància paulatinament fins arribar a celebrar-hi un Capítol General del ermitans agustins de la província de Tolosa l'any 1439. Més aquesta comunitat aviat patiria els avatars de la guerra civil catalana de mitjans del segle XV i va patir les conseqüències de tal manera que va tenir que ésser abandonat.

Aquí s'acabaria la primera fase d'aquest monestir que a principis del segle XVI rebria a una nova comunitat d'Agustins, més en aquesta ocasió formarien part d'una congregació del regne d'Aragón i més concretament del convent de Santa Maria de Gràcia de Lleida. Possiblement part de la planta trobada per nosaltres correspondria a aquesta nova erecció del monestir per una nova corporació, ja que segons les fonts, l'anterior havia estat destruït en part per les tropes franceses en la seva invasió ocorreguda el segle anterior.

Aquesta comunitat va sobreviure i va influir de forma força notable dins de la societat aranesa fins a finals del segle XVIII en que fou desallotjada i suprimida l'ordre de les seves instal·lacions, que en aquesta època ja era força minsa. A partir d'aquest moment veiem com aquests allotjaments pateixen el deteriorament lligat al seu abandó, i a la falta de recursos i potser també, de voluntat política per tal de tornar a ficar en marxa els seus espais com a centre d'ensenyament.

D'aquesta manera es va arribar al segle XIX en el qual veiem com el cenobi es totalment abandonat i amb un grau força important de ruïna, ja que sembla ser que va patir diverses crescudes de la Garona que van acabar de malmetre les seves estructures. També es d'aquesta centuria la poca documentació visual que hem aconseguit trobar de l'indret, que per cert es força orientativa de com devia ésser el cenobi, ja que hem tingut la sort de localitzar dues vistes, una des del sud i l'altra des del nord, cosa que ens dona una bona perspectiva per poder dir com devia ser l'edifici. D'aquests dos gravats podem dir que segurament el monestir observaria dues plantes amb diverses finestres cap al sud i cap a l'oest. També podem dir que la sala que ens ha aparegut al costat nord de les estructures també es veu reflectida en els gravats i que podria correspondre a la sala capitular. Totes aquestes estructures ocuparien aproximadament una extensió al voltant dels 1.000 m² que juntament amb els 500 de l'església formarien un conjunt de 1.500 m² rodejat possiblement dels annexes de qualsevol edifici d'aquestes característiques i pels horts i vergers.

A partir d'aquests gravats, com a mínim sabem que part de les estructures del monestir eren dempeus a mitjans del segle XIX, més amb posterioritat sembla ser que varen patir les inclemències de l'abandonament i d'alguna crescuda del riu i varen començar a desaparèixer, primer per l'enrunament i després per l'aprofitament dels seus elements constructius pels veïns del pobles propers. Això es completaria amb la voladura de l'església ocorreguda l'any 1938 i ja per rematar l'efecte antròpic en l'indret la utilització dels materials que encara hi quedaven com a materials per fer la presa al riu Garona, situada aproximadament a 75 metres en direcció sud-oest, per l'empresa PRODUCTORA i C.O.P.I.S.A. que formaria part del conjunt d'estructures vinculades amb la Central Hidroelèctrica de Mijaran. Això va ocórrer entre els anys 50 i 60, i ens ho han confirmat diverses persones per haver-ho vist amb els seus propis ulls.

Per finalitzar i a nivell de materials arqueològics, tan sols podem dir que les troballes han estat força pobres i fora de context en el cent per cent dels casos, degut a la falta d'estratigrafia en l'indret provocada per les repetides inundacions del lloc, a les diverses expoliacions patides pel monument i per l'acció del conreu del lloc durant les darreres dècades. Tot això s'ha reflectit en que les estructures trobades, encara que ens donaven la planta de l'edifici, tan sols les hem trobat a nivell de fonamentacions, i en alguna part inclús els fonaments eren totalment alterats, donant per lo tant una falta total i absoluta de nivells d'us del lloc, com paviments, llars, forns, etc. Els materials trobats els podem inserir dins dels segles XVI a XVII, majoritàriament en el primer; el desconeixement d'aquestes produccions ens fa força difícil fer matisacions sobre els mateixos, ja que tan sols els coneixem per

comparació amb jaciment veïns en curs d'excavació com pot ser el castell de València d'Aneu.

En quant a restes constructives podem dir que tan sols es varen trobar un total de cinc carreus ben treballats i que formarien part de les primeres filades de l'edifici, ja que la resta formaven les fonamentacions. En la seva part que donava al riu, o sigui en la paret oest del cenobi, vàrem trobar formant part d'aquestes, una pedra esculpida d'una gran qualitat que segurament formaria part del primer edifici construït al segle XIV, i posteriorment reaprofitat en la suposada reforma del XVI. Aquesta peça de gran qualitat es la representació d'un dimoni menjant-se una cabra, que potser podria ser la representació del dimoni menjant-se al propi dimoni. De fet l'estudi iconogràfic d'aquesta peça pot ser força interessant degut a les seves característiques, tan formals com cronològiques i esperem poder donar una explicació més plausible més endavant.

Bibliografia:

ABIZANDA Y BROTO, Manuel. *El Índice de Privilegios del Valle de Arán. Comentarios preliminares y transcripción*. Balaguer: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1944.

AYMARD, R. *Regard sur l'Aran Chretien. Hagiotoponymie du Val d'Aran*. Jurançon: Aymard Pyrenaica, 1985.

BARAUT I OBIOLS, Cebrià. "El Bisbat d'Urgell (segles IX - XIII)". *Catalunya Romànica*. Vol. VI (L'Alt Urgell. Andorra). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.

BENET I CLARA, Albert. "La vida comunitària". *Catalunya Romànica*. Vol. XIII (El Solsonès. La Vall d'Aran). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987.

BOLOS I MASCLANS, Jordi, Lurdes MALLART I RAVENTOS. *La Granja Cistercenca d'Ancosa (La Llacuna, Anoià). Estudi dels edificis i dels materials trobats durant les excavacions (1981 - 1983)*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1986. (Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 7).

CASES I LOSCOS, Maria Lluïsa. "Esglésies de l'Alt Urgell anteriors al 1300". *Catalunya Romànica*. Vol. VI (L'Alt Urgell. Andorra). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.

CONDO SAMBEAT, Jusep. "Tradicions y costums de la Vall d'Aran". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 16? (1896).

CONDO SAMBEAT, Jusep. "Canto Segundo: El Convento y Santuario de Mitj-Aran, I". *Canto al Valle de Arán*. s.l.: s.e., s.d.

GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Ordinaciones, pragmática y edictos reales del Valle de Arán hechos en 1616*. Barcelona: Imprenta de Francisco Surià, 1752.

GRACIA DE TOLBA, Juan Francisco. *Relación al rey Don Phelipe III, nuestro señor, del nombre, sitio, planta, fertilidad, poblaciones, castillos, iglesias y personas del Valle de Arán, de los reyes que le han poseydo, sus conquistas, costumbres, leyes y gobierno*, 1613, Madrid 1793.

JUNYENT I MAYDEU, Francesc, Alexandre MAZCUÑAN I BOIX, Joan Albert ADELL I GISBERT. "Santa Maria de Mijaran". *Catalunya Romànica*. Vol. XIII (El Solsonès. La Vall d'Aran). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987.

LAZARO ANDRES, Purificación. *La cerámica catalana de época moderna*. Barcelona: Societat Catalana d'Arqueologia, Centre de documentació, 1987. (Dossier V).

LLADONOSA I PUJOL, Josep. *Invasions i intents d'integració de la Vall d'Aran a França*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1967 (Episodis de la Història, 90).

LLADONOSA I PUJOL, Josep. Santa Maria de Mig Aran (Segons la història, la tradició i la llegenda). Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984. (Càtedra de cultura catalana "Samuel Gili i Gaya", LIX).

MAHOT, Patrick. La cité de Saint-Bertrand-de-Comminges au Moyen Age. Aspet: Pyrègraph éditions, 1994.

MARTINEZ TEXIDO, Lydia. "L'organització eclesiàstica". Catalunya Romànica. Vol. XV (El Pallars). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.

MASSOT, Fra Joseph. Compendio historial, de los hermitaños de nuestro padre San Agustín, del Principado de Cataluña; desde los años de 394 hasta los años de 1699. Barcelona: Imprenta de Juan Solís, 1699.

PLADEVALL I FONT, Antoni. "L'organització religiosa", "Santa Maria de Mijaran" Catalunya Romànica. Vol. XIII (El Solsonès. La Vall d'Aran). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987.

REGLA CAMPISTOL, Joan. Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV). Tomo I. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13).

REGLA CAMPISTOL, Joan. Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV). Tomo II. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 14).

SANTACANA, Joan. L'excavació i restauració del Castell de la Santa Creu (Calafell, Baix Penedès). Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986. (Monografies Arqueològiques, 6).

SARRATE FORGA, José. El arte románico en el Mig-Aran. Lleida: José Sarrate Forga, 1975.

SERRANO Y SANZ. Noticias y documentos históricos del condado de Ribagorça hasta la muerte de Sancho Garcés. Madrid: s.e., 1912.

ROVIRA I MATA, Carolina. El Castell del Temple de Barberà de la Conca. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1993. (Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, 4).

VALLS I TABERNER, Ferràn. Privilegis i Ordinacions de la Vall d'Aran. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias S.A., 1987. (Serie Bibliogràfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 15).

VALLS I TABERNER, Ferran. Privilegis i Ordinacions de les valls pirinenques: Vall d'Aneu, Vallferrera i Vall de Querol. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias S.A., 1988. (Serie Bibliogràfica de Derecho Histórico e Historia de las Instituciones, 17).